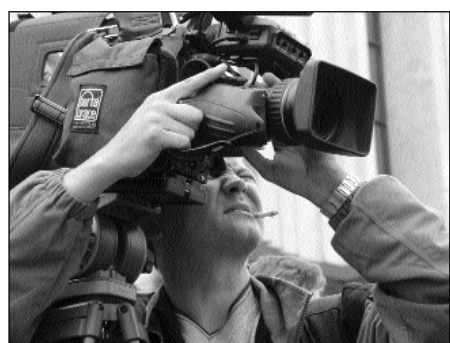
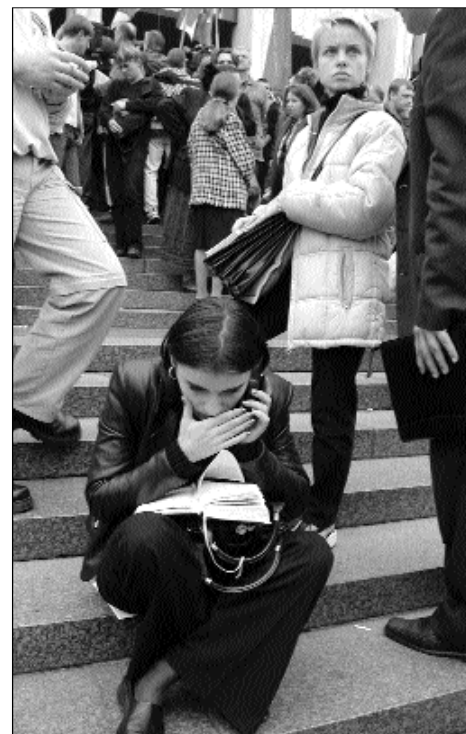

ФОТОПОГЛЯД: БЛОКНОТ, МІКРОФОН, ОБ'ЄКТИВ

ЩО ПИШЕ НЕСТОР НАШОГО ЧАСУ?

Вітаю Вас, дорогі читачі
"Слова Просвіти"!

16 вересня 2002 року о 15-й я була серед тих, хто колонами чи попарно прийшли на Європейську площу столиці. Одразу скажу про своє найбільше враження: вперше за одинадцять років у маніфестації такого багатотисячного масштабу брали участь не представники різних політичних груп, партій і спрямувань, а посланці 70 відсотків виборців, посланці українського народу, об'єднані серйозною метою і єдиними лозунгом: "Кучиму геть!". Саме в цій короткій фразі, яку скандували маніфестанти, сконцентрувалися всі ті проблеми, які торкаються кожного громадянина України і які, як виявилось, здатні об'єднати людей під різними прапорами. (До речі: Петро Симоненко виголосив свою промову, слідом за Олександром Морозом, Віктором Ющенком, Юлією Тимошенко, українською мовою, а завершував дійство на Європейській площі національний гімн, і його співали всі учасники акції). І це перша й велика перемога організаторів вересневої революції: влада має змогу зрозуміти, що той клавішний інструмент (кожна клавіша — маленька партійка чи організація), на якому успішно "музичувала" президентська команда, надовго вийшов з ладу. Після підписання угоди антипрезидентською четвіркою принцип "розділяй і владарюй!" уже не дійсний в Україні.

Друге враження, не менш сильне, ніж перше. І стружені селяни з усіх областей України, і київські інтелігенти та робітники, ставши пліч-о-пліч 16 вересня, є свідомими того, що це не одноразова акція, не таке собі "випускання пари", а свідчення глибокої кризи в державі, здатної вилитися в серйозні політичні наслідки, і народ стояти до кінця. Важко щось прогнозувати сьогодні,

але видається, що події 16 вересня ще відлунюватимуть акціями протесту на місцях і до них долучатиметься все більше народу. І, як не дивно, цьому сприятиме влада, чії дії напередодні та після "дня Х" вражали радикальною непродуктивністю та викликом народів, який роздирає немилосердне жебрацьке буття з милості тієї ж влади. Людей лякали щонайстрашнішими "страшилками": від втрати Україною інвестиційної привабливості до розриву дружніх та економічних зв'язків з Росією. У Дніпропетровську 16 вересня навіть оголосили про потребу обласного референдуму про надання російській мові державного статусу... А якщо ще врахувати "атмосферку" навколо події — таємничі машини із запалювальною сумішшю, що безбожно мчать на даїшний рожен, порушуючи будь-які правила; обмінні пункти, що перестають купувати і продавати валюту; телебачення, що не працює; міністр міліції, який повідомляє, що акцією цікавляться карні елементи та психічно недолугі люди; "ібаки", що в'їдаються в колеса позарейсових автобусів і т. д. і т. п., — то людина з підністю громадянина незалежної держави просто не могла не приєднатися до акції проти влади, яка так безбожно нехтує громадянськими правами і зневажає Конституцію.

Отже, кожен, хто був на Європейській площі чи на площах інших міст України 16 вересня, має свою думку про чин акції протесту в Україні. А як бути тим, хто спостерігав за їх перебігом з інформаційних вікон власних телевізорів чи, купивши тиражні газети, віднайшов там репортаж "на задану тему"? Ось як пишуть про виплеск народної волі і гніву колеги Георгія Гонгадзе, дворіччя зникнення (загибелі?) якого минуло саме 16 вересня.

"Комуноціоналісти", "прокісли лозунги", "активні пенсіонери", "наші і ваші", "єдність, зрідні вигоди", "натовп", "паршива вівця опозиції", "син батька і брат Мороза", "акція наказала довго жити" — все це про людей, яких суспільство уповноважило вести діалог із владою. Можливо, панове журналісти вважають себе поза цим суспільством або навіть — над ним? Над цим "натовпом", який і є народом України, про яку "рускопишущая" братія давно вже пише "ета страна"? Можливо, Гія Гонгадзе — лише виняток, непорозуміння, а вони — навіки убезпечені від влади, від беззаконня, від тієї загрози, яка забрала 27 журналістських життів? Невже не муляють очі портрети в чорних рамках над журналістськими столами? Дивні ж бо ви люди, браття-журналісти!.. Але й про вас знайшли ми повідомлення в репортажі "Комсомольської правди в Україні" від 17.09.2002 р. (цитуюмо мовою оригіналу): "Хмельной напиток ценой в 4-5 гривен за стакан льется рекой. Пьют в основном журналисты, которых не меньше сотни. Строящиеся в колонны люди имеют четкую установку "не пить ни грамма спиртного", чтобы "избежать провокаций со стороны спецслужб".

Що ж, коли п'яні пишуть про тверезих, інакше й не буває... І все ж, — коли приходить отвезіння, — невже не соромно перед матір'ю Гії Гонгадзе, яка давно вже втратила сподівання на підтримку колег сина, яка самотою протистоїть владі, сподіваючись лише на Бога?! Невже не відчують журналісти — інтелектуальні і розкуті чоловіки й жінки — в повітрі ними ж означеного інформаційного простору присутності тлінного привиду "тарашанського тіла"? Страшно подумати, але при цій "ЗМівській" розгнущданості і безкарності, незвичайній легкості пер і думок,

ЗІ ЩОДЕННИКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

гнучкості журналістської моралі, такі тіла ще й ще можуть з'являтися в Україні...

Віктор Ющенко звернувся до українських журналістів на Європейській площі із закликком писати правду і служити правді. І треба віддати належне тим, хто почув цей заклик. Ми будемо об'єктивно висвітлювати хід протестних акцій і просимо наших читачів-очевидців писати нам про них: разом із журналістами тижневика "Слово Просвіти" ми складемо літопис наших днів, ми розповідатимемо про те, що виводить людей на площі, засвідчуючи їхній протест тим чи іншим діям влади і політиків.

Як сказав Президент Л. Кучма, даючи оцінку діям чільної четвірки протесту, — "Це питання моралі".

У нинішній ситуації, що склалася в державі, ця цитата звучить цинічно. І гадується інша: "Цинік знає ціну всьому, але не знає цінностей". Ці слова належать Оскару Уайльду, який жив зовсім не в нашій країні і багато років тому. Але видається мені: якщо в наші дні живе такий собі Нестор і тихо пише свій Літопис — про нас з вами, то вони неодмінно лянуть на його сторінки, — просто іншими словами, суголосними нинішньому часу. Нашому з вами часові.

Любов ГОЛОТА

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибує на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впивався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недосажним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однойменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдвигляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сів за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталекий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантьєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторові легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимирові Івасюку було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективові Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вижицею не захотіли. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім таку гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вижицю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводився перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було формально. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заочно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво бдав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вижиці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще шкороше мав заглохнути двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потім був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед диверма юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи поділяли б на бажаючих потрапити на концерт.

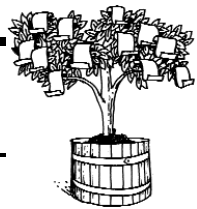
Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

ТРОЄ ТВОРЧИХ ПОКОЛІНЬ ОДНОГО РОДУ

У КИЄВІ ВІДКРИТО МУЗЕЙ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО

Світ явив нам приклади творчої спадковості в таких славних іменах, як батько і син Бахи у Німеччині, Штрауси в Австрії, Дюма-тато і Дюма-син у Франції тощо. І раптом три творчих покоління Старицьких в Україні! Таке відкриття для себе зробить кожний, хто одвідає відкритий 23 серпня до одинадцятої річниці Незалежності України довгоочікуваний музей родоначальника, його дітей і онуків — це вмістилище творчої спадщини династії Старицьких, яка 120 років працювала для наповнення культурної ноосфери Києва, України, всього світу.

Велелюдне урочисте відкриття відбулося за

участю представників київської влади, міністерства культури, посольства США в Україні, музейних працівників, письменників, митців, творчої інтелігенції. Перші екскурсії провели наукові працівники Музею видатних діячів української культури — комплексу, до якого ввійшов музей Михайла Старицького, фактично, музей усього численного творчого роду Старицьких.

Кабінет Михайла Петровича

Літературно-меморіальний музей-будинок, де Михайло Петрович Старицький прожив останні 1901—1904 роки разом з родиною, відкрито на вулиці Саксаганського, 93, у приміщенні, в якому Старицькі винаймали другий поверх, там і розташувалася нині експозиція. Це десять меморіальних кімнат; гарно, зі смаком оформлено інтер'єр: унікальними знімками, оригіналами книжкових видань, рукописів, тогочасними меблями й особистими речами. Гостей зустрічає вітальня Михайла Старицького, де збиралася його однодумці: письменники, актори, громадські діячі, адже Старицький був на всі руки майстер — поет, прозаїк, перекладач, театральний діяч (якийсь час утримував власним коштом славнозвісну українську театральну трупу корифеїв, писав для неї п'єси),

нині модні переробки, так би мовити, осучаснення класиків. Але шановні новатори, Старицький вдався до цього, прагнучи пристосуватися до потреб сцени, ще кільканадцять десятиліть тому! Його славнозвісна комедія "За двома зайцями" — то є переробка п'єси Нечуя-Левицького "На Кожум'яках".

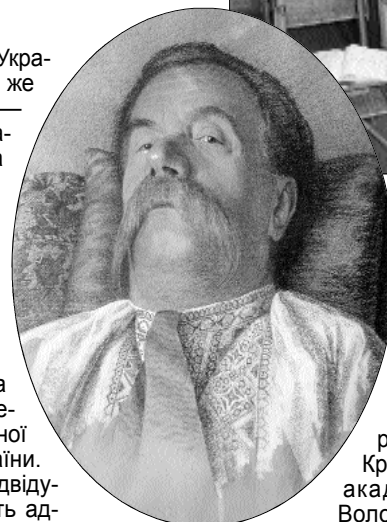
Переклад Михайлом Петровичем "Сербських народних дум і пісень" і досі ніким не перевершений. І так далі і тому подібне. Бракує місця для докладного переліку величезних заслуг письменника перед нашою культурою.

Кімната старшої доньки Марії Старицької — професійної акторки, театального педагога: викладала в музично-драматичній школі Лисенка, була правницею Миколи Віталійовича, встигала допомагати у постановці спектаклів

подаря" Лесі Українки. Загалом же протягом 1904—1917 років Марія Старицька зрежисувала понад 500 вистав українських, російських, західноєвропейських авторів. На схилі літ удостоєна звання професора і заслуженої артистки України.

У її кімнаті відвідувачі прочитають адрес від найвідоміших діячів культури до 40-річчя творчої діяльності Марії Старицької, тоді ж відбувся на її честь великий мистецький вечір у Київській опері — 1927 року.

Другу половину експозиції займає квартира середньої доньки Людмили Старицької-Черняхівської, яка перейняла всі батькові таланти, — відомої письменниці (2000 року видавництво "Наукова думка" у серії "Бібліотека української літератури" видала "Вибрані твори" Л. Старицької-Черняхівської, найповніше зібрання), громадської і навіть політичної діячки (була членом Української і Центральної ради). Тут ми бачимо перше видання її драми "Гетьман Дорощенко", витяг з вироку "пролетарського суду" 1930 року у "справі СБУ", коли засудили письменницю і її чоловіка, професора медицини Олександра Черняхівського (в експозиції представлено мікроскоп ученого), листи до Верховної ради СРСР, Ворошилова і

Михайло Старицький

дала на українську Джека Лондона, Чарльза Дікенса, Емілі Золя, австрійських поетів, сама вправно віршувала. "Довгі руки" дістали і Людмилу Михайлівну, влітку 1941-го вона була вдруге заарештована і померла на етапі до Казахстану. Туди довели-таки молодшу сестру Оксану, де вона й загинула 1942 року в сталінському концтаборі... В експозиції бачимо знімки молодого Оксани (за чоловіком — Стешенко), іще щасливої, з дітьми та чоловіком, відомим літературознавцем, істориком театру, першим міністром освіти в уряді УНР Іваном Стешенком, убитим більшовицьким агентом у Полтаві літа 1918-го. Під склом — книжки самої Оксани Стешенко — дитячої письменниці, перекладача і видавця — та праці Івана Стешенка. Афіша, в якій сповіщено про те, що як діяч київської "Просвіти" він читатиме в театрі Соловцова лекцію про Миколу Гоголя.

Доля дітей Стешенків, онуків Михайла Старицького, виявилася також драматично-трагічною. Син Ярослав — бібліограф, мистецтвознавець. Він укладає "Бібліографічний покажчик книг українською мовою, надрукованих на території колишньої Російської імперії протягом 1798—1916 років" (капітальна праця — чотири тисячі назв), бібліографію книжок і статей про українське мистецтво та бібліографію друку для дітей. У галузі мистецтвознавства — монографія Ярослава Стешенка про творчість Георгія Нарбута. Молодий бібліограф заповідався на визначного фахівця, якби... жив не за комуністичного режиму. Вперше заарештований 1929-го, вдруге — 1933-го у Харкові, де на той час працював у Книжковій палаті, засланий до Казахстану, втретє — в Уральську 1936-го, засуджений до 5 років концтаборів. Хтось із політ'язнів згадавав Стешенку з бухті Нагаєва 1939 року, це була остання звістка про Ярослава Івановича.

Доля вберегла лише його старшу сестру — Ірину Іванівну Стешенку (1898—1987), актрису Курбасівського "Березоля", яка мала дві вищі освіти — диплом

філолога з Вищих жіночих курсів у Києві і драматичної акторки з Вищого муздраматичного інституту імені Лисенка. Була працювала в інших театрах, але з віком почала переважати перекладацька.

В активі Ірини Стешенко — Гете, Шіллер, Гольдоні, Мольєр, Шекспір, Островський, і переважна більшість п'єс цих авторів у перекладах Ірини Іванівни побачили нашу сцену. А ще проза Марка Твена, Джека Лондона, Стефана Цвейга...

Я познайомився зі Стешенко в той час, коли вона була persona non grata, бо газета "Радянська Україна" 1973 року надрукувала погромну статтю на неї, звинувативши у зв'язках із закордонними "буржуазними націоналістами", проте Ірина Іванівна не виказувала розпачу, навпаки, добрий гумор відсвічував у її бесідах зі мною; я так зрозумів, що за її бадьором і діяльністю, незважаючи на вік, стоїть ген діда Михайла Петровича Старицького. Треба віддати належне Ірині Стешенко ще в одній важливій справі. Завдяки їй і однодумцям вдалося зберегти архів Старицьких, Черняхівських, Стешенків, а якщо пригадати, що більшість із них мали статус "ворогів народу", то можна уявити, як непросте це було зробити. Ще 58 років тому Ірина Іванівна висловила ідею про створення меморіального музею Михайла Старицького по вулиці Саксаганського, 93, зберігши для нас дідів, батьківський і тітчині архіви, частково їхні бібліотеки і навіть меблі... Кімната Ірини Іванівни вінчає експозицію, а та духовна і матеріальна спадщина роду Старицьких, котру вона зберегла, і склала нині основу їхнього унікального меморіального музею.

Тепер до київських музеїв Тараса Шевченка, Лесі Українки, Максима Рильського, Павла Тичини, Михайла Булгакова, музею літератури України додався і літературно-меморіальний музей Михайла Старицького, навіть цілої родини, трьох творчих поколінь з роду Старицьких.

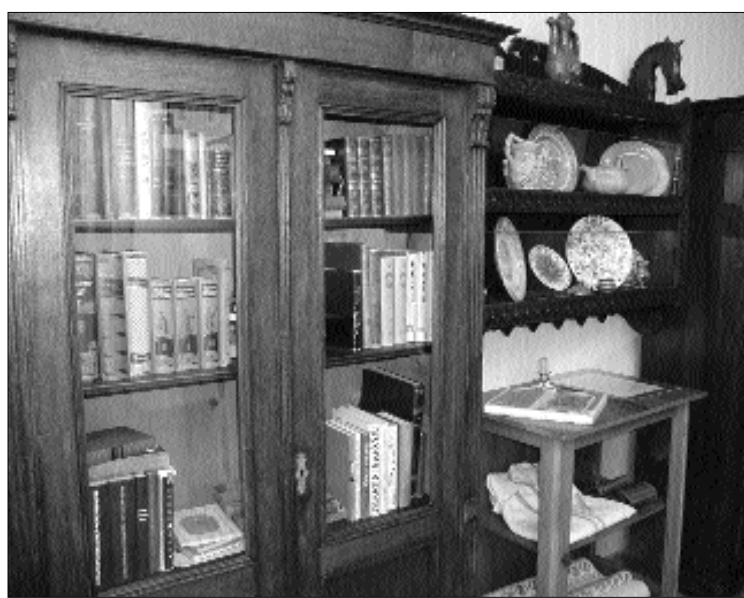
Юрій ХОРУНЖИЙ
Фоторепортаж
О. КУТЛАХМЕТОВА

Кімнатні експозиції музею

видавець, актор і режисер, громадський активіст — без нього не обходився жодний тодішній культурний захід. Кабінет письменника з книжковою шафою, великим письмовим столом, маленьким нічним столиком і дзвіночком, яким хворий Михайло Петрович кликав до себе, канапа, в кутку — ширма й крісло-гойдалка, тут чатувала вірна дружина Софія Віталіївна, рідна сестра композитора Миколи Лисенка, з яким Старицький створив стільки оперет і опер... Два портрети господаря — пензля Фотія Красицького.

Ще й сьогодні видають його перший капітальний белетристичний твір про Богдана Хмельницького, трилогію, яку написав у співтворстві з донькою Людмилою, хоча на палітурках книжок стоїть тільки батькове ім'я. Так само і щодо Мазепи. У той час, як у церквах Російської імперії виголошували анафему українському гетьманові, Старицький створює дилогію "Руїна" і "Молодість Мазепи" та перекладає з англійської романтичну поему Байрона "Мазепа".

аматорських робітничих театральних гуртків Солом'янки, Куренівки, Лук'янівки, Деміївки... Проте були помітні досягнення і на професійній сцені, зокрема в найкращому на той час і вже стаціонарному українському театрі Садовського в Троїцькому домі — перша постановка "Камінного гос-

самого Сталіна, коли прибиті горем батьки шукали сліди своєї доньки Вероніки Черняхівської, репресованої і розстріляної в київських підвалах НКВС 1938 року... А була Вероніка вродливою (про це свідчать її фото) і розумницею, закінчила із золотою медаллю українську Кирило-Мефодіїв-

Навіть якби йшлося тільки про єдиний розділ із праці “Слов’янознавство”, що вважалася втраченою, опублікований тут — “Українці”, або статті “Проблеми сучасної славістики”, “Основні етапи в розвитку української поштовтневої літератури” чи дослідження творчого шляху Лесі Українки, що в 1926 р. виходило окремою книжкою, то й тоді ми змушені були б говорити про талант, який відзначався більш ніж неординарним знанням різномовного досліджуваного матеріалу, що давало змогу бачити творчість того чи того автора на тлі досягнень усієї світової літератури. Але наукові праці Михайла Драй-Хмари “Поема Лесі Українки “Віла-посестра” на тлі сербського та українського епосу”, “Генега Шевченкової поезії “У тієї Катерини хата на помості”, “Творчий шлях Казимира Тетмаєра” (остання написана в період брутального наступу на українську національну культуру, позначену, зокрема, сфальсифікованим процесом над Спілкою Визволення України), дають підстави стверджувати, що в його особі не тільки наша — світова культура втратила дослідника, який, створивши оригінальну методологію поцінування здобутків мистецтва слова, цілком вільно почувався на солов’їних його верховинах.

Однією з таких праць є і “Вінок” Драй-Хмари, присвячений життю й творчості прекрасного білоруського поета Максима Багдановича. Гадаємо, вона ще довго залишатиметься неперевершеною. І справа не лише в тому, що дослідник зумів сягнути таїни творчості поета — Драй-Хмара продемонстрував цією працею непереможність духовної матерії синівського почуття до Матері-Вітчизни, що вибухає у слові художньому красою почуттів. Так, характеризуючи знамениту поезію Багдановича “Погоня”, Драй-Хмара зазначає: “Нестримні, рвучкі анапести цього вірша цілком відповідають і шаленому бігові стародавньої “Литовської Погоні”, і тому болєві, що ним поет реагував на зраду білоруської інтелігенції, яка, відідуравшись занедбаній вітчизни, віддавала її, наче бранку, в полон російському самодержавному царатові”.

Здається, на диво злободенно звучить і ця думка Драй-Хмари, чи не так?

Більшовицька сокира повною мірою помстилася націоналам за царат. У випадку з Драй-Хмарою, то він завинив чи не найбільше: був авторитетним, красивим і талановитим, його — справжнього вчителя — дуже любила молодь.

Думка ця, зронена видатним поетом, літературознавцем і перекладачем “розстріляного відродження” Михайлом Драй-Хмарою 80 років тому в поемі “Поворот”, якое особливо щемко відлунує сьогодні. Не тільки тому, що молоді українські таланти початку ХХ століття, повіривши в революційні перетворення під пролетарським знаменом, обіруч узялися за національне відродження мистецтва слова, науки, культури... Історія засвідчила, що й цей пароксизм еволюції, як і всі інші, не потребував Душі. Саме тому її виривали з українського тіла по-сатанинськи жорстоко і цілеспрямовано, щоб — назавжди. Якого масштабу явища маються на увазі, що втратила українська культура в тому кривавому вихорі, певною мірою дається збагнути після ознайомлення з дешифою збереженої літературно-наукової спадщини Михайла Драй-Хмари, щойно виданої “Науко-

«ЛЕЖАВШИ НА ПЕЧІ, ДЕРЖАВІ НЕ ЗБУДУЄШ...»

І ще один смертний гріх виявився у пана професора: за гроші, зроблені викладацькою працею у Кам’янці-Подільському, де працював на посаді доцента кафедри загального слов’янознавства при першому українському університеті, він придбав у Києві розкішне житло на вулиці Садовій. Матеріали слідства potwierджують, що “справа Драй-Хмари” розпочалася саме з цього факту.

Отож, очоливши кафедру українського медінституту, розповідає в передмові до вибраного дочка письменника Оксана Ашер, Михайло Драй-Хмара зміг зосередити свої наукові зусилля на розв’язанні проблем слов’янського відділення Інституту мовознавства, ведучи одночасно семінари з аспірантами з польської, чеської, болгарської мов і літератур. Його чекала блискуча наукова кар’єра, незважаючи на те, що весь вільний час відбирала поезія. (Нам немає потреби зупинятися на поетичних здобутках Михайла Панасовича — у ґрунтовній передмові до його “Вибраного”, що побачило світ тринадцять років тому, І. Дзюба зробив це щонайвигірніше). Київська поетична братія, охрестивши колеґ, які вирізнялися культурою слова, “неокласиками”, теж прислухалася енкаведистському “з’ясуванню істини”, то більше, що Михайло Драй-Хмара, Микола Зеров, Павло Филипович, Максим Рильський та Освальд Бурґардт цього в жоден спосіб не заперечували. Бо й не було чого заперечувати.

Щось абсолютно незвичайне — щоденникові записи та нотатки Драй-Хмари. Всепоглинаюча любов до української природи, глибоке розуміння буденних проблем людських злуптовані тут із особис-

тою беззахисністю цього напрочуд жиливого, прадідної козацької статури чоловіка перед егоїзмом і заздрістю. Хіба що лише Шевченків “Дневник” перевершує їх — відкритістю перед усім людством. Ці спорадичні записи, що мали якоюсь мірою компенсувати брак співрозмовника — такої ж відкритості, незглибимості...

Він по-справжньому не любив політику й політиканів, почувавши їхній паразитизм у царині справжньої науки про Людину-Слово. Здається, єдиний лише раз Драй-Хмара висловився політично, діставши копію з відомого листа М. Горького до “Книгоспілки”, в якому той обурювався щодо пропозиції підкоротити повість “Мать” і взагалі не сприймав ідеї україномовного варіанту: “Ось де справжній, не-підроблений, невігаданий шовінізм, а в нас намагаються пошити всіх українців у шовіністи через те тільки, що вони українці. Стара, як світ, і нудна, як мітингова промова, історія, — гірко зізнається Михайло Панасович, — а проте з “історією” цією ми ніяк не можемо розпрощатися... На думку Горького, українці, будуючи спільно з москалями Вавилонську башту (бо що ж таке “всемирний язык”, як не Вавилонська башта?), повинні зректися і своєї мови, і своєї культури для того тільки, щоб не заважали своїм “брат’ям”. Ні, якраз оцей російський, старорежимний, невмирущий шовінізм заважає людям допомагати одне одному, а зовсім не те, що українці... зробили з “на-речія” “язык”.

Щоправда, був ще — у листі до Дніпровського — такий собі випадок супроти недалекоглядних колеґ: “Про “Малоросію” напишу Вам якое окремо, бо тепер не маю відповідного настрою. Скажу

тільки, що винуватити “Малоросію”, тобто якусь абстракцію, все одно, що попадати пальцем в небо. Винуватити треба не “Малоросію”, а “малоросів”, тобто мене, Вас та всяких -енків, що любенько собі мовчать або навіть усміхаються, коли їх представники псевдомарксіської критики чи нацменшинської непманії (на мою думку, це все одно) публічно звизають “холуями”.

Саме тому так легко й було розправитися нездарам і заздрісникам з людьми Слова, що, жодними законами не обтяжені, сповідували вони лише основний “класовий” інстинкт — ненависть. Але ж якої “духовної” мужності мав сягнути вже скалічений, фізично зламаний Драй-Хмара, аби весною страшного 1937 писати рідним: “Працюючи в лісі (17.V), я побачив метелика. В лісі ще глибокий сніг... Востаннє я бачив Дніпро ввечері 16 квітня 1936 року, але тоді він був олов’яний, похмурий, непривітний, як і моя думка. Таким він мені тепер не уявляється. Я бачу його в ореолі золотого, осяяного дня, рівного якому нема в цілому світі. (підкресл. — В. Г.). Вигріваючись під скупим колимським сонцем, я згадує рідне, ласкаве, київське сонце”.

Зважає, навіть якби з колимським сніґів зичився до світу під ту пору звичаий чоловік, то й він не міг би уникнути подвійного змісту сказаного, але ж перед нами — рядки поета! І ці рядки переконливо засвідчують: із того пекла він бачив день теперішній. Знав, що не доживе, що його закатують. Але, можливо, перевіривши себе, виконував денно по півтори норми, аби ніхто й ніколи не закинув йому, що він не борювався за життя. До останньої спроби — у 1937

обіцяли амністію.

Та боротьба була надто вже нерівною. Починаючи з обмови й самообмови колеґ, які не насмілювалися протистояти слідству, й закінчуючи пролетарською (революційною) ініціативою слідчого — виправдання означало б повернення тієї ж професорської квартири, уже заселеної (дружину з донечкою Оксаною було запропорено в Башкирію, щоб не заважали зміцнювати в Києві “радянську владу”). Майже сотня сторінок “Слідчої справи” — моральний вирок системі, що претендувала на високі засади гуманізму: 22 квітня 1938 року Драй-Хмару знову заарештували. На цей раз інтерв’ю революційні діячі в особистому вироку дирек-Е. Берзіна.

полковника В. І. Пристаика про повторну судимість навіть не згадано!

Навряд чи варто довіряти й офіційному повідомленню про смерть мученика, що начебто сталася в приміщенні медпункту л/д Устьє Тайожная о 23 годині 15 хвилин 19 січня 1939 р. Хто б це о такій порі ночував там?! Насмість цілком вірогідним видається твердження П. Василевського (в “ЛУ” від 2 жовтня 1989 р. “Так він загинув на Колимі”), що у квітні 1939 р. під час чергового розстрілу кожного п’ятого безневинного зека Михайло Драй-Хмара став на місце молодого смертника, врятувавши тому життя. Так міг вчинити саме він.

У вступному слові до цієї унікальної книги академік М. Жулинський висловлює сподівання, що вона наближає нас до повнішого освоєння літературної спадщини М. Драй-Хмари. Адже очікує на поцінування його велика дослідницька праця, а про перекладацький доробок, який репрезентує основний здобуток європейської поезії, включено з рунами фінського епосу “Калевала”, “ми й не розпочинали серйозної розмови”. Здається, зрозуміло, що така розмова давно на часі. Тим більше, що вже й перекладні твори самого Драй-Хмари надихають художників. М. Жулинський зворушливо розповідає, наприклад, що Падрік Колум написав роман про сучасне життя ірландців “Лебеді” — під впливом однойменного сонета Драй-Хмари. На жаль, самого сонета “Лебеді” у томі не знайти, як і приміток про низку поетичних творів, що вже друкувалися. Все ж перед нами — академічне видання.

• Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

ШАНУЙМО ВЛАСНУ ПАМ’ЯТЬ!

До всіх відомих нам ювілеїв не зайве буде додати й такий: 510 років тому в столиці слов’янського католицизму з’явилися друком три книги православного конара — Тріодь, Часослов і Октоїх, видані стараннями Святополка Фіоли, котрий назвався “міщанином краковским”. Прикметно, що церковнослов’янщина сих творів щедро пересипана живою українською лексикою — давно прийшов час не тільки належно перевидати їх, але й доповнити відповідним коментарем, адже справді дивно, що в Україні так байдуже ставляться до подвигу, здійсненого у “великому граді оу Кракові при державі великого короля польского Казимира” понад півтисячоліття тому. То більше, що Тріодь “докончана” в кольоровому й “пісному” варіантах, аби було чим пишатися й сучасним поліграфістам.

Тільки 430 років тому вирвався з пазурів московських церковників Іван Федоров (Федорович), аби в достославному Львові ви-

дати справжнє тогочасне диво — “Буквар”. Але й це свято нами досить-таки призабуте, хоча воно заслуговує на щонайвишше відзначення, так само, як і видання фєдорівського “Апостола”, що побачив світ 15 лютого 1574 року. Цікаво, що в післямові до “Букваря” добродій Іван зазначив: “Аще сіи труды моя благоугодны будут ваши любви, прийміте сія с любовію, а я й о иных писаных благоугодных... потрудитися хошу” — і потрудився нівроку. Саме цього року Острозька академія мала б відзначати 425-річчя його подвижницької діяльності під ясно-вельможною рукою патріота й мецената князя Костянтина Острозького.

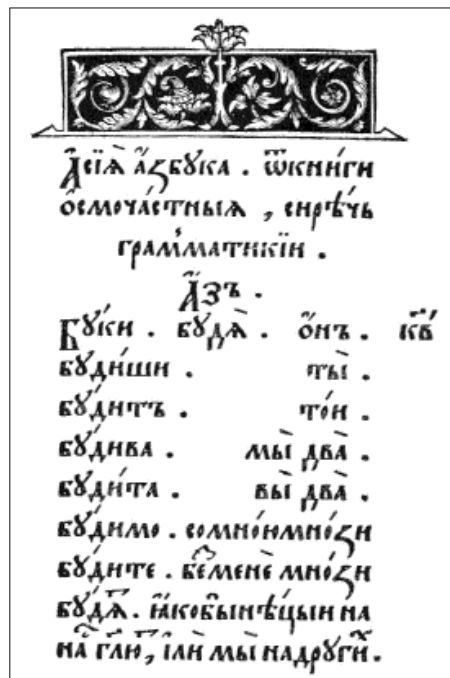
Відомо, що тут Іван Федоров знову видав свій “Буквар”, а також “Новий Завіт із Псалтирем”. До речі, саме з його “Букваря” ми засвоїли порядок літер в абетці, що наводиться і в зворотному порядку, та грама-тичні розділи, складені для дітей у т. зв. словено-руській традиції. У згаданій післямові

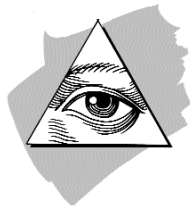
автор пояснює: “...писав вам не от себе, но от... преподобного... Иоанна Дамаскина от грамматики мало нечто... сократив...” (На світліні — сторінка з “Букваря”).

Наскільки значними подіями були ці першодруки, можна судити бодай з того, що лише близько 500 років тому в Антверпені (теперішня Бельгія) з’явилися друком перші переклади Біблії, здійснені Мартіном Лютером німецькою та нідерландською мовами. Його послідовників і видавців у той час не тільки ув’язнювали, але й страчували — 480 років тому двох монахів-августинців, які пропагували вчення Лютера, спалили живцем у тому ж Антверпені.

Шануймо слово, дане нам днесь.

Остап СВІТЛИК

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29, 30, 35, 36 (2002)

СУТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СТОВБУРА

Проте з часом усе залагоджувалось, загарбники витіснялись і знову ставав домінуючим той стереотип поведінки, що формувався віками. І цей стереотип поведінки, звідна річ, значною мірою формувався самим ландшафтом, як і відповідна мова. Як відомо, час проживається не однаково в горах і в пустелі, в лісі і в степу. Або в місті чи в селі... І я глибоко переконаний, що час — є категорією суто **національною**, як він є фізичною чи психологічною категорією... А **національним** він є тому, що кожним етносом час переживається по-особливому, відмінно од інших етносів. Мною переживається ось ця біжуча мить, і ця своєрідність зумовлена національною специфікою психології та поведінки, тому і минуле, яке є єдиною реальністю і доступним раціональному пізнанню, набирає національних ознак. Ось чому філософи розрізняли Час Єрусалиму і Час Афін... Проте і в житті того чи іншого етносу бувають періоди особливої інтенсивності, що Вернадським вилучувалися як спалахи, імпульси негентропійні або поштовхи енергії живої речовини біосфери. Тобто в житті нації бувають періоди бурхливого життя, за Л. Гумільовим — періоди пасіонарної активності, коли задається ніби програма на великий відтинку часу, що може дорівнювати тисячоліття... Таких історичних імпульсів од часів Трипільської цивілізації і до початку двадцятого сторіччя було дуже багато, але в свідомості національній зафіксувалося дуже мало інформації, бо кожне нове історичне коло накладалося на інше, як у річних кільцях стовбурів дерев.

Концентричні кола історії створюють відповідний національний стовбур... І життєстійкість етносу зумовлена його силою спротиву зовнішнім впливам: тут, як свідчать віки, українці мали достатню опірність чужинецьким впливам. І зрозуміло, що існує логіка саморозвитку нації, як системи, де біофізичні фактори взаємодіють з психолінгвістичними. Це коли Людина формує Слово і Слово, в свою чергу, формує Людину. Ми вже на цьому зупиняли свою увагу. Тому **мова** — дзеркало, що відбиває не просто зовнішню історію світу, а і внутрішню еволюцію, зміну ціннісних критеріїв, за якими розвивається нація... І, аналізуючи будь-який фольклорний твір чи будь-які українські перекази, а то й просто словниковий склад, можемо зазначити, що домінуючими є мотиви суголосності природі, доброзичливості в ставленні один до одного, мотиви душевної гармонії...

Тяглість і сталість — супроводжують українську культуру, що, не зрозуміло чому, зведена до розряду **народної**, ніби сама дефініція, тобто визначення "народної", робить її немовби неповною... Ми мусимо тішитися з цієї "загальнонародності" української культури, що в своїй пасіонарності не згасає і не затухає, як струна, і кожен новий дотик національного генія, чи це буде Шевченко, чи П. Тичина, чи Є. Маланюк, чи Ліна Костенко, — дає новий імпульс для коливання національної струни... Коли ми вживаємо терміни "духовне піднесення" чи "духовний спад", ми передусім маємо на увазі культуру. Але ця амплітуда енергетичних станів стосується і соціальних трансформацій. Доба Хмельницького, зумовлена національно-соціальними проблемами, продовжилась у духовній площині за часів Івана Мазепи... Ми можемо про це судити хоча б за зовнішніми архітектурними проявами. А чого вартий корпус козацьких пісень, що зродилися саме в цей період? Існують взаємозалежності та взаємообумовленості в діях окремих індивідуумів і цілих етносів, проте вони, в свою

чергу зумовлюються космічними періодами, що давніми аріяцями узагальнилися у термін "юги". Відповідне до цієї класифікації людство переживає нині період "калі-юга", тобто чорний період. Але в кожного етносу існує своя періодичність, і, безумовно, українці переживали вже свій "золотий" і "срібний" періоди, проте ними просвічені всі інші наступні періоди, інакше б не було тієї енергетики, яка прихована в мові. Слово такою ж мірою давнє, як і сьогочасне, в ньому конденсується національна енергія, як і в інших знаках: орнаментах, візерунках, вишивках... Тому українська мова є гігантською акумуляцією національної енергії, яку необхідно задіяти в сьогодення. Якщо всі світлі, золоті смисли чи змісти зберігаються в словах, їхнє звучання в період душевного затемнення вкрай необхідне нації. І мовне питання переростає в морально-психологічне, в питання духовного здоров'я нації, що робить її або ж перспективною, або ж загумінкуватою... Отже в мові — усі наші витoki і всі наші ресурси.

Видатний російський філософ і богослов Павло Флоренський називає слово методом концентрації, а мову — фокусом історичної волі народу, бо через слово в

борейці, і бористеніти, і пеласги, і будини, і русичі, і українці — це поняття в метафізичному сенсі не ідентичні... Отже, нашому народові доводилося ніби щоразу переживати нову долю, зберігаючи незмінними підвалини самого життя: мову, звичаї, побут, тобто сам Космологос, що і давало йому можливість зберігатися, утверджуватися і вкорінюватися в рідному ґрунті.

Погодьтеся зі мною, що Любомир, Володимир, Святослав не рівнозначні запозиченим Іванові, Петрові чи Павлові... Через те в приказці "назви мене хоч горщиком..." — відбито примітивне розуміння власного ймення, таке собі утилізовано-споживацьке ставлення як до себе, так і до світу рідної мови...

Майже сто років тому, розглядаючи природу слова, відомий російський поет Андрій Бєлий у статті "Магія слова" зазначав, що людина словом світ і завойовує, і захищається ним від іншого буття: "Намагаючись поименувати все, що потрапляє в поле зору мого, я, по суті, захищаюсь від ворожого мені, малозрозумілого світу, який тисне на мене з усіх боків; звуком слова я упокоюю ці стихії; процес поименування просторових та часових явищ словом є процесом закляття; всяке слово є замовлянням, замовляючи його,

обхідно шукати духовне оперття, яке єдиною обіцяє українську перспективу. І жодні логічні умовиводи щодо доцільності чи недоцільності розвитку української мови, щодо "прогресивності" чи "регресивності" української культури, її європейськості чи інтернаціональності є сутим безглуздом або ж звичайним лукавством з боку тих, хто нам нав'язує чужу і мову, і культуру. І не логіка, а, радше, інтуїція є бездоганним інструментарієм пізнання світу. І, розглядаючи енциклопедію народної медицини, яку впорядковували впродовж тисячоліть наші пращури, я запитував сам себе: а які критерії застосовували вони, чи в який спосіб вони визначали для різних недуг ту чи іншу рослину, те чи інше зілля? Зрозуміло, що не шляхом проб та хімічних аналізів, аби визначити хімічний склад речовини. І я переконаний, що виключно — інтуїтивно... Та ще, вдаючись до прикладу тварин, як мій один знайомий, який урізноманітнює свій салат тими рослинами, які обскубує на моріжку його домашній кіт...

Кажуть, інтуїція — це досвід, яким користуються суші, але який не успадковується. Але ж ми знаємо, що значна кількість інформації передається, так би мовити, не інтелектуальним шляхом. То-

на небі, і тут — під ногами... Коли римляни його спалювали на багатті як відьму, він запитав з висоти вогнища своїх учнів, а що вони бачать. І учні, вражені баченим, відповіли йому голосно, що бачать вони, як горить його тіло, а з нього, з тіла, літери відлітають у небо...

Цю мову неба та землі розпізнають і подосі, але поодиначо. Те, що було відоме багатьом-багатьом нашим пращурам, залишається доступним нині лише винятковим людям, які зберігають цю інформацію, передаючи її з покоління в покоління...

Усе менше і менше залишається тих, хто володіє цією мовою, так би мовити, мовою рослин. Усі легенди про чар-зілля, про траву цілющу, про всі воскресючі трунки — це не що інше, як розповідь про таємниці довілля, про нерозривну єдність людського життя зі світом флори. І ці знання, власне, накопичувалися віками і передавалися від віку до віку. І це ще одне джерело, яке вказує на національні витoki. У самих найменуваннях трав прихований їх лікувальний зміст: живокіст, дев'ясил, ранник, крушина, блекота, тамувач, натягач, цукута, коров'як, нечуй-вітер, верніко, любисток... Коли переглядаєш звичайний довідник лікарських рослин, зачудовуєшся з цього взаємного віддзеркалення двох світів: світу людини і світу рослинного. І зверніть увагу, що лікування травами відбувалося по глибинах захворювань, а не за наслідками, тому процедури були, як правило, довготривалими, ґрунтовними, співвіднесеними з часом і давали безсумнівний результат: недуга допалася раз і назавше... Нинішні швидкі відключення від болю — це розрив поміж свідомістю і вогнищем захворювання, а не ліквідація самої недуги, що згодом неодмінно переростає в хронічну.

Усі — від медиків до психологів — відзначають, що людство нині недуже. І, як не дивно, особливо позначені новими хворобами технологічно найрозвинутіші західні держави.

Доречно лише згадати США, де онкологічні захворювання вигублюють щороку близько мільйона душ. І фармакологія, як ка-

пиво, особливо розвинулася, і особливо знає, яким обладнуватися одяг, оселя, подвір'я — це все сфера впливу на оточуючий світ, на відурочення, на захист і знешкодження...

Сьогоднішня жінка, ввімкнувшись у вузькопрофесійну сферу, обмежує свої функції берегині роду... В III тисячолітті в один вузол стяглися і зав'язалися і клонування, і кіберсекс, з усіма іншими віртуальними радощами, і одностатеві шлюби, і транссексуалізм... Здається, що на наших очах **стать** втрачає свою значимість. Людство переживає потрясіння за потрясінням через максимальну гріховність і втрату основоположних критеріїв добра і зла... Чи ж задля того 250 століть тому наші пращури, та твердженням львівського вченого Василя Кобилюха, винаходили колесо, щоб його шалено розкручувати і мчати стрімголов з дикою швидкістю в прірву?

Далі буде.

фото О. Кутлякметова

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

простір і час просувається і "вхромлюється" воля кожного, сила "зосередженої уваги". І слово, будучи адресованим до когось, дає відповідний поштовх від моєї волі. Слово вторгається в психіку і примушує діяти цілий людський масив. Ось чому козаки виконували думи перед тією чи іншою битвою.

Відомо також, що скіфи ходили на битву з піснями.

"Слово, — каже П. Флоренський, — конденсатор волі, конденсатор уваги, конденсатор усього душевного життя". Отже, можна зробити висновок, що у самій мові приховано волю до життя. У зв'язку з цим власні ймення набувають метафізичного значення і, як стверджують астрологи, відповідним чином впливають на долю людини, як впливають і зірки, під якими вони народились...

Ми вже зазначили, що власні ймення наділені відповідною енергією і за умов ідентичних улягань людини-імені цей вплив безумовно є позитивним, а при розбіжності цих сутностей — вплив набуває негативного значення.

Тому я наважусь стверджувати, що різноімення, якими називали нас упродовж історії, без сумніву впливали на долю нашого народу, як і на долю краю, адже і гіпер-

я, по суті, упокоюю його..." (стор. 431., 36. "Символізм", 1910).

І будь-яке витіснення однієї мови іншою послаблює як індивідуума, так і в цілому націю. Світ нашіми пращурами через Слово та Словом був "завойований", за А. Бєлим, але згодом через відомі політичні обставини українці послабили свої захисні функції...

Прагматичний, примітивний підхід до мови сплосчинює самого носія мови, який вдається до примітивного ж і аргументу: "Хіба не однаково, якою мовою розмовляти", що рівнозначно ось тому горщику, який ми вже згадували. Ніби зиск і зручність є головною метою людини. Ці мотиви, "зиск та зручність", призводять людину до здичавіння.

КАРБИ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я

Сучасна людина вже ніби і відкинулася од подвійної бухгалтерії, яка широко побутувала в часи постсередньовіччя і влягалась у формулу подвійної істини, коли наукові відкриття трактувались як відкриття істини.

Як стало відомо вже наприкінці XX сторіччя — наука не є істиною і не зазіхає вже на неї, "вона хоче бути зручністю та користю"... Отже, у витках нашої історії, нашої культури, нашої мови нам не-

му й не дивно було, коли мати одного дня збиралася в дорогу, аби провідати свою сестру Василю чи Серафиму, що жили в далеких селах... Сигнали сумління, безкабельна інформація: не через супутники, а виключно через вищу інформаційну сферу. Напевне існував та й досі існує цей незримий зв'язок людини з рослинним світом, зі світом флори і фауни. Рослинний світ, якщо розглядати зворотний рух, контактував з людиною. І це була органічна поєднаність, яка робила людину цілісною, нерозривною з довкіллям та космосом...

Адже навіть звичайна абетка є не чим іншим, як перекладом зоряного неба в систему знаків, кожній літері абетки, власне, давній, відповідає те чи інше накреслення місяця протягом календарного періоду — місяця; тому на стінах нашого Софійського собору накреслено двадцять сім літер кирилиці і грецької абетки, що відповідає двадцяти семи календарним дням...

Людина — носій земної і небесної інформації, однаково була відкрита як для земних енергій, так і для небесних... Мене вражає й подосі давня легенда про книжника-любомудра Акібу, якого римські вояки закатували, аби вивідати потаємні знання, на що він відповідав усміхнено: знання — там,

Як пояснити це в суспільстві, яке, за традиційними самоуявленнями, має сильну жіночу-українку та люблячого, "від природи демократичного" чоловіка? А що подібні переконання існують на рівні масової свідомості, підтверджує навіть соціологія, яка "все знає" ("Соціологія все знає" — так називалася одна із статей, що аналізувала ставлення суспільства до жіноцтва). Як доводять соціологічні дані, українське жіноцтво у віці від 15 до 25 років абсолютно не відчувало агресивності у ставленні до себе з боку українських чоловіків, навпаки, жінки вказують на приязне, зацікавлене ставлення. Ситуація дещо набуває іншого вигляду в жінок 30–45-літніх, які відчують потужний опір не лише з боку чоловіків, але й суспільства загалом у сфері соціальної самореалізації, особливо коли мова йде про кар'єру у сфері політики чи бізнесу. Тут відкрите несприйняття чи навіть ворожість значаюча для більшості опитуваних.

Мабуть, саме віра в силу української жінки спонукала законодавців прийняти новий закон "Про попередження насильства в сім'ї", де є унікальна норма, що фактично виправдовує насильство чоловіка, який б'є дружину "з вини". Поведінка віктимної жінки (тобто такої, яка сама спонукає до насильства над нею), на думку співгромадян та законотворців, примушує бідаку-чоловіка до застосування "переконливіших" методів впливу.

В Україні вже на сьогодні склалися специфічні жіночі зайнятості. Серед них найперше місце, безмовно, належить досить новій для українців сфері масової зайнятості — проституції, особливо ж закордонній. Щоправда, вже й тут починає виникати “чоловіча конкуренція”. У пресі з’явилися статті про зайнятість українських чоловіків у секс-бізнесі. Але справжньої конкуренції жінкам у цій “сфері діяльності” така чоловіча спеціалізація не складає, оскільки задовольняється попит на секс-послуги багатих дам та бізнес-леді чи гомосексуалістів. Хоч, за показниками попередніх років, проституція в Україні зростає серед неповнолітніх майже в чотири рази, внутрішніми показниками далеко до закордонних.

Торгівля жінками як одна з болючих проблем українського суспільства сьогодні напряму пов'язана з проблемою насильства над жінками. За декілька останніх років торгівля жінками сягнула нечуваних масштабів. Сьогодні вона приносить величезні прибутки, які можна порівняти з торгівлею наркотиками та зброєю. І поряд з нею торгівля жінками оцінюється експертами як найстрашніша загроза людству. Щорічно тільки до країн Західної Європи продають 175 тисяч жінок (за даними Міжнародної Організації Міграції). Значну частину "товару" складають українки. Лише за останні декілька місяців 2001 року за статтю про кримінальну відповідальність за участь у торгівлі "живим товаром" було порушено 35 кримінальних справ. У "вигідному" бізнесі, який на цей раз для 35 "ділків" закінчився звинуваченням у кримінальному злочині, активно задіяні як чоловіки, так і жінки. Як правило, серед жінок — це колишні повії, які використовуючи влас-

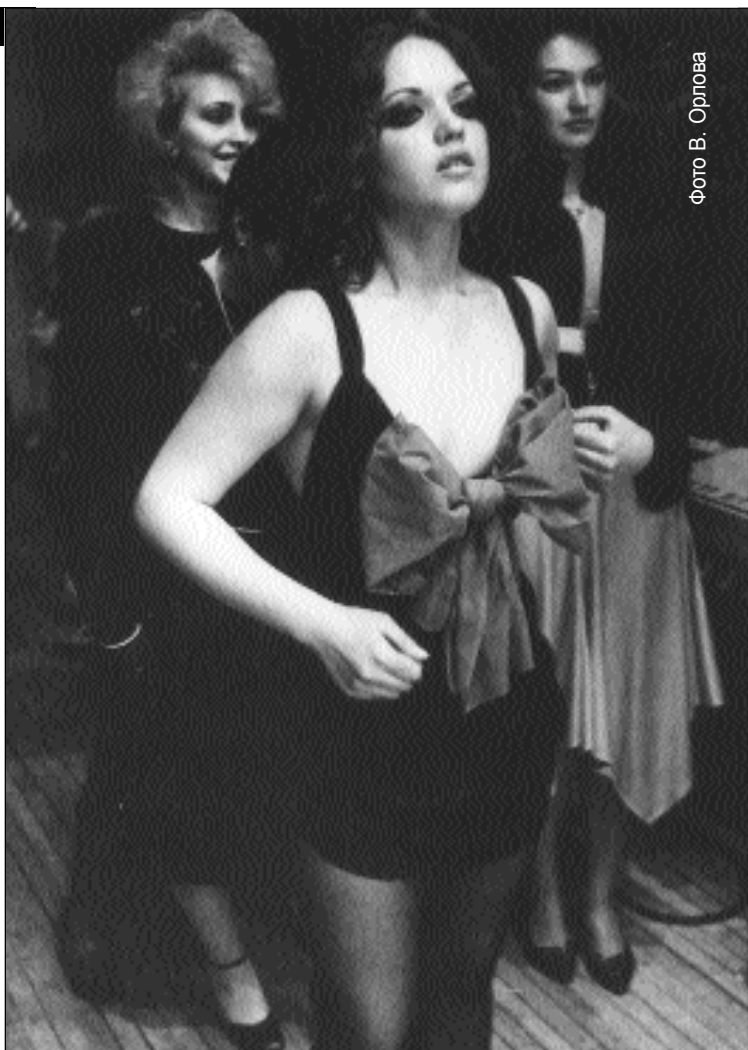

фото В. Орлова

У 2001 році не у бойових діях, не від руки маніяків та садистів-жононенависників, а у звичайних побутових конфліктах в Україні загинуло 12 тис. (дванадцять тисяч!) жінок різного віку. Лише за один рік! Більшість загиблих — молоді жінки (скільки дітей втратила лише через це Україна, не кажучи вже про моральні, духовні втрати, які нічим не можна виправдати) та жінки середнього віку. За 2001 рік злочинність серед неповнолітніх жіночої статі зросла майже у 1,5 рази. І продовжує нарощувати темпи вже у 2002 р. Значно помолодшали наркоманія та алкоголізм. Уже традиційно високими залишаються показники “зайнятості” у сфері проституції. Однією з найбільших проблем сучасної України “Правозахисники Мінесоти” — впливової неурядової правничої Міжнародної організації — вважають існування домашнього насилля в країні як поширеного явища. За словами Олени Кустової, співробітниці української неурядової організації

них, типу “Секса у нас нет і бити не может”, мабуть, уйдуть у підручники з історії. Подібні “переконання” досить легко пояснити, коли звернутися хоча б до творчості справді видатного російського письменника Андрія Платонова: “Буржуазія витворила пролетаріат. Стать народила свідомість.

Стать — душа буржуазії. Свідомість — душа пролетаріату.

Буржуазія і стаття зробили свою справу життя — їх треба знищити. Нехай минуле не висить кайданами на швидких ногах того, хто йде вперед...”

"Страх статі", притаманий со-
ветському режимові, для жіноцтва
обернувся "вершиною універса-
лізму", зафіксованою в популяр-
ній частівці: "Я і лошадь, я і бик,
я і баба, і мужик". А що ж із тим дру-
гим типом Вейнінгерівської жінки
— жінки-повії? Як справедливо
значає О.Забужко, "...і в най-
похмурішу добу "розкріпачення",
коли м'язова сила жіночого роду із-
загрозою для репродуктивної
функції організму "стаханила" чи-
то на полі й коло станка, чи то на
будівництві Біломорканалу..., се-
ред жіноцтва — для "внутрішньо-
го користування" партійної еліти
— завжди існувала цілком "тради-
ційна" каста. сказати б, радян-
ських гетер — наркомівських се-
ретарок, жінок з obsługi, пізніше,
в добу загниваючого тоталітариз-
му, то пак, розвиненого соціаліз-

етих секретарів і "культури" у комсомолі, — котрі сталися як "сексуальні" цілком голлівудськими". Та й нашим сучасним жалітися! Сьогодні в нас є велика кількість "енігм" руху під девізом "Кому і чому продається". Найдивніше з подібних практично, є намагання вдало "жити" заміж за багатого

(пардон, "крутого") і утриматися в цій ролі будь-якою ціною. Проте, все це аматорські дрібнички порівняно з уже існуючими і на наших просторах практиками внутрішньокланових шлюбів—"сделок", коли жінка просто розглядається як вигідний товар. А оскільки товар повинен бути високоякісним, ніким іншим не попсованим, батьками щасливої нареченої виплачуються просто шалені суми за приведення власного товару жіночої статі до класу "супер".

Усі ці приклади — не що інше, як прояви насилься по відношенню, насамперед, до жінок. Окрім фактів прямого фізичного та психологічного насилься, якими так багата сьогодні українська дійсність, існує ще чимало способів експлуатації прихованої через скорочення вільного часу жінки, використання її таланту та здібностей без відповідної матеріальної та моральної оцінки і відшкодування, через ігнорування її прагнення до достойної особистої самореалізації в суспільному просторі тощо.

Ірина ГРАБОВСЬКА,

канд. філос.наук,

Центр українознавства

Київського Національного університету імені Т. Шевченка

НАСИЛЛЯ НАД ЖІНКОЮ

В УКРАЇНСЬКОМУ ВИКОНАННІ

ний досвід роботи у закордонних борделях, вербують молодих українців для секс-індустрії. Чимало випадків і зовсім одиозних, коли сутенером власної дружини в секс-бізнесі виступає її чоловік, створюючи мережу клієнтів та рекламу для жінки. Є і випадки примусового залучення до проституції малолітніх дівчат власними батьками та насильство з боку батька, що закінчується визначеною "професійною орієнтацією".

У перші роки незалежності майже поза конкуренцією із чоловіцтвом були зайнятість жіноцтва у «дрібному бізнесі» (так звані «човники») та торгівля завезеним товаром на базарах. Сьогодні ж і тут жінка в основному перетворилася на найманого працівника, що «стоїть на проценті» у хазяїна-чоловіка.

Складається враження, що сучасному українському суспільству вигідно тримати жінку на маргінесі — конкуренція в абсолютній більшості сфер діяльності менша рівно на жіночу половину.

Ну чим не картина “війни між статтями”? Або Апокаліпсису в одній окремо взятій спільноті. А може, наведена вище кількість загиблих у “міжособних побоїщах” свідчить про наявність неоголошеної громадянської війни в українському суспільстві?

ЧОГО ВАРТА ЖІНКА?

А де ж суспільна гармонія у власній державі? На жаль, сьо-

годні важко стверджувати, що вона є і в українській сім'ї. Уславлене дружнє ставлення українських чоловіка та жінки одне до одного (подружжя), здається, завдяки старанням багатьох українських мас-медіа може зазнати серйозних змін. Адже існуюча сьогодні на українському просторі реклама, особливо телевізійна та пресова, нашоухує на думку, що її творці свідомо чи на рівні підсвідомості міцно засвоїли ідею одного з найулюбленіших філософів Адольфа Гітлера — Отто Вейнінгера. Саме він стверджував, що існує два типи жінок: жінка-мати та жінка-повія. Пам'ятаючи про цей "доконаний науковий факт", можна легко і правильно розуміти, чого хоче та чого варта будь-яка жінка. Цьому ж мислителю належать "глибокодумні" висновки про шкідливість і неприродність жіночої емансипації.

На шастя, настільки параноїдальних ідей немає в українській гуманітаристиці. Проте відкинемо німецьку різкість та однозначність, додамо українського сентименталізму та письменницької пишмовності, і вийде та сама чудова казка про берегиню, основна заслуга якої — родити дітей та слухатися від природи розумного чоловіка. Скільки ж можна керуватися тими старими забобонами щодо можливості ошасливлення людини згори, поза її власним бажанням, вибором і відповідальністю?

Зневага та ненависть до жінок

ки, як довела історія, були завжди одним із показників формування людиноненависницьких ідеологій та режимів. Ідеал німецької справжньої жінки часів Третього Райху витворився не на бауєрівських кухнях, а в головах інтелектуалів-ідеологів нацизму. Він був закріплений "намертво" теоретиками типу А. Розенберґа і подібних йому. Вони пішли значно далі Отто Вейнінгера, який стверджував, що й жінки внесли значний вклад у культурний розвій людства, навіть якщо врахувати, що були вони жінками лише номінально. До творчості кликала й чоловіча частина "Я". Вже А. Розенберґ у "Міфі XX століття" доводить неспроможність будь-якої особи жіночої статі до історичної чи будь-якої іншої творчості, бо сама жінка є втіленням хаосу і непослідовності. Ці якості вимагають твердої чоловічої руки та постійного керівництва.

Інакше виглядають міфи комуністичних ідеологів. Тут рівність чоловіків та жінок було доведено до абсурду практикою “урівніловки”, коли жінка могла, не шокуючи морального почуття суспільства, класти асфальт чи ремонтувати залізничні колії, але найдрібнішим начальником був такий чоловік. Навіть у найталановитіших головах письменників тієї доби зароджувалися, м'яко кажучи, “дивні” ідеї щодо жіночого призначення у цьому світі, які потім вилилися у цілу низку суспільних комплексів. Найодіозніші з

УКРАЇНА ПОВСТАЛА?

Намети, поставлені 16 вересня учасниками акції “Повстань, Україно!” (“Наша Україна”, БЮТ, СПУ, КПУ) на столичних вулицях Лютеранській та Інститутській, були там недовго — вночі їх знищили вояки спецназу, міліція затримала більше півсотні опозиціонерів. В Україні вкотре торжествувала демократія по-президентськи і розпочалася ще одна революція. Як завжди — на майдані, цього разу Європейському, звідки акції стартували багатотисячним мітингом протесту проти діючого Президента.

БИЛИ І ДЕПУТАТІВ, І ЇХНІХ ВИБОРЦІВ

Присутність у наметовому містечку народних депутатів Тимошенко, Мороза, Чорновола, Матвієнка, Хмари, Шкіля, Волинця та інших ситуації не врятувала — їм дісталось так само, як і тим, хто не мав депутатського посвідчення. Ось що розповіла журналістам про події тієї ночі **Юлія Тимошенко**:

— У наметовому містечку залишилося майже 1000 людей, беззбройних. Навіть Медведчук визнав, що “опозиція діяла організовано і в рамках закону”. Вирішили чекати Кучму, щоб вручити йому рішення народного віче на Європейській площі. У таборі і без того було важко — відрізали постачання матраців, їжі. О 4-й ранку зусібіч почали шикуватися озброєні “омонівці” — у них були бронежилети, автомати, балони з газом, не кажучи про пластикові щити й гумові кийки. Народні депутати, люди, які не спали, створили живий ланцюг. Серед нас було багато жінок і літніх людей, біла мене стояла бабуся років 70. Усіх, хто був у ланцюгу, омонівці просто зім’яли, били щитами й кийками. У людей, що спали, скидали намети, а вони доволі важкі. Людей кидали на землю і штовхали ногами, та літня жінка поруч зі мною теж опинилася на асфальті. Хоч вона до омонівців як мати зверталася. Даремно — у них якісь скляні очі, справляють враження зомбованих. Молодь хапала у першу чергу. У намети підкидали гранати — начебто це учасники акції з собою їх принесли. Ця ніч довела — у нас не просто режим, а хунта Кучми-Медведчука. Саме Медведчук віддав наказ про знищення наметового містечка, погодивши це в телефонній розмові з Кучмою. Командував розправою з підвалу будинку заступник міністра внутрішніх справ Савченко.

Нардеп Анатолій Матвієнко: — З великими труднощами підняв зі сну голову Верховної Ради, попередив, що він за відсутності в країні Президента є відповідальним за все, що в ній відбувається. На той час ми вже знали, що міністр внутрішніх справ Смірнов наказав знищити наметовий табір. Та жодної реакції Литвина не було.

Нардеп Петро Симоненко: — Депутата Соломатина просто жорнували на землю. Перекирили територію табору — ні зайти, ні вийти, це було справді жахливо — одне слово, фашизм.

А ось що розповів автор цих рядків 58-річний Федір Морозюк, який приїхав з Херсона:

— У подібних акціях я не вперше беру участь, але такого варварства не бачив. Омонівці били кийками об щити і йшли просто на нас. З тими, що рухалися з боку вулиці Шовковичної, переговорювала Юлія Тимошенко. Вони ніби повернули назад. Потім стали шикуватися біля Круглоуніверситетської. Юлія Володимирівна, її вже довели просто, схопила палицю від намету, потім кину-

На фото **О. Кутлахметова**: 16 вересня 2002 р., м. Київ. На Європейській площі зібрався сотиссячний мітинг; лідери опозиції — разом; загла протесту; на Банкову вхід

ла. Врешті, всіх нас попередили заздалегідь — щоб не чинили жодного опору, адже саме цього від нас чекали.

Нас від БЮТ було душ із 300, соціалістів з комуністами ще 150, а тих, у камуфляжі — разів у п’ять більше. Вони трошили, ламали геть усе. Потім з’явилися якісь хлопчачки в цивільному, почали закидати рештки наметів у вантажівки. Перекидали все, в тому числі і наші речі, їх, звичайно, потім так і не знайшли.

Я чув, що все ж таки загинув один чоловік — років 36-38, кажуть, він з Волинської області. Жінка-свідок говорила: він упав після сильного удару, його тут же запахнули в мішок і повезли геть. Досі невідомо, куди.

Ми відійшли в під’їзд будинку по Круглоуніверситетській. Якесь дві жінки, одна з них, між іншим, з Нідерландів, винесли нам чаю з бубликами. Одна киянка аж з Нивок приїхала, привезла каструлю вареної картоплі. Десь чоловік 20 оточили

і тримали аж до 6.30. Приблизно о тій порі почали вулицю мити. Вулицю мили в очікуванні Президента — 17 вересня він саме повертався додому з Австрії.

Тим часом у штабі “Батьківщини” нараховували 126 зниклих людей, у соціалістів втрати менші — 15 заарештованих. Скільки й кого саме утримують у СІЗО, кому потрібна медична допомога, станом на 17 вересня було невідомо — навіть народним депутатам було годі щось дізнатися від правоохоронців. Відомо тільки, що проти затриманих порушені справи — кримінальні й адміністративні. Але чимало з тих, кого не заарештували, залишаються в столиці — щоб продовжити акції протесту.

ПРОГУЛЯНКА ВУЛИЦЕЮ БАНКОВОЮ — БЕЗ ЗАДОВОЛЕННЯ, АЛЕ НЕ БЕЗ МОРАЛІ

ком. Пізніше дізналися, що якимось десятком людей у цивільному був начинений кожен житловий будинок на Банковій, у під’їздах вони чекали вказівки — коли треба буде влитися до демонстрантів і підбурювати їх на бійку з міліцією. На щастя, не дочекалися. Депутат Тарас Чорновіл того дня десь о 18.30. провів своєрідну інспекцію будинків і зустрів там не одного добродія, що безцільно вештався зверху на поверх: “Усі вони були в джинсах, спортивних костюмах — мали грати ролі членів УНА-УНСО. Коли ми наблизилися, почали вигукувати щось на кшталт “Кучму геть!”. Я попросив майора “Беркута” з’ясувати, хто такі, той нічого робити не став, а тим часом провокатори зникли”.

Депутат Андрій Шкіль повідомив, що було підготовлено приблизно 4000 провокаторів, розсіяних серед “нашоукраїнців”, членів БЮТ, СПУ та КПУ.

Люди в уніформі теж не раз виявляли цікавість до наших скромних журналістських персон: — Ваші документи? Прізвисько, де працюєте? Ідіть звідси! — А ваші документи можна подивитися? — Я кому сказав — ідіть звідси!

Іти можна було аж сантиметрів 20 — така відстань відокремлювала кількох журналістів, що піднялися на бордюру, аби спостерігати за подіями, від двох шеренг міліціонерів, що вишикувалися перед нами і в нас за плечима.

— Хлопці, між вами можна пройти?

— Оставайтеся на місцях.

— Оставалися” не-

довго, бо міліціонерів відкликали на “оборону” Банкової від демонстрантів, хоча жодних агресивних намірів ті не виявляли. Та принаймні тричі з ними мали тісно поспілкуватися бійці з пластиковими щитами — автор цих рядків на власні очі спостерігала, як вояки збирали перед ворітьми будинків. Кажуть, омонівці напередодні теж потерпали від холоду — ночували просто на газонах. Усього для боротьби з учасниками акції, що розбили наметове містечко, за оцінкою лідерів опозиції, було кинуту 10000 солдатів спецназу.

З деякими учасниками акції все ж таки вдалося поспілкуватися.

Олег С., студент Київського політехнічного університету: — Ніколи такого не було, але 16 вересня пари нам ні з того ні з цього перенесли на післяобідню пору — без жодних пояснень. Перед тим викладачі застерігали, щоб ми не йшли на мітинг — бо можуть бути наслідки. Мовляв, пильнуйте навчання, щоб потім без нього не залишилися. Але я все одно тут.

Лідія Мащук, м. Львів: — Я до Києва прибула потягом за декілька днів до акції. Обійшлося без пригод, не так, як іншим львів’янам: вчора кількох моїх друзів зняли з потяга “Львів-Київ”, тим, хто діставався автобусами, міліціонери пробіли колеса спеціальними шипами — атож, один з таких Віктор Ющенко, виступаючи на мітингу, показував.

10 років тому я була серед голодуючих студентів на Майдані Незалежності, сьогодні працюю вчителькою. У “Повстань, Україно!” беру участь для того, щоб розвіяти стереотипи про те, що педагоги — найбільш залюблена частина населення. І тому, що не хочу такого Президента, як Леонід Кучма.

17 вересня опозиція скликала мітинг на Майдані Незалежності, на 24 вересня заплановано чергову і масштабнішу акцію протесту. Є у революції початок...

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ЖИВОТІННЯ ТЕАТРУ — ПРАВДА ЖИТТЯ

ПІДСУМКИ ТЕАТРАЛЬНОГО СЕЗОНУ ТА ВЛАДНОГО РЕФОРМУВАННЯ БУКОВИНСЬКОГО ТЕАТРУ, ТИПОВІ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЧЕРНІВЦІВ

Ще в 1996 році з метою порятунку Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської та піднесення його до рівня європейського, влада розпочала його реформування. Наслідком такої владної опіки стала зміна дирекції та художнього керівництва театру, — жоден театральний сезон не минав без гучних скандалів у пресі. Не обійшлося без нього і під завісу цьогорічного театального сезону, що дало підстави констатувати: керівництво мистецького колективу намагається приховати свою творчу неспроможність і адміністративну бездіяльність за соціально-економічними проблемами.

Як тоді, так і тепер залишається актуальним запитання: чому занепадає театр у місті, де так багато навчальних закладів, молоді? Чому глядач збайдужів до театру? Узвичаєне пояснення, що люди не ходять, бо, начебто, нецікаво, є поверховим. Дисгармонія стосунків театру і публіки має соціальне підґрунтя.

Слідкуючи за адміністративними змінами в обласному театрі, які, за волею владним рішенням, тривають ось уже понад 10 років, буковинці-шанувальники Мельпомени стали свідками того, як професійний колектив, у якому ще донедавна були справжні народні і справжні заслужені артисти, талановита молодь, поступово зводиться на аматорський рівень, рівень агіткульбригади, вибудовуючи вистави за законами шкільних монтажів: трошки музики, трошки танців, трошки діалогів, трошки монологів — і жодної психології. І це для таких, скажімо, творців, як "Кайдашева сім'я" за І. Нечум-Левицьким, "Ціною крові" за Лесею Українкою, суть яких — в глибинному внутрішньому конфлікті. Тим часом керівництво театру подекуди скаржиться на відсутність хороших акторів, молоді в театрі, вдячних глядачів, доброзичливої критики, а головне — належного фінансування театру з боку місцевої влади...

Але, якщо пригадати історію українського професійного театру, то процес його становлення і розвитку, як і української театральної культури взагалі, відбувався в умовах дії Емського указу, в якому був спеціальний пункт про театр. Це стало справжньою перешкодою аж до 1917 року, бо заборонялися сценічні вистави "на малоруському наріччі", а також друкування на ньому текстів до музичних нот. Але ці політичні й, зрозуміло, фінансові утиски жодним чином не завадили корифеям української сцени (І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому, М. Садovskyму, П. Сакс-Ганському, М. Заньковецькій, Г. Затиркевич-Карпинській) піднятися до високого рівня художнього узагаль-

Сучасний театр працює в умовах перелицьованого колись ідеологічного диктату на персональний нинішній, де першу скрипку, як правило, грає дружина художнього керівника. А ще — фінансової кризи, загальної апатії до проблем громадського і культурного життя. Щоправда, криза сучасного театру, в тому числі й буковинського, — це, насамперед, криза свідомості, яка перебуває у стані летаргії. Нею уражені не лише викинуті на вулицю безробітні і вимучені безгросів'ям люди, змушені жити тільки пеку-

нення образу, до опанування методу переживання й удавання, до технічної досконалості акторської майстерності. Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву його митцями високої громадянської свідомості, стійкості й мужності в умовах жорстоких урядових перелідувань демократичного театру у царській Росії, виїзкової працездатності, а головне, відданості мистецтву та ідеї служіння народу.

Хтось скаже: це історія... Так! Але це була б погана історія, якби не стала добрим уроком для нащадків, а з її досвіду ми не зробили б належних висновків. Саме з огляду на історію ми можемо стверджувати, що в усі часи і за всіх режимів шлях українського професійного театру був тернистим, але його майстри завжди були тісно пов'язані з передовою громадською думкою і, зокрема, з передовою теоретичною думкою в світовому театральному мистецтві.

Із сумних реалій, які спостерігаємо сьогодні, можна зробити висновок, що найбільшої шкоди українському мистецтву, культурі, театральній зокрема, заподіяла тоталітарна радянська система, яка зняла з творчих організацій, установ, закладів мистецтв та культури фінансові проблеми, зруйнувавши тим самим психологію мислення і творчості та розбестивши справним фінансуванням збиткові театри.

У такий спосіб держава перетворила митців на облудовуючий владу та її представників на місцях персонал, доля якого повністю залежала від ласки чиновників. За умов такої комуністичної "зрівнялівки" психологія митців стала споживацькою, а театр вдовільнився представницькою роллю. І коли в 70-ті роки стає вже відчутною криза в театрі, то про неї вголос ще ніхто не наважується говорити, оскільки браку фінансування з боку держави немає. Критерії ж самооцінки поруйновані саме такою психологією, а відсутність у залі глядача вже тоді "не біла" по кишені театру. Представницька ж роль, звісно, не передбачає праці, вона передбачає лише деклара-

чими потребами дня. Летаргією уражені і ті, хто приніс психологію миттєвого зиску й триумфу в середовище, де повинні панувати інтелект і вміння бачити й визначати перспективу. У відчутній руйнації чернівецького театру — не що інше, як намагання зберегти цей летаргійний стан свідомості, що деморалізує наше громадянство, дебілізує нашу молодь, нищить таланти. Актори театру марнують свій талант на безпо-

радні, надто далекі за змістом від запитів сучасного глядача вистави і приречені жити під тягарем емоційного стресу. До професійної творчої невдоволеності "додається" низька зарплата, і актори, як і інші працівники театру, підробляють десь на базарах, по грецьких, італійських маєтках тощо. Такий спосіб виживання митців унеможливлює головну вимогу творчості — концентрацію духовних і душевних сил. Таких поневірянь не знали навіть колективи ані М. Кропивницького й Г. Хоткевича, яким дово-

лом, спільно з режисером з Києва Юлією Гасиліною поставили виставу за п'єсою Р. Феденюва "Жіночі ігри".

Незважаючи на те, що зал театру здебільшого вільний, дирекція і художнє керівництво знаходили різні приводи, щоб вісім разів відмовити актрисам у наданні сцени навіть на умовах оренди. І сьогодні Валентина Головка та Лариса Попенко грають свою виставу у переповнених залах міських палаців культури та філармонії, в той час як зал театру надається усім бажаним гастролерам, учасникам художньої самодіяльності, підприємствам для проведення заходів.

Чернівецький театр дедалі менше нагадує храм мистецтва і за своїм використанням перетворюється на звичайнісіньке орендне приміщення, фінансовий зиск з якого, на жаль, також не завжди йде на користь театру. То хіба слово "катастрофа" надто сильне для означення існуючого там процесу? І як інакше можна визначити стан, коли театр не має, ось уже понад десять років, у своєму репертуарі вистав за творами своєї патронеси?!

Але художній керівник театру сьогодні, схоже, більше переймається не цими нагальними проблемами, а з'ясовує стосунки з журналістами, оголошуючи деяких з них персонами "нон грата", іншим у відповідь на критичні публікації зі шпальт газети "Буковина" відверто погрожує: "Бережіться, бо може трапитися непоправне: хребетик не витримає" і поблажливо обіцяє перерахувати спонсорський відсоток, "бо медицина нині зовсім не безкоштовна" (якщо, звичайно, витримає хребет і знадобиться той відсоток на лікування). Переймається художній керівник не оновленням труп і залученням до колективу молодих акторів, а пошуком тих, хто, на його думку, сприяє виток інформації з театру; все частіше киває на неувагу до театру з боку влади та на відсутність в області меценатів, які б накривали на прем'єри фуршетні столи, як це робиться в Києві. Хоча на владу та меценатів панові Мосійчуку гріх кива-

Тетяна та Петро Магі

ції.

На жаль, впродовж років "реформувань" керівництво театру, як попереднє, так і нинішнє, окрім таких декларацій, буковинським глядачам досі не запропонувало сценічної роботи високого художнього рівня. Судячи з публікацій у місцевій пресі, схвалені і часом захоплені рецензії і відгуки дістали вистави, постановку яких здійснили запрошені режисери — Грицак, Мага, Юрців, Суржа, — роботи яких помітно відрізняються високим творчим і художнім рівнем від постановок художнього керівника театру, заслуженого арт. України О. Мосійчука, що змушує глядача вдовольнятися виставами, перенесеними зі сцени Рівненського театру без врахування творчих можливостей чернівецької трупи. Як що ж на перших порах таку діяльність нового художнього керівника театру сприймали як бажання заповнити чи поновити репертуарну афішу, то відкриття так званого "ювілейного" театального сезону (який вирішили чомусь відзначати в сезоні 2000—2001 року, хоча за історією театру він припадає на 2001—2002 рік) лише потвердив тенденцію вистав "з чужого плеча".

Відсутність фінансування, з огляду на соціально-економічну ситуацію в державі, сьогодні можна мотивувати багатьма, приховуючи свою творчу неспроможність. Але не варто так безоглядно спекулювати... Бо далеко не всі актори, які пішли за ці роки з театру чи виїхали на заробітки за кордон, зробили свій вибір через брак

грошей. У працівників театру на пам'яті слова заслуженого артиста України Василя Лещика, який, звільняючись, сказав: "Не хочу працювати в топорівському драмгуртку!"

Не всі актори ладні були змиритися з перспективою творчої деградації. Петро Мага та Михайло Войчук вирушили до столиці. Перший став шоуменом популярної "Телефортуні", другий — ведучим на "Радіо-2". Олег Мельничук сьогодні успішно працює в Мукачівському театрі, а заслужений артист України Василь Лещик — у столичному. Зате спроба актриси театру Людмили Скрипки порушити цей летаргійний стан свідомості в театрі самостійною роботою над виставою "Я чекаю тебе, коханий" (реж. П. Мага) — викликала негативну реакцію у керівництва. Тим часом у 2001 році актриса була удостоєна звання дипломанта Міжнародного незалежного фестивалю мовно-новистав "Відлуння" саме за яскраву емоційність акторської майстерності в ролі Марії у виставі "Я чекаю тебе, коханий", який проходив у Києві і організатором якого була Міжнародна Асоціація Фестивалів Мовноновистав (ІАФМ).

Після визнання на міжнародному фестивалі керівництво театру влаштовує актрисі обструкцію, а виставу "Я чекаю тебе, коханий" знімає з репертуару. І сьогодні виставу Людмили Скрипки можна побачити на сценах обласного лялькового театру та кафе-театру "Голос". Не кращою була доля на сцені рідного театру самостійної роботи двох інших актрис театру — Валентини Головки та Лариси Попенко, які власним кош-

ти — принаймні про нього особисто влада гарно подбала, за державний кошт забезпечивши в старому фонді пристойним пристановищем, — за кошт тих же меценатів це пристановище було відремонтовано за європейськими стандартами. Тим часом саме влада, окрім нинішнього 100% фінансування театру, допомогла механізувати сцену, відремонтувати дах і фасад приміщення. А от куди поділися виділені облдержадміністрацією на потреби театру 50 тисяч гривень — залишається таємницею не тільки для колективу, але й для губернатора.

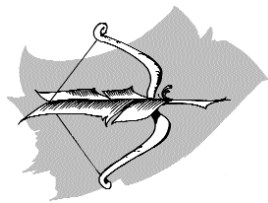
Чим далі в часі від початку "реформування" театру, тим очевиднішими є наслідки грубого владного втручання у творчий колектив, як, зрештою, і сам факт, що винні у занепаді не стільки актори чи фінансування — театрові здебільшого бракувало хорошої режисури і хорошого керівника, який би поклав край тінювим фінансовим оборудкам і всім тим чварам, які на шматки розривають творчий колектив, виливаючись на шпальти місцевих газет черговими скандалами. Саме про все це відверто й писали професійні театральні режисери і критики, які були подивовані елементами самодіяльності і плагіату в роботах Олега Мосійчука.

Здається, прийшов час чесно визнати: за майже три роки перебування на посаді художнього керівника Олега Мосійчука чернівецький театр не зазнав творчих злетів і удач. Врешті, питати треба не стільки з пана художнього керівника, як з місцевої влади, що запросила його до Чернівців і відразу забезпечила за державний кошт євростандартами життя. Хто ж це конкретно зробив і на яких умовах?

Як не прикро, знову владним рішенням, призначається директор театру. Під завісу цьогорічного театального сезону ним став колишній начальник оргвідділу облдержадміністрації, автор і дослідник коломийок, кандидат філологічних наук Дмитро Жмундуляк.

Чи пощастить новому керівнику, фах якого далекий від економічної та господарської діяльності, що їх потребує посада директора театру, продемонструвати позитивні зміни і нове творче обличчя нинішнього Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської, покаже наступний театральний сезон. Чи витримають митці ще один, черговий іспит, мають засвідчити високохудожні сценічні твори, акторська та режисерська майстерність, доведені до технічної досконалості, які залежать не стільки від грошей, як від інтелекту, професіоналізму і таланту!

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**
театрознавець

Бачила я його востаннє, коли мені було одинадцять. Але все, що пов'язане з братом, пам'ятаю до найменших дрібниць. І, здається, розповідати про нього можу нескінченно, згадуючи наше життя день за днем.

Віктор Цимбал народився 29 квітня 1902 року в селі Ступична Звенигородського повіту Київської губернії. Батьки — молоді вчителі, Іван Федорович Цимбал з Черкас і Лідія Йосипівна (з роду Волошиних) з містечка Сміла на Черкащині. Це була чесна, порядна українська родина, українська не лише за походженням, а й за глибокими переконаннями.

Ідеальне подружжя поєднували щире кохання, глибока взаємна довіра і повага, а відзначали дивовижна чесність, висока освіченість та інтелігентність. І, звичайно ж, безмежна любов до України, безкорисливе служіння рідному народові. Вони не присягалися Батьківщині у любові й вірності, а просто у поті чола працювали для неї, зазнаючи переслідувань від усіх режимів і не знаючи, що таке достаток і добробут. Тато часто повторював: "Для України треба віддавати все, що маєш, і робити все, що потрібно їй".

Так і виховували вони дітей, котрих у родині було четверо. Віктор — первісток. І все найкраще, що батьки мали у своїх душах, вони намагалися вкласти в цю дитину. Дітей виховували власним прикладом, створивши в сім'ї атмосферу доброзичливості, взаємної пошани і любові, в якій не було місця сваркам, неправді, непорозумінням. Тут побутувала рідна українська мова й майже щодня співали українських пісень. У всіх — батьків і дітей — були гарні голоси, і вдома виник своєрідний домашній ансамбль.

А як впливало оточення на маленького Віктора! Спершу чарівне, поетичне село Ступична. А згодом — одинадцять років на київському Подолі з його неперевершеною романтикою, екзотикою, ба, навіть, якоюсь містикою. Це справжнє диво, яке подарувала доля обдарованому хлопчикові, його чутливій душі. Великі й малі церкви, собори, храми, монастирі, каплиці, щоденні симфонії дзвонів. Блискуче дійство Контрактових ярмарків, яке починалося відразу ж за порогом будинку. Все це накопичувалося у вразливій юній душі, заклало основи для його майбутніх творів.

З раннього дитинства виявилась непересічність його особистості. Віктор був від природи щедро, всебічно обдарований, дивовижно цілеспрямований і працьовитий. А над усім домінував потяг і хист до малювання. Свою першу "картину" він створив у два роки, перемалювавши вугіллям на сніжно-білу пошивку лева з килима, що висів над ліжком. Мама згадувала, що цей хижак вийшов напрочуд схожий — з гривою і китицями на вухах і хвості. Досить було дати малому Вікторові аркуш паперу і олівець — і за ним не треба було доглядати: він забував про все і годинами міг сидіти й малювати.

Життя родини складалося нелегко. Віктор завжди болюче згадував про те, як чотирирічним хлопчиком іздив з мамою у Острозьку в'язницю до тата, якого заа-

ГЕРОЇЧНИЙ ТАЛАНТ

рештували за активну просвітницьку роботу на селі і недільні школи для дорослих. А далі — поневірвання, пошуки роботи, поки, нарешті, батькові не пощастило влаштуватися на київський єпархіальний свічковий заводик на Подолі.

Добрий і м'який від природи, Віктор ніколи не був схильний до насильницьких дій. Та коли Україні, яка вперше після сторіч неволі зітхнула на повні груди, почала загрожувати страшна, кривава сила, він довго не вагався. Разом з іншими учнями Другої української гімназії записався до студентського куреня, що згодом поліг у трагічному бою під Крутами, захищаючи Київ від більшовицької навали. А Віктор не загинув лише тому, що батько силоміць затримав удома малолітнього сина-шестикласника і не пустив на вірну смерть. Ця подія потрясла всю українську інтелігенцію, а в душі Віктора залишилася пекучу рану на все життя. Після цього він ще продовжував навчання у гімназії, відвідував вечірні курси професора В. Менка в Київській мистецькій школі, допомагав батькам-учителям, які були ак-

тивними організаторами й учасниками створення української національної школи.

Та тривало це недовго. Події, що відбувалися в Україні, відсунули на деякий час мистецтво на другий план. Віктор стає до лав української армії, бере участь у боях аж до 1920 року, разом з рештками армії опиняється у таборі для інтернованих осіб у Польщі. 1923 року нелегально переходить чехословацький кордон і опиняється у Празі, де одночасно вступає до Вищої мистецько-промислової школи та до Української студії пластичного мистецтва. Вчиться з жадобою, натхненням і невдовзі досягає великих успіхів. Його вважають одним з найкращих студентів. Створені ним монументальні полотна "Доісторичний період", "Первісна людина" високо оцінюють фахівці, а дипломну картину "Адам і Єва, що вигнані з раю", преміюють додатковою стипендією на місячну творчу подорож до Італії. Отже, здійснилась давня Вікторова мрія відвідати чудову країну-музей. Надсилаючи з Італії листівки додому, він ділиться незабутніми враженнями.

Широковідомим Віктор стає в 1925 році. Чехословацький уряд оголосив престижний конкурс на графічний портрет історика Франтішека Палацького, в якому взяли участь близько ста найкращих художників Чехословаччини, а першу премію отримав... невідомий двадцятирічний студент Вищої мистецько-промислової школи, українець-емігрант Віктор Цимбал!!!

Після цього його визнають у мистецьких колах. Він працює у львівському видавництві "Світ дитини". Перед ним — прекрасні перспективи. А тим часом в Україні все більше розкручувався маховик шаленого сталінського терору. І чим більше він набирив обертів, то довгими ставали журавлині ключі емігрантів за океан, що тікали від довгих рук ГПУ. Серед них був і Віктор Цимбал. Страшне враження справило на Віктора вбивство Симона Петлюри, улюбленцем якого він був свого часу.

Цієї весни минуло сто років від народження видатного художника ХХ сторіччя Віктора Цимбала. Вечір пам'яті, організований Музеєм історії Києва та Музеєм шістдесятників, став першим привселюдним словом про нього в Україні. Автор пропонованих спогадів — Тетяна Цимбал, сестра художника, актриса, шістдесятниця, яка багато зусиль доклала до збереження пам'яті про брата, а передала її для публікації племінниця художника, Вікторія Цимбал.

Знайомлячи читачів із життєвим та творчим шляхом художника, наголошуємо, що саме Віктор Цимбал разом із дружиною Тетя-

злочин проти українського народу, її можна назвати громадянським подвигом митця. 1936 року це полотно привернуло загальну увагу на першій персональній, дуже успішній виставці В. Цимбала в Буенос-Айресі. Байдужих людей біля неї не було.

Відома, що цей твір збирав коло себе юрби глядачів, у тому числі й комуністів, які проти нього протестували і в дискусіях із журналістами неодноразово вчиняли навіть бійки. Тим часом ця картина не має, об'єктивно кажучи, політичного змісту, а радше моральний, проте він волав так голосно, що став гостро актуальним, а разом з тим і політичним.

Так склалося, що понад 33 роки, переважно більшість свого творчого життя, Віктор прожив у Аргентині, відірваний од великих осередків культури Європи та Північної Америки. Тому його творчість тривалий час була маловідомою у широких мистецьких колах світу. А в Південній Америці він був дуже популярний. Участь у кількох виставках рекламної графіки принесла йому, окрім інших відзнак, шість золотих медалей і славу кращого графіка Південної Америки. Окрім цього, декілька персональних виставок у Буенос-Айресі теж мали великий успіх.

Люц Феррандо

У кінці 50-х років — зі зміною політичного клімату в Аргентині — багато українців почали переїздити до США і Канади. 1960 року переїхало до Нью-Йорка і подружжя Цимбалів. Українська громада щиро вітала видатного митця. Популяризації його творчості сприяли персональні виставки та участь в експозиціях Об'єднання митців українців в Америці. Але й тут Віктор мусив працювати для заробітку як графік, мріючи про той час, коли зможе, нарешті, працювати "для себе". Та, на жаль, тяжка недуга не дала здійснитися його планам, — 28 травня 1968 року його не стало. Похований Віктор Цимбал на українському православному цвинтарі Св. Андрія у Бавнд-Бруку. На його могилі стоїть простий козацький хрест із граніту, зроблений за проектом самого митця.

• Тетяна ЦИМБАЛ

1933 рік (Голод)

Свого часу письменник, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Роман Лубківський керував обласним управлінням культури, організовував амбасаду України в Чехо-Словаччині. Нині ділиться власними набутками з майбутніми дипломатами, котрих виховує Національний університет імені Івана Франка. У попередній розмові ми намагалися зачепити загальні проблеми духовної спадщини — на чім має базуватися наша нинішня духовна школа? Ще одне зауваження. Назва попередньої публікації у “Слові Просвіти” — “Соняхи Романа Лубківського” — не просто поетична алегорія, що стосується нинішнього його стану. Так, за ними він себе почуває затишно, сонячно. А обіч хатини ростуть два правічні дуби, ніби слугуючи об'ємом своєрідної основи, — на чому повинна триматися наша духовність...

“СТВОРЮВАТИ СЕРЕДОВИЩА”

— Пане Романе, у попередній розмові ви з якимось особливим сумом говорили про так звану київську золоту вісь і про столицю...

— Радше про те, що, на жаль, Київ ще не став столицею Української держави. Кермують там славновісні “крановишки” чи кранівники, сказати б.

— А ми?
— А що ми? Я вже згадував про знахідку руської вежі у Львові на вулиці Руській. Це ж копальна археологічна знахідка! А ті фрагменти замурували до “ліпших часів”. Коли вони настануть? І коли навчимося гідно показувати світові свою спадщину! А наш пам'ятник Данилу Галицькому? Переконали, йому б пасувало зовсім інше місце, а не той пляч, де кишить “напівцивілізований” базар. Так само варто би було поставити йому пам'ятник і в Холмі, де знайшли його палаци. Інтелігенція Польщі пропонує відкрити ці палаци й увіковічнити пам'ять нашого короля. До слова, ініціатором такого вшанування був Дмитро Павличко. Гадаю, після того, як полишив дипломатичну місію в Польщі, однак не відмовиться од подібної ідеї. У таких, власне, місцях потрібно створювати своєрідні середовища. Не просто, щоб там камінь якийсь стояв чи стела. Це стосується й наших теренів. Бо чим таких середовищ буде більше, тим сильніший вплив матимемо на формування культури наших людей. Тому що в такому плані людина не просто глядить на образ, вона бачить простір, потрапляє у певне середовище, досі незнане, а отже, інакше починає сприймати світ. Тому, переконаний, ми не все ще зробили для прийдешніх поколінь у сенсі формування духовності через сприйняття Франка, Шашкевича, Устияновича... Навіть на тому місці, де спалили хату, а інакше я це не сприймаю, маємо відновити її. І людина, котра має певну уяву,

фантазію, одразу собі відтворить атмосферу, перекине той умовний місток між минулим і сьогоденням.

— Але ж ті мости палилися вже не раз — навмисно...

— Прикро, бо справді для України більшовицькі часи були страшними. Нищили церкви без аналізу мистецької чи художньої вартості, палили замки. Галичину певною мірою не так пошматовали, бо вдалося зберегти тисячі експонатів. Скажімо, в тій же галереї мистецтв Сталінові не вдалося все знищити. Інша проблема — самі не шаємо те, що маємо. Багато пам'яток занепадає в наші часи. Їх засипають, бетонують, вивозять за кордон.

— Ви очолювали обласне управління культури. Чи все вдалося зробити з того, про що мріялося? Це до того, що багато нарікаємо на сучасників.

— На жаль, далеко не все. Шкодную, що не вдалося зреалізувати, перш за все, задум вшанування Іва-

Так, кожна з тих подій десь відбулася, кожна людина пройшла свій шлях. Але як вони мають значення для нинішньої України? Давай-те гуртувати людей довкола тих правдивих цінностей, що мали чи мають вплив саме на утвердження незалежної України. Щодо Щербицького, то взагалі це велика великий протест і обурення, тому що це людина, котра, свідомо чи несвідомо, дуже багато робила проти України. Саме слово українське йому було чуже. Пригадую вже часи Горбачова. Як Щербицький — уже на схилі кар'єри — з особливим якимось обуренням сприймав нові віяння, пробудження української демократії. І як же цинічно, без коментарів, нам нині нав'язують відзначення його річниці “на загальнодержавному рівні”!

А відновлення “радянської” символіки в Харкові? Хіба депутати тамтешньої міської ради не читали Конституції?! А де Кабінет міністрів, де Президент, як гарант Основного закону?!

КІЛЬКА ЗАСТЕРЕЖЕНЬ РОМАНА ЛУБКІВСЬКОГО

на Виговського в тих місцях, які з ним пов'язані. Донині ми ще гідно не пошанували Богдана Хмельницького. Це не локальний патріотизм. Бо, попри те, що Галичина мала постійно свої прикмети прикордонного краю, вона ніколи не була окраїною ні культури, ні духовності. Вона історично-традиційно слугувала своєрідним дозором української ідеї. Так, ми мали завше особливо загострене почуття патріотизму, але ж до цього краю причетні були провідні носії ідеї державності. Хмельницький, Сагайдачний, Виговський, Франко, Шашкевич... То все постаті, котрі, повторюю, ще належним чином не пошановані.

“МИ ЖИВЕМО МИНУЛИМ”

— Чи не здається Вам, що ми, маю на увазі певні прошарки суспільства, починаємо надто заглиблюватися на минулому?

— То ще одна проблема. Ми живемо відсотків на сімдесят-вісімдесят минулим. Ми співаємо прекрасних пісень Івасюка та Білозорова, а хто творить нині? Те, що діється навколо, інакше як звуковим насильством не назвеш. Це абсолютно антинаціонально.

— І як з тим боротися?

— Боротьба тут зайва. Просто людям нашого покоління, молодшим, випала робота. Вона не патетична, а рутинна, буденна. І одночасно варто пам'ятати про ідеологію. Бо без національної ідеї жодна справа не має сенсу.

Я не уявляю, як можна святкувати річницю Перемиславської Ради, так званої “молодої гвардії” і ювілей Володимира Щербицького.

Бодай би хоч негзоду хтось висловив з такими речами, якщо закон про місцеве самоврядування дав харків'янам таку антиконституційну “нішу”. І ще одне вражає. Не чую реакції ні своїх колег з літературної ниви, ні з депутатського корпусу. Звичайний обиватель не просто сприймає те чи інше рішення зверхників. Він традиційно чекає реакції авторитетів, а митці саме з цієї когорти. Тому дуже хвилює мене тема “митець і час”... але то тема окремої розлогої бесіди...

— А темою поезій?

— Я взагалі не планую написання віршів. Мені інколи дивно зустрічати колегу, котрий “зачитує” своїми новими творами. Я навчений інакше працювати... Творчо добре почуваюсь у Словачині, — коли відходиш од гамору й знаходиш затишок у якійсь винарні. Там дуже гарні винарні, в яких звучать улюблені пісні, дуже схожі до наших. Тішить спостерігати, як люди любляться. Не тільки як закохані, а як друзі. Обнімаються за плечі і заводять якусь “збойницьку” (бартарську) пісню. У нас це втрачено. Там можеш спокійно піднести троянду якійсь чарівній незнайомці, і ніхто не вимагатиме в тебе сатисфакції за образу. Існує атмосфера, котра надихає на творчість. Бо, попри те, що митець має бути наодинці зі словом, він не може одриватися від оточення. Для чого ми пишемо? Не задля “текстів”, як дехто вважає, бо сам текст — це є штука, але вона мертва, якщо пишеться, власне, заради себе. Потрібно усвідомити, що не лише зовнішні вимоги спонукають до написання, а здебільшого внутрішні потреби.

ТВОРЧИЙ ЛЮД ШУКАЄ

СПІЛКУВАННЯ

— Свого часу Львів теж мав схожі традиції. Були славні місця, де митці могли посидіти за кавукою чи чарчиною, поспілкуватися. Як Ви сприймаєте нинішні кав'ярні тенденції?

— Та ж були і в Галичині такі традиції. Відомо, що Франко полюбляв пити знамениту віденську каву, мав свій столик, до якого підсиділи постійно чи однодумці, а чи поціновувачі, і ніколи не відмовлявся од бесіди. Або ж Олександр Олесь, який по двадцять годин просиджував у знаменитому “Ведмедині”. І не забував про пиво.

Прикро, що ті традиції були перервані війною і подальшою відбудовою. Атмосфера була такою, що про подібне творче вільне спілкування не можна було й мріяти. Лише десь у шістдесяті роки минулого століття поновилася і так звана традиція “водити козу”. Особливо полюбляли болгарське біле вино. Потім повернулася кавка. Спочатку “банякова”, у склянках, потім краца. Далі запанувала вона у тих химерних закладах, якщо пригадуєте: “Бурчак”, “Телевізор”, “Під Дашаком”, “Сільрада”, “Жіночі сльози”... Спілкування набувало певної клубної форми. Але ж була ще й кавка, так би мовити, суспільна. Наприклад, молоді митці дуже полюбляли потрапити на каву до Ірини Вільде, бо там було справжнє спілкування. А хіба інакше було в майстерні Якова Чайки? По-різному можна зараз його трактувати, але це була дуже непростя і своєрідна людина. З одного боку, творив “вождів” — з кепками і без кепок, з іншого — підтримував молодих малярів, був своєрідним пробивним

інструментом Спілки художників. А кавування в Емануїла Миська!

Або візьмемо унікальну творчу родину Безнісків. Вічно гнана, вічно потерпала, вічно без грошей. Але вони (Євген разом із, на жаль, уже покійною дружиною Теодозією Бриж) творили. І постійно прагнули творчого спілкування, завжди віддавали закуток у своїй малесенькій майстерні, аби пригостити того, хто завітав у гості.

Звичайно ж, під час таких кавувань піднімалися й найсерйозніші політичні питання. Якщо відверто не критичувалися, бодай починали розумітися по-інакшому.

Окремо — поговоримо коліс по письменницький клуб, який проіснував щось зо п'ять років, але залишив слід в історії. Прикро бувати на “фуршеттах”, де все зводиться до поїдання та випивання.

Після “третьої” взагалі ні з ким словом перемовитися.

— Бідусь митець...

— На жаль, так. І все-таки творчий люд не обминає затишних куточків.

КАВА ДЛЯ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА

— Чи є у Львові улюблені вами місця, куди б із задоволенням повели своїх друзів з дальшого чи ближчого зарубіжжя?

— Звичайно. Спершу я б повів гостей у “Світ кави”, хоча там є одна вада. Він переважаний великою кількістю людей, та й сноби вже його облюбували. Є ще мила серця “Галка”. Порівнюючи з серединою 90-х, відзначаю значні зрушення. Єдине, що дратує, це відсутність належної атмосфери. От збоку вулиці Стефаніка є цікавий підвальчик “Під куполом”, де відтворена своєрідна атмосфера

помешкання 30-х рр. XX ст. Звичайно, є свої акценти, бо то було помешкання польської письменниці. А чи не можемо відтворити щось подібне в помешканні українського митця? Тим часом стилістика більшості наших “кнайп” витримана у псевдостаровині, і ніхто не може затримати мене більше години. Починається галас, звучить “зековська” або “распутінська” попса.

Кілька років тому прибув уперше до Львова Вацлав Гавел. Забачалося попиту кави. Зупинилися в літньому ресторанчику на проспекті Свободи, що під міськими мурами. І уявіть собі: йому приносять каву в одноразовому пластиковому “стакані”. Ще один казус, пов'язаний з чеським Президентом. У Львові супроводжувати Гавела голова тодішньої облдержадміністрації Михайло Гладій доручив мені. На дипломатичній службі в Празі неодноразово ми зустрічалися з паном Президентом, багато говорили про долю України та про перспективи розвитку. Зокрема, я постійно зауважував, що Україна — то своєрідний європейський фонтан, який ще не затих. Він серйозно переймався нашими проблемами. Взагалі, вважаю, чи не єдиний політик у світі, котрий є правдивим нашим симпатиком. Отож, переходимо проспектом Свободи. Зупинилися біля пам'ятника Шевченкові. Вацлав Гавел висловив бажання покласти квіти до підніжжя Кобзаря. Але цього протоколом чомусь не передбачили. Виручив радіожурналіст Казимир Плаксюк. За якихось дві хвилини він, на моє прохання, достав-таки букет. І Гавел залишився задоволеним.

Тому, вважаю, що саме через аромат львівської кави, львівського пива, мандрівки нашим містом (автомобілем він відмовився скористатися) ота симпатія до України ще глибше закорінилася.

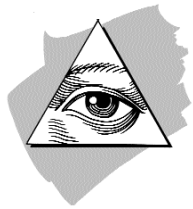
Ми якось з вами перейшли з однієї теми до іншої...

— Чому ж? За великим рахунком, кожним словом намагаємося сягнути людської сутності, пізнати характер, що формує митця.

— Тоді варто додати таке. Якщо ми говоримо про діалог митця з суспільством, то повинні будувати його не банально, а творчо. І обов'язково керуватися — любов'ю до людини, прихильністю. За що й вип'ємо по гальбі пива!

Тим часом за іншим кінцем столу під яблуном вже попоралася пані Наталя — дружина Романа Лубківського. Нас чекали якісь особливі домашні делікатеси. Правда, спочатку господиня бідалася, що не все вдалося. Але реальність перевершила сподівання. Обід видався славним.

А під хатою присів на колоду внук Северин. Він уже набавився з чотирилами “співмешканцями” — песиком Арчібальдом і котиком Стефиком. Сперся в задумі на старе колесо від веза. Крутиться колесо життя. І на згадку про цю не повторну мить ми вирішили сфотографувати двох Лубківських...

КУРС НА ЄВРОПУ

Тим часом найвище державне керівництво — услід за антиісламським зближенням Москви та Вашингтона — проголосило “курс на Європу”, секретар РНБО Євген Марчук популярно пояснював у зверненнях до народу про подібні наміри і тривалий процес підготовки України, щоб отримати-таки шанс кандидата в НАТО. Що це означатиме практично? Знову ж — модернізація, абсолютна зміна організаційно-технічних принципів наших Збройних Сил, тобто їх уніфікація з військами Північно-Атлантичного Союзу.

Ідея боездатної, мобільної, оснащеної новітньою зброєю, технікою армії, очевидно, є єдино розумною і привабливою як для громадськості, так і для самих військовиків. Очевидно і те, що такі ідеї виникають тоді, коли Збройні Сили не можуть гарантувати безпеку своїй країні або — як у нашому випадку — самі навіть становлять небезпеку їй.

Отже — наші Збройні Сили треба реорганізовувати. Але питання — у що і як — залишається на сьогодні чи не найскладнішим у внутрішній, а головне — зовнішній (!) політиці державного керівництва. Найпарадоксальніше й те, що це питання мало б стати найголовнішим стратегічним і тактичним завданням керівництва країною принаймні десять років тому. Натомість воно стає вимушено актуальним тільки завдяки трагедії у Сквилові. **Ті 76 загиблих і сотні покалічених, таким чином, наче віддані військовими і суспільством у жертву, щоб на решті згадали, що армія має бути армією, а безпека країни — священним обов'язком кожного громадянина.**

У підтексті кожної форми, як відомо, лежать гроші. На цьому рівні диктує економіка країни. ВВП, його відсоток на оборонні витрати, профіцит чи дефіцит бюджету, виконання його витратних статей, реальне і прогнозоване річне зростання ВВП... На жаль, усі вищезазначені показники говорять як про неможливість будь-яких реформ власними ресурсами сьогодні, так і про незадовільне забезпечення потреб існуючого військово-оборонного комплексу.

Разом з тим, геополітична заангажованість обмежує організаційно-технічні можливості цього самого реформування, **і все залежатиме від взаємної довіри України та Північно-Атлантичного блоку. Останній, у свою чергу, враховуватиме інтереси України, тобто дбатиме про боездатність її армії рівно настільки, наскільки економічно і політично могутньою, впливовою Україна ставатиме.** Однозначно програв наші держава в разі традиційного використання її простору (або у новітньому варіанті — ще й ресурсів) як рубіжного захисного плацдарму “західної цивілізації”. На жаль, є реально підстави враховувати таку політику Заходу. **Договір “Старт-1” та Лісабонський протокол до нього, коли “цивілізовані” американські офіцери у брутальний спосіб примушували керівництво наших ЗС до негайного ядерного роззброєння, —**

один із фактів досить вузького натовського лобізму, як би не оцінювали окремо саме явище без'ядерного статусу України.

“ПРИНАДИ” НАШОГО ВІЙСЬКА

НАТО рекомендує фінансувати Збройні Сили в обсязі 2% від національного ВВП. За тим же натовським стандартом видатків (з урахуванням пенсій військовим) Україна передбачає витратити на оборону у 2002 році 2,34% свого ВВП, що у грошовому еквіваленті дорівнює близько 750 млн. дол. США. Наскільки ж ця сума враховує інтереси й потребу наших Збройних Сил? По-перше, **750 млн. доларів** (наших оборонних витрат) варто співвідносити з відповідними **витратами Польщі — 2,3% ВВП, що становить близько 3,7 млрд. (!) доларів.** Істотна різниця, чи не так? Враховувати доводиться ще й те, що Збройні Сили України переважають Збройні Сили Польщі як за кількістю регу-

ни України. Тим часом “передбачені” у кінцевому рахунку (за десятирічною практикою) означає “недофінансовані” на десятки відсотків.

Реальність Збройних Сил України, таким чином, виглядає достатньо невтішною. Основна частина озброєння і військової техніки складається зі зразків 70—80-х рр., ТМЗ (тренажери, математичні моделі бойових дій, макети, імітатори) розроблені у 60—70-х рр. і не відповідають сучасній концепції підготовки військ, а науково-технічна програма “Розробка і модернізація навчально-тренувальних засобів та систем” (НТП-32) фінансується на рівні 30%. Та ж сама картина і з оплатою праці військовослужбовця в Україні: звичайний призовник отримує 20—30 гривень на місяць, контрактник (їх у нас — мізер) — 200—400. Для порівняння: у такого ж типу “призовний” армії Німеччини строковик одержує 405 марок на місяць, єфрейтор — 450, при добровільному продовженні

розмірами розкрадання та незаконний продаж армійського майна, про бюрократію, хабарництво, “дідівщину”, про відсутність нормальних умов зберігання боеприпасів у арсеналах, на базах і складах (спеціальна програма 1995 року майже не фінансується)...

ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ ЯК ВИХІД

Який же вихід? Ситуація є складною, але потрібні сміливість і реальне бажання шукати цей вихід. **Ідеється, насамперед, про прийняття керівництвом держави кількох важливих політичних рішень, що змінили б усю державну систему контролю й управління.** Декларація Президента Леоніда Кучми 24 серпня цього року про новий політичний курс влади (парламентсько-президентська республіка і так далі) й очікувана протестна хвиля опозиції “Повстань, Україно”, дають шанс прискореному прийняттю потрібних рі-

ТО. Величезна частка російською капіталу в нашій економіці, як і російські військові бази на нашій території, — дві основні політичні, геостратегічні помилки керівництва, тим паче в контексті нового європейського курсу держави, проголошеного нещодавно ним.

НАЙМАНЕЦЬ ЧИ ПАТРІОТ?

Так чи інакше, Україна Північно-Атлантичному Альянсу необхідна однозначно, як і альянс Україні. Інша справа — треба враховувати реальний політичний розклад у світі, згадувані економічні можливості країни, не забуваючи про первинність американських та західноєвропейських інтересів у НАТО. **Посліх стати “одним зі справжніх європейців” і, відповідно, гарячкове, безапеляційне виконання всіх вимог альянсу (з нехтуванням власних геополітичних інтересів) аж ніяк не потрібні Україні сьогодні.** Навіть якщо НАТО і зважиться на експрес-метод її вступу

зультати соціопитування Центру Разумкова, проведеного з 18 по 24 квітня 2002 року, де 43,8% респондентів (наших громадян) взагалі б не служили у Збройних Силах України ні за яких умов і ні за які гроші. Лише третина згодилася б служити, але тільки за непогані гроші — від 1000 до 5000 гривень.

Усе це, зрештою, вказує на досить викривлене розуміння самого поняття “професійна армія” населенням України і навіть її політичною верхівкою. Позитивно те, що лідери всіх політичних сил, опитані тим же Центром Разумкова, висловилися, окрім комуністів, за перехід нашої армії на професійну основу і з цим погодилася 69% респондентів з опитаного населення. **Але негативним є те, що слово “професійна” ототожнюється як із професіоналізмом, так і виключно з контрактною системою комплектування.** Остання, зокрема, несе небезпеку утворення закритої військової касты суперменів-найманців, у яких пріоритетом буде передусім грошова винагорода за працю, а не служіння Вітчизні та її захист. Як підтверджує досвід “призовних” армій Німеччини, Польщі та скандинавських країн, треба пам'ятати і враховувати переваги загальної повинності: патріотизм, службаче передусім з ідеї громадянського обов'язку, предствництво в армії різних соціальних груп (сприятиме їх консолідації), покращення загального рівня здоров'я нації і так далі...

Миттєво кидатися на контрактну основу служби, таким чином, абсолютно недоцільно, навіть шкідливо для сьогоднішньої України, якої потрібна суцільна армія. **Важливою умовою є цілеспрямованою політикою ослаблення країни, то, принаймні, абсолютним непрофесіоналізмом.**

У будь-якому випадку Україні до 2015 року навряд чи вдасться створити потужну професійну армію, як і вступити в НАТО. Насамперед через економічні показники, як-от ВВП. А він сьогодні в Україні десь у шістьдесят разів менший за ВВП Німеччини і досягне, за найоптимістичнішими оцінками експертів (при щорічному зростанні на 5—8%), нинішнього рівня ВВП Польщі десь у тому ж 2015 році. Проміжним етапом реорганізації нашої армії сьогодні може бути загальний кардинальний перехід на інтенсивну методику підготовки військовослужбовців (використання ТМЗ та інших технологій того ж НАТО), продаж застарілої техніки й озброєння з закупівлею, виробництвом найновішої зброї.

Особливу увагу треба звернути на підготовку офіцерів, які, на жаль, сьогодні випускаються з кафедр, інститутів, факультетів та ліцеїв не тільки російськомовними, сумнівно патріотичними — але й далеко не професіоналами своєї справи. Те ж саме — із працівниками військоматів, що свою бюрократію та корупцію вже навіть майже не приховують...

Головне запитання, на яке маємо відповісти сьогодні —

Купаламетова

ВОЇН-ПРОФІ: НАЙМАНЕЦЬ ЧИ ПАТРІОТ?

лярного війська (400 тисяч до 206 тисяч військовослужбовців), так і за наявною військовою технікою (візьмемо лише ВПС, які у Польщі офіційно налічують 201 бойовий літак, а в Україні неофіційно — бо відкритих даних немає — близько 500 бойових літаків, чимало транспортних і спеціальних (десь 300 одиниць)). **Тобто нормальна дієздатність нашої армії, очевидно, потребує набавлення більших фінансових витрат, ніж маємо чи мають сусіди поляки, що, проте, витрачають сьогодні на оборону в п'ять разів більше...** Уже не говоримо про реалізацію Держпрограми реформування Збройних Сил України: номінальна потреба у її фінансуванні становила у 2001 році 1425 млн. грн., коли профінансовано — 259 млн. грн. (у шість разів менше), у 2002 році при мінімумі потреби у 1316 млн. грн. профінансовано на восьмий місяць поточного року лише 20 млн. грн.

Характерно те, що всі видатки на військово-домовство у 2002 році передбачені в межах **63,9% від мінімально критичної потреби** Збройних Сил, визначеної Міністерством оборо-

служби солдату виплачують 1200 марок на місяць, усі на харчування у позаслужбовий час одержують 117 марок за той же час, 375 марок — на Різдво, 1500 марок — при звільненні... Соціально-демографічний стан країни і бюрократія військоматів вносять свої поправки в боездатність армії. Так, у 2000—2001 рр. призвалосся лише близько 16% призовників ресурсу, враховуючи те, що тільки 25% дітей в Україні народжуються здоровими, 3/4 підлітків вважаються хронічно хворими, принаймні на одну хворобу, народжуваність хлопчиків порівняно із 1989 р. зменшилася вдвічі, чисельність військ скорочується тощо. У ті ж Німеччині — для прикладу — призивається 75% юнаків, чим зменшуються циклічна змінність і ризикний поділ військових службовців на “духів” і “дідів”, тобто максимально запобігається “дідівщина”... **Усе свідчить про величезне недофінансування наших Збройних Сил, про застарілу систему їх організації, кадрового забезпечення (практично залишилися офіцери радянського зразка), про страшний за**

всюди у всякому разі, змінюючи управлінську систему, вивільнило мільйони гривень на потреби стагнаційного оборонного бюджету, як і сотні тисяч чиновників — на потреби вітчизняного виробництва і сервісного сектору економіки. Те саме — із внутрішніми фіскальними, контролюючими, правоохоронними органами, що, як відомо, чи не втричі перевищують Збройні Сили України й провокують тим самим негативне, упереджене ставлення до себе народу, який неначе введений у своїй державі в статус надзвичайно небезпечного ворога...

Дуже важливою є чітка визначеність і послідовність України в геостратегії. **Абсолютна економічна й політична поступливість керівництва держави перед дуже впливовими і навіть дрібними суб'єктами геополітики задля тимчасового відтягнення, приховування — але аж ніяк не вирішення — конфліктної ситуації і завдають значних збитків нашій економіці, іміджу, унеможлиблюють подальшу самодостатність України і — відповідно — бажаний статус у НА-**

у свої ряди у зв'язку з черговим політичним пасьянсом — це може виглядати не інакше, як контроль небезпечної зони...

Добровільна (контрактна) система комплектування в жодному разі не є панацеєю, а призов не можна вузько розглядати як насильство, примус, обмеження прав людини. Про це свідчить досвід “призовних” армій таких розвинених країн, як Німеччина, Польща, Фінляндія, інших скандинавських країн. До того ж у Фінляндії, наприклад, призивається понад 80% юнаків, у Німеччині, як уже зазначали, — 70—75%, коли в нас — тільки 16—20%. Це, очевидно, ніяк не виявляє якийсь тоталітаризм західних держав, майже всі строковики тих країн (на відміну од наших) вважають службу в армії — за незалежними соціопитуваннями — своїм почесним обов'язком, однозначно пишачись нею. Саме, м'яко кажучи, “недоосконалість” нашої системи освіти та виховання, відсутність нормальної державної ідеології (яка б виховувала патріотизм), незадовільним станом армії пояснюються ре-

ОБЕРЕГИ

Моє захоплення прислів'ями та приказками почалося, коли я ще навчалася в старших класах школи. Знайшовши якось на батьковому письмовому столі книжку "Крылатые латинские изречения", була вражена лаконізмом та місткістю латинських висловів. Вивчивши з десятиків мовних перлин Стародавнього Риму, любила похизуватися ними перед друзями, іноді перекручуючи переклад прислів'я так, як було мені зручно для дискусії (адже все одно мало хто міг мене виправити!). Особливо полюбився мені вираз **"Bis dat, qui cito dat"**, що означає: "Вдвічі дає той, хто дає швидко".

Пам'ятаю, вже коли стала старшою, якщо хотіла комусь підняти настрій та підбадьорити, приказувала бабусині: **"Гарні зуби, що кисіль їдять"**. А коли почала працювати стандартизатором в Інституті газу НАН України, мені полюбилися японські стандарти ISO серії 9 000. Оце так японці! Для того, щоб показати якість товару, вони перевіряють усі стадії його виробництва, починаючи з проектування (чи має конструктор, який проектує виріб, мотивацію до сумлінної праці, тобто, гарну зарплату, чи зручне його робоче місце, чи забезпечений він нормативно-конструкторською документацією та олівцями тощо) і закінчуючи вхідним контролем якості матеріалів та виробовуваннями. Тут і спало на думку наше українське: **"Видно пана по халлях"**, яке, на мою думку, описувало одним реченням усі оті стадії перевірки якості.

Поступово ввійшли в наше життя вирази "кодуювання", "екстрасенс", "біополь" та інші, тоді й згадався бабусин вислів: **"Здоровенька зноси та на краще зароби!"**. Ось вам і кодуювання речі та людини на здоров'я, покращання добробуту та взагалі на прогрес.

Давно пішла з життя моя бабуся, і вирішили ми з мамою якось зібрати бабусині прислів'я. Взяли аркуш паперу та поступово й записали те, що змогли пригадати. І назбиралося тих бабусиних

висловів десь аж близько 50, це вже була колекція!

Кілька слів про мою світлої пам'яті бабусю, Софію Микитівну Панасюк. Народилася вона 1898 р. у містечку Літин Вінницької області у великій родині. Батько бабусі був відомим на всю округу бондарем, а матуся працювала коло землі і народила та виросила 13 душ дітей, з яких 12 були хлопцями, а дівчинка тільки одна, молодшенька, моя бабуся. У родині говорили українською, хоча знала прабабуся і польську та єврейську (їдиш) мови. Цікаво, що по-російськи прабабця не знала, отже, й серед бабусиних приказок немає

ситуації. Дуже симпатичними для мене через захоплення прислів'ями стали американські президенти, адже в кожному своєму виступі перед українським народом вони неодмінно вживали 2—3 наших прислів'я або літературних афоризми.

Ну, а колекціонери, то народ завзятий, їм весь час мало, прагнуть відшукати ще щось! Де було знайти мені нових прислів'їв, таких, що в книжці немає? Питала вчителів, навіть директорці однієї з київських шкіл пропонувала провести конкурс прислів'їв... Не почули. Тоді, згадавши чудовий вислів **"Свій до свого по своє"**, — звернулася до

БАБУСИНІ ПРИСЛІВ'Я

жодної російської.

Бабуся Соня була дуже лагідна жінка, допомагала, кому могла (розповідала, як у їхньому погребі переховувались єврейські родини під час погромів). Прислів'я бабусі носили не декларативний, а скоріше споглядальний та філософський характер: **"Який їхав, таку здибав"**, **"Гарна дівка, як засватана"**. Були серед скаргів бабусі польські прислів'я **"Зярно до зярна, бензі мярно"** та **"За єдним пршисядом"**, зустрічалися і єврейські слівця.

Так і вийшло якось непомітно, що, дякуючи бабусиній спадщині, я почала збирати прислів'я, прислуховуватися до них, запам'ятовувати, аналізувати та розгадувати. По прислів'ях, що вживаються в родині, можна дізнатися, де жили люди, якого вони роду, їхні моральні настанови, з чого вони кепкували, що бажали друзям, як ставилися до самих себе та до світу.

Слід зазначити, що прислів'я дуже вибагливі, їх не вивчивши по книзі, вони запам'ятовуються разом із ситуацією, коли їх вживають. От казала моя бабуся, коли приходив хтось, кого перед тим згадали у розмові: **"Прововка помовка, а він уже в хаті!"** Так і я повторюю те саме в подібній

школи, яку створив для дітей у селі Кручик Василь Назарович Каразін, мій прапрапрадід. Школі тій виповнюється нині 195-й рік, і вона жодного року не закривалася.

Директорка школи, Тетяна Миколаївна Костиря, яка любить свою працю не на словах, з радістю погодилася провести конкурс дитячих робіт, який і присвятили 195-й річниці школи.

За два місяці ми одержали пакунок з десятима роботами. Яка це була радість! Діти оформили свої роботи власними малюнками й аплікаціями. І чого там тільки не було! Прислів'їв самих було 189, з яких 160 таких, що не повторювалися. Найменша учасниця, Тарасенко Олена, навчається в 3 класі.

У роботах, поданих на конкурс, діти описали свої родини, намалювали родоводи. Олена Тарасенко намалювала свій родовід до 5 коліна, вказавши прізвища, імена та по батькові всіх родичів. Вона також надіслала нам прикмети календарного року селянина, які вона почула від тата. Сергій Чайка розповів про те, як його бабусю вміло розповідала казки.

Тарасенко Ірина надіслала фото найстарішої в селі хати, у якій жили ще її прадідусь із сім'єю, розповіла про те, як готу-

вала борщ її бабуся Василина (такий, що "мало хто вмів так готувати"). Розповіла Ірочка також про її бабусю Любов Опанасівну, яку "до себе не підпускала корова, а поросята боялися", і котра лікувала нежить, підпалюючи у коту хутро на хвості та вдихаючи запах смалятини. Завдяки конкурсів моя колекція збагатилася чудовими приказками, вони стали моїми рідними. Ці шедеври тепер вживає вся наша родина. Вранці ми їмо кашу, про яку говоримо: **"Вівсяна каша хвалилася, що з маслом народилася"** (надіслала О. Тарасенко).

Приказка **"Як прийде туга — пізнаєш друга"**, що її надіслала Наталя Саєнко, згадалася мені в тяжку хвилину і допомогла вистояти, не втратити гідності, адже якщо в скрутний час не підтримав той, на кого сподівалася, значить, це не друг і марно на нього навіть обржатися та витратити час. Зате той, хто допоміг — того тобі Господь послав з великої милості, як справжнього друга. Відповідали моїй ситуації також такі вислови: **"Близький сусід краще від далекого брата"** (Н. Саєнко), **"По дочці і зять синий, а по невістці і син чужий"** (Н. Саєнко), **"Чия хата не горить, того серце не болить"** (М. Засядько).

Багато прислів'їв було про роботу: **"Без труда нема плода"**, **"Тяжко тому жити, хто не хоче робити"** (Т. Черненко), **"Діло майстра величає"**, **"Бджола мала, а й та працює"** (С. Чайка). **"Відстанеш годину, не доженеш родину"**, **"Вчорашнього дня стома кіними не доженеш"**, **"Хвалилася кобила, що вози горшків побила"** (І. Тарасенко), **"Така робота — ні в тин, ні в ворота"** (А. Роговий), **"Тяж-**

ко тому жити, хто не хоче робити", **"Щира праця гори верне"** (О. Тарасенко), **"Ледачому бути — кури загребуть"** (А. Роговий).

А от як сказано про маму: **"Мами не купиш, не заслужиш"** (О. Тарасенко), **"Нема такого крму, щоб купити маму"** (А. Роговий).

Цікаве спостереження за внутрішнім станом людини надіслала Степаненко Тетяна: **"Дурному весело й самому"**.

А це для неспівливих, таких, що вагаються: **"Кинь правду в калюжу — вона чиста буде!"**, **"Робиш добро — не кайся, робиш зло — зла й сподівайся!"** (Т. Степаненко), **"Боязливому по вуха, а сміливому по коліна"** (С. Чайка). Ось прислів'я, пов'язані з віниками та мітлами, їх навела у своїй роботі Тарасенко Олена: **"Меле язиком, як стара баба помелом"** та **"Язиком плести — не хату мести"**.

Різні люди описані в прислів'ях, іноді такі несхожі, що **"Ні рак, ні жаба"**, а іноді навпаки, схожі, **"Як свиня на їжака, тільки шерсть не така"** (М. Засядько).

А тепер, користуючись нагодою, хочу через газету звернутися до кручанських дітей: "Дорогі учасники конкурсу! Дякую вам і вашим родинам за чудові прислів'я, які ви зібрали і, сподіваюся, збережете й передасте своїм дітям. Надіюся, що ці влучні вислови з дитинства прикрасять ваше життя та стануть вам справжніми оберегами. А можливо, хтось із вас теж стане збирати прислів'я, тоді удачі вам, колеги! Ваші роботи я передаю в шкільний музей В. Н. Каразіна. Нехай вони стануть початком у відродженні культури нашої мови і добрих взаємин між людьми."

ЗАПОВІТІ МАТЕРІ ТЕРЕЗИ

Люди нерозважливі, непогічні та самолюбиві. Незважаючи на те — люби їх! Коли роби́тимеш щось для них — люди оскаржуватимуть, що в тебе егоїстичні мотиви. Незважаючи на те — роби добро!

Досягнувши великих успіхів, збудуєш фальшивих друзів та правдивих ворогів. Незважаючи на те — прагни до визначеної мети!

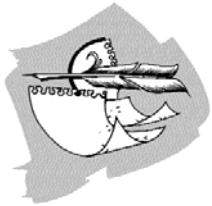
Добро, яке ти зробиш сьогодні, піде в забуття завтра. Незважаючи на те — будь чесним та щирим!

Те, що тобі довелося збудувати впродовж багатьох років, може бути зруйноване за одну ніч. Незважаючи на те — будуй!

Люди, справді стражденні, можуть поставитися до твоєї допомоги вороже. Незважаючи на те — допомагай їм!

Віддавай світові все найкраще, що тільки маєш. Будь готовий, що за це тебе переслідуватимуть.

У будь-якому разі дай світові все найкраще, що тільки можеш дати!

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіє та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неувважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевільня і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцєві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортюрами і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузьколобі й куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має межі, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блищали,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,*

*Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсувана петля.*

("Пророцтво 17-го року")

Та завжди є застереження, все стверджується через "але":

*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святом. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуни-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користюльцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і хопуїв ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.*

*Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:*

*Йому "панять", тобі тягну-
ти
віз.*

("Курдському братові")
Василь Симоненко не зламався. Він дивився прямо правді в очі. І боровся до загибелі. І запівав це нам, якщо для нас нині суцільно він щось та означає.

*Не заколисує ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

*Як упаде в роззявлену моги-
лу
Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.

Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву кидє під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!

Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

«ОКЕАН МРІЙ» ДЛЯ МОЛОДИХ І КМІТЛИВИХ

На фото — одна з найпопулярніших співачок. Впізнаєте?..

Вихід № 6–7 музичної газети «Океан мрій», присвячений прихильникам української естради, став щасливим для групи «Таліта Кум» та її солістки Юлії Міщенко, яка вважає, що «людина не може жити без мрій...» Саме в цьому номері видання в інтерв'ю із зіркою можна де-

тально дізнатися про всі подробиці життя-буття однієї з, на сьогодні, культових українських груп, яку мали нагоду зустріти і розпитати журналістки Олена Багрянцева, Марта Макушенко та Тетяна Чиж. А в наступних номерах обіцяють надрукувати роздуми Юлії Міщенко про ук-

раїнський і світовий фемінізм та наш національний комплекс меншовартості. Отже, «Океан мрій» інтригує і стимулює до подальшої уваги свого потенційного читача. А стимул уже закладено у попередніх випусках газети, бо таки ж вона є і цікавою, і професійною, думаю, що серед молоді — і популярною.

Звичайно, серед молодих, що люблять українську естраду, знають та цікавляться музичним життям у всіх аспектах і проявах та захоплюються музикою взагалі. Є в номері інформація всіх жанрів — інтерв'ю (як правило, ексклюзивні), аналітичні статті чи розвідки («Готи-ка або темна музика України») на теми ексклюзивні, тобто досі не порушені в українських мас-медіа, інформаційні і навіть філософські повідомлення та роздуми, професійні рекламні іміджеві статті, що навіюють смак бажання побувати чи не бути у тих чи інших розважальних закладах. «Сторінка фана» сімома порадами виховує фанатів, окультурює це реально існуюче і, як правило, розхристане середовище. Побувавши у «Куточку розваг» (остання сторінка видання), я трохи засмутилася, бо на добру половину цікавих музичних запитань для кмітливих та ерудованих відповіді, чесно кажучи, не знаю. Але поліпшив мій настрій карикатурний шарж та фото у підрубриці «пофантазуй» із філософським підтекстом, який може зрозуміти лише той, хто професійно працює у нашому шоу-бізнесі: «Який там біс? Давай піар!»

І завершу я свій експурс у

світ «Океану мрій» словами класика, які стали мені відомими завдяки саме цій молодіжній газеті: в житті, як правило, більше інших досягає успіху той, хто володіє повнішою інформацією, — сказав чи написав Б. Дізраелі.

Думаю, що журналісти та

НОВЕ ВИДАННЯ

видавці газети «Океан мрій» мають усі шанси досягти значних успіхів у своїй справі.

Музичний оглядач

● Леся САМІЙЛЕНКО

Куди поділась Катя Чілі?

Він не вважає себе кимось на кшталт дволикого Януса, навпаки — впевнений, що це цілком природно: готуватися прийняти духовне звання і грати рок на бас-гітарі. Перше — вдень, під час занять у Вищому духовно-катехітичному училищі, друге — у вільний від навчання час. Майбутнього дяка і рокера по життю звети Михайло Гур'єв, він живе у провінційному містечку Чортків Тернопільської області.

РОК-ЗІРКА РАЙОННОГО РОЗЛИВУ

Райцентр теж може бути центром рок-культури. Місцева тусовка не розмінюється на різні одноденні течії, як-от джангл чи індастріалз, надаючи перевагу класиці — старий-добрий хард і рок-ен-рол. Плюс певні вкраплення неповторного західноукраїнського фольку. Решта все, як у людей: свого часу рокери билися з «клятими реперами», бритоголовими та іншими невідомими елементами, які гамселять музикантів просто так — щоб довге волосся не носили. Групові з'ясування стосунків, які зазвичай закінчувалися кількома розбитими носами, зубами на асфальті, на щастя, вже кілька років не практикуються. Мабуть, представники молодіжних культур стали цивілізованішими.

А в ті часи, коли Мишко Гур'єв, він же Міхал, він же Дяк, збирав свій гурт «Фата-Моргана» — років п'ять тому — по-іншому було. «Патлатих», себто рокерів, навіть міліціонери вважали за потрібне образити — бо надто вже ці хлопці відрізнялися од традиційно причесаної публіки.

Приблизно у ті самі часи вчорашній петеушник став першокурсником духовно-катехітичного училища. Колеги по «Фата-Моргани» разом із фанатами, що на той час уже з'явилися, нічого не могли второпати — чому це Міхал в дяки подався? І тільки втаємничені знали, що «в Гур'єва це серйозно». Бодай тому, що підлітком був помічником священика в місцевому римо-католицькому костелі, далі — солістом його хору. У храмі свої довгі чорні кучері Міхал зачісував у

скромний хвіст — становище зобов'язувало.

Після репетицій хору починалися рокерські — хлопці старанно молотили по ударних на радість собі і сусідам. Ті не цінували свого щастя і періодично нарікали, що надто голосно, мовляв. Ніби рок тихим буває... На останнє кишенькове «бавло» — гроші (сленг) — *ред.*, — що залишилося від купівлі уживаних інструментів, Міхал з друзями орендували приміщення на околиці міста — спеціально для музикування.

Далі був успіх у межах району — «Фата-Моргана» перемагала на місцевих фестивалях, давала сольники на одному з найгоноровіших майданчиків Чорткова — в клубі залізничників, гастролювала по району. Цілком серйозний гастрольний тур — хлопці клеїли афіші, публіка — від 10 до 50 — платила гро-

ДЯК, ВІН ЖЕ РОКЕР

ші за квитки, дарувала музикантам квіти і кричала «біс!». Особливо вдячним був сільський слухач — після концерту артистам навіть приносили макітри з варениками. Що дало привід одному місцевому виданню написати: «Фаті-Моргани» платять гонорар харчами». Хлопці тоді на пресу образилися: ми ж цілком серйозно працюємо.

ПОШЛИ РОКЕРА БОГУ МОЛИТИСЯ...

Але це ще не привід, аби взагалі відмовлятися од спілкування з журналістом. Доказом чого є ця розмова з рокером-дяком.

— *Мишко, викладачі в училищі знають про твоє захоплення роком?*

— Декотрі знають, декотрі — ні. У будь-якому випадку одне другому не заважає.

— *Нічого собі не заважає — пам'ятаю, хтось з вищого духовенства якось назвав рок «сатанинською музикою».*

— Цікаво, чи чув він про християнський

рок? На Заході у цьому жанрі створено цілу індустрію, а в нас про комерційний успіх такого напрямку говорити не доводиться. Та й взагалі про те, що рок дає прибуток. Ми більше для душі граємо.

— *Зараз почнеться лірика.*

— Не почнеться, уся лірика — на сцені, бажатьом, до речі, подобається.

— *Надто дівчатам, яким присвячено пісню «Моя ти сіра та мінлива».*

— Не дівчатам, а одній дівчині, Олені, з якою ми вінчалися минулого року і тепер чекаємо першої дитини.

— *Сім'ю на гонорари від концертів утримуєш?*

— З музикою довелося тимчасово «зав'язати» — сама розумієш, що таке маленька дитина

ПЕРСОНАЛІЇ

тичного училища?

— У середній школі я відверто нудьгував. Як і в ПТУ потім — віддали мене вчитися на кухаря, аби вчився. Професія потрібна, та не моя. Я співати і грати люблю. В училищі це теж люблять, до того ж голос там ставлять — дай Боже. На сцені це теж придалося.

Звісно, можна надутися власним снобізмом і зневажливо говорити — мовляв, який там у вас рок у місті з 40 000 населення — суцільна самодіяльність. То й на здоров'я. Але за «фата-морганистів» можу поручитися — ці люди знають, що таке професійна музика. Ми навіть альбом записали — в домашніх умовах, але ж треба з чогось починати. Так, інструменти у нас не «ямахівські» і навіть не «роландовські», але достатньо якісні. І звук пристойний — струни для моєї бас-гітари мені аж з Нью-Йорка на замовлення привозили.

— *Переконав. Що будеш далі робити — все життя розриватися між рокерською тусовкою і служінням Богу?*

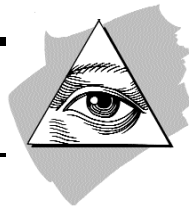
— Що буде далі, тільки Бог і знає. А служити йому можна і на рок-майданчику — чому б і ні? У наших композиціях, хоч і важкуватих, немає нічого, що ображало б християнську мораль.

Утаємничені кажуть, що Міхал має заповітну мрію — зіграти сольний концерт на руїнах середньовічного замку в Чорткові. І щоб навколо було темно, освітлення — тільки факели, а публіки — бодай кілька сотень. Чомусь здається, що ця мрія колись та збудеться — Бог допомагає романтикам.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

P.S. Недавно Михайло Гур'єв став батьком сина Валентина Вітаємо!

●

ДИВЛЯЧИСЬ НА КИЇВ ІЗ КРАКОВА

“ХОЧЕМО БУТИ ВПЕВНЕНИМИ В УКРАЇНЦІХ”

Книгарні давно стали місцем інтелектуального відпочинку. І роздумів. Скрізь — комп'ютери. Перший — на вході-виході, зблокований з касовим апаратом, інші — у залах книгарні, на столах співробітників, на складі.

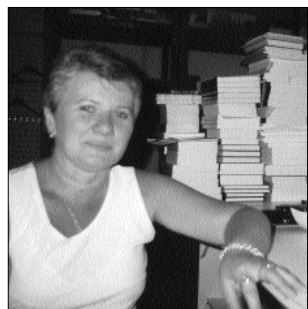
Книгарень у Кракові дуже багато. Недалеко від театру “Багателя” їх аж чотири. Незважаючи на канікули студентів, сезон відпусток і спеку, відвідувачів вистачає, бо народ слідує за новинками на книжковому ринку.

У пошуках творів Агнешки Осецької зайшов також і до наукової книгарні на вул. Подвалє, 6. Не встиг відкрити рота, як дівчата на вході поцікавилися, чим можуть мені допомогти.

І хоча пошук у комп'ютері нічого не дав, завідділом **Богдан Тирович** почав розкопки у своєму господарстві, де розділ “Поезія” представлено неозорим морем авторів. А коли дізнався, що я з Києва, зрадів, розповів, що його батьки — зі Львова, в якому жодного разу не був, і ще з більшим ентузіазмом заглибився у нетрі книжкового безмежжя.

І таки знайшов! “Сентименти” — дивом збережений примірник 2001 року видання, який став бестселером вже по виході у світ, бо всі 65 віршів А. Осецької у цьому збірнику давно стали піснями національного рівня, назбирили десятки нагород на міжнародних фестивалях і ввійшли до золотого фонду польської культури.

На моє запитання — що його найбільше приваблює в цій роботі, крім заробітної

Анна Недоспjal

платні, відповів: “Маю щастя не тільки читати мудрі книжки, а й спілкуватися з їхніми авторами.”

— **Чи досить прибутковим є книжковий бізнес?** — питаю у завідувачки книгарню пані **Анни Недоспjal**.

— На це питання докладніше відповів би наш пан власник книгарні. Вважаю, що в нас немає підстав нарікати на брак відвідувачів у будь-яку пору року. Так само можемо бути задоволеними щоразу новішими надходженнями з усіх існуючих видавництв.

Література в нас не затримується. Рідко коли вдається знайти непродану книгу дворічної давності. За обсягом товарообігу наша книгарня займає третє місце у Польщі.

— **Як би Ви охарактеризували польський книжковий ринок із врахуванням польсько-української співпраці?**

Поляки — народ надзвичайно поінформований і начитаний. Щоправда, переконалися в цьому можна лише з безпосередніх розмов, або, в гіршому випадку, слухаючи місцеве радіо, телебачення, базар. У

трамваї можна зачепити питанням випадкового сусіда і мати задоволення від оригінальних коментарів на будь-яку тему.

Читаючих у транспорті — небагато. Немає сенсу, бо

швидкість руху міського транспорту і короткі зупинки вимагають уваги. Не до читання. Отже, не тільки молодь, а й старші закладають слухавки у вуха і вчать мови. Переважно англійську.

— Наведу лише один з великої кількості прикладів. На нашому книжковому ринку добре знають видавництво “Товариство Інституту Центрально-Східної Європи” (Люблін), яке видає і розповсюджує літературу, присвячену польсько-українським стосункам, історії України, сучасній співпраці між нашими народами. Тут маємо видатних авторів, авторитетних фахівців, у тому числі — працюю-

Богдан Тирович

До книгарні приходять цілими сім'ями

чих за кордоном. Великою популярністю користуються книжки професорів Ключовського і Серчика.

Останній багато видав з історії козацтва. Нині він оселився в лісі недалеко від Бялостоку і пише. Двічі-тричі на рік приїздить до Кракова читати лекції з польсько-української тематики, на які приходять величезна маса людей. У краківській газеті “Дзенік польські” він має постійну рубрику “Фейлетони з пограниччя”, де викладає свої коментарі до поточних подій у сфері сучасних польсько-українських стосунків, як він це неупереджено бачить з лісу.

— **А що Ви, пані Анно, бачите звідси, з Кракова?**

— Краків — це величезний науковий центр. Багато дослідників тут працюють саме в українському інтересі. В університеті маємо факультет української філології. На моє переконання, впродовж останніх років відбулися позитивні зміни у свідомості і висловлюваннях рядових громадян щодо польсько-українських взаємин.

— **Чи ваша книгарня бере участь у цих позитивних змінах?**

— Мені доводиться особисто готувати для відправки в Україну багато книжок, замовлених у нас різними організаціями, установами і окремими громадянами.

— **А отже, як Ви особисто оцінюєте перспективи нашого сусідства?**

— Вважаю, що є проблеми, які слід підняти, очистити від бруду і брехні, чесно висвітлити правду до кінця, заспокоїти всіх ображених і тоді перегорнути сторінку, щоб відкрити дорогу до тіснішого зближення двох народів-братів. У тому числі — за допо-

могою правдиво написаних книжок.

— **Які тенденції панують зараз на польському книжковому ринку?**

— У нашій книгарні переважає наукова, навчальна література. Звичайно, маємо також художню прозу і поезію. На даний момент особливо модним є Уортон. Його книжки розпродаються одразу по виході у світ.

Останнім часом погано продається розважальна література. Натомість величезний попит мають кодекси, різноманітні інструкції, методики, рецептури, словники, підручники іноземних мов. Зараз пік максимального попиту припадає на книжки з інформатики. Значно збільшився попит на російську книжку, певною мірою — й на українську. Попит на українську був би значно більшим, якби вдалося більш відкрито і прозоро з'ясувати наші сусідські стосунки. Поляки хочуть бути впевненими в Українцях.

КУЛЬТУРА — НАЙНАДІЙНІШИЙ ЕКСПОРТНИЙ ПРОДУКТ

Польща, тобто польський народ, парламент і уряд цілком однозначно хочуть бачити Україну розвинутою, багатою і — передусім — суверенною державою. Гасла “За нашу і нашу свободу!” та “Без суверенної України не може бути суверенної Польщі” донині зберегли свою актуальність від часів Петлюри-Пілсудського.

Тобто Республіка Польська прагне й робить усе для того, щоб прилегли до неї (осьченне) країни були насправді незалежними і демократичними, а отже, мали

підстави для партнерських, дружніх стосунків з нею.

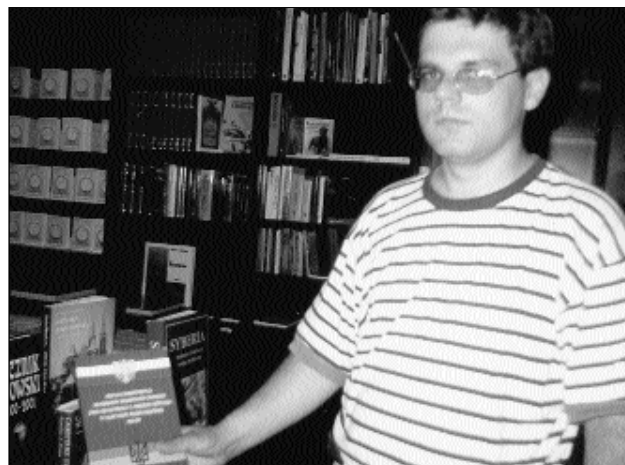
Тому, окрім стосунків дипломатичних, офіційних, Варшава діє через численні неурядові організації і фонди, мета яких — допомогти у розвитку культури й духовності народів суміжних країн, зміцнити їх патріотичний чинник, як суттєвий підмурівок розвитку і стабілізації державності цих народів.

Багатоаспектність цієї важливої діяльності охоплює також і деякі етапи літературного процесу в українській і польській культурі. З метою його активізації при Інституті літератури ім. Адама Міцкевича створено спеціальний фонд, який, серед іншого, надає фінансову допомогу для видання творів польських авторів у суміжних країнах, у перекладах на мови цих країн.

У літературному відділі краківського відділення цього фонду на Віллі Дец'юша розмовляю з координатором трансляторської програми пані **Йоанною Чудець**.

— **Що конкретно виконує ваша установа, зокрема, в українському інтересі?**

— Одне із завдань нашої програми — дофінансування видань польської літератури за кордоном. Тобто, якщо закордонний видавець хоче видати польську книжку, він може звернутися до нас і отримати кошти на дофінансування витрат, пов'язаних з купівлею ліцензії на видання цієї книжки та витрат на переклад. Особисто я займаюся контрактами з видавцями, рекламою, промоцією цієї програми і, якщо ширше, промоцією польської літератури за кордоном.

Марцін Татко демонструє польську книжку з Тризубом

— **Звідки і чому раптом з'явився ваш відділ, а також ця програма?**

— Наш літературний відділ, яким керує пан Альбрехт Лемп, було створено 1998 року, перед книжковим ярмарком у Франкфурті, що відбувся 2000 року. Польща, тобто її література, була тоді почесним гостем ярмарку, і саме наш відділ підготував програму на цей ярмарок.

— **Які функції відділу?**

— Щовесні і щосенні ви-

даємо й розсилаємо до різних країн світу каталоги найновіших позицій на польському літературному ринку, організовуємо презентації на закордонних книжкових виставках і ярмарках, посередничаємо в організації зустрічей і авторських вечорів польських авторів за кордоном.

— **Пані Йоанно, поясніть, будь ласка, навіщо польській стороні вкладати свої гроші, по суті, у розвиток культури навколишніх країн?**

— Через нашу книжку хочемо представити нашу країну, запропонувати нашим партнерам перейняти наш досвід. Бо йдеться не тільки (і, може, не стільки) про літературу художню, скільки про юридичну, фінансово-економічну, медичну, навчально-педагогічну тощо.

Культура, зокрема — література, на сьогодні є одним з найліпших і найнадійніших експортних продуктів Польщі. Спостерігаємо виразне зростання попиту на книжки польських авторів.

— **Якщо вже згадали про експорт, то чи не слушно запитати: а що в цьому плані Польща хотіла б імпортувати з України?**

— Напевно і очевидно, що така зацікавленість існує, бо загальна настанова нашого фонду — обмінюватися, використовувати і нагромаджувати найкраще. Особисто я імпортом не займаюся, але знаю, що існує великий попит на українську літературу, книжку.

Наприклад, багато в цьому напрямі зробило польське видавництво “Тарне” з Во-

ПО-СУСІДСЬКИ

де відповідні контакти були досить обмежені й занедбані.

— **Чи не можна навести якусь статистику, характерну для нинішньої діяльності фонду літератури і, зокрема, вашого відділу?**

— Упродовж 1999 — 2001 років, згідно з трансляторською програмою, нами дофінансовано видання понад 150 книжок у різних країнах світу. Вважаю, що це досить переконлива статистика. Щодо України, то ми хотіли б, щоб там з'явилося більше су-

Йоанна Чудець

часної літератури. Знаю, що нещодавно в Україні видано твори Ольги Токарчук, Станіслава Лема, наших нобелістів — Віслава Шимборської, Чеслава Мілоша. І це добрий початок, який матиме продовження з обох боків кордону між сусідами.

Про значний попит на книжки з української тематики мені розповів пан **Марцін Татко** — співвласник і керівник відомої не лише у Польщі книгарні “Оссолінеум”, що на вул. Святого Марка, 12. На полицях бачу прекрасно видані твори Юзефа Лободовського, Владислава Серчика, інших відомих авторів, які розкривають польсько-українське братерство — “Народ безсмертний”, “Невідоме листування архієпископа львівського з Андрієм Шептицьким”, “Історія України”, “Святині на Волині” тощо.

Марцін Татко: “Намагаємося виставляти на продаж такі книжки, які відповідають сучасному прагненню обох наших народів до поєднання і в яких представлено документи та точки зору як з польського, так і з українського боку.”

Щоразу, вибираючись до Польщі, везу переповнену торбу з різними презентами і сувенірами. Відомо: незручно приходити в дім, навіть до близьких людей, з порожніми руками. Тим більше, що знаю: будь-яку річ українського виробництва — чи то інкрустовану шкатулку, чи добру горілку або скатертину — приймають із вдячністю і особливо радістю.

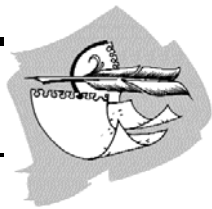
І щоразу втішаю себе: назад їхатиму з легкою торбою. Марно втішаюся, бо назад завжди їду з повною торбою книг. І куплених, і подарованих. А головне — насправді цінних, важливих, цікавих. Шкода, що таких книг немає в Україні.

Але — ні. Вони вже є, бо привіз. І дещо перекладатиму українською.

Закінчення буде

Євген ГОЛИБАРД

Микола КАРПЕНКО

І УСМІХНЕТЬСЯ ЛІТНІЙ ЧОЛОВІК

* * *

Останній місяць теплої зими
в холодну весну звільна переходить...
Та хміль весняний

все ж таки забродить

в березах юних;

і заб'є крильми

весняний птах

у небі понад ними,

і молоком запахне із левад...

Город зітхне,

воскресне раптом сад,

і вишняки озвуться позивними!..

І в тілі теж немов забродить сік —
той хміль беріз, що в небо зашуміли, —
і оживе, і стрепенеться тіло,
і усміхнеться літній чоловік...

* * *

Одним ланцйм давно ми скуті —
ланцйм, протягнутим з війни...
Вертаєм дати призабуті
з минувшини, із давнини.

Нам є з тобою що згадати,
над чим подумать, помовчать,
всміхнутися і заридати,
і, як від болю, закричати.

Отим німим беззвучним криком,
коли й сльоза не помага...
Минув наш вік з двадцятим віком.
Дорогу тінь перебіга...

Де наша стежка до спасіння?
Де слава наших поколінь?..
Взаємного нерозуміння
на душу нам лягає тінь.

Вертаєм дати призабуті
з минувшини, із давнини...
Одним ланцем давно ми скуті —
ланцем, протягнутим з війни...

Там жодну ланку не порушить —
ми в тім любов'ю присяглись.
...Колись той ланець нас задушить,
або врятує нас колись...

* * *

Там, де Славути горнеться до кручі,
ряд осокорів стали на горі...
Вже много літ пливе повз них Ревучий —
його вітають велетні старі.

Вони вітри північні переймають,
щоб затишком наповнилась гора,
вони корінням береги тримають,
а руки простягають до Дніпра.

Все тягнуться, кремезні й білокорі,

до славної-преславної води —
поспівчувати й допомгти у горі
та відвернуть хоч крихітку біди
від хворого Чернобилем Славути...

В них, осокорів, пам'ять ще жива,
як можна було з хвили зачерпнути —
посмакувати з пригорщі питва...

Вони її, ту пам'ять, зберігають,
бажаючи Ревучому добра, —
і віти, наче руки, простягають,
і горнутьсся, і линуть до Дніпра.

* * *

Предок наш здавен звикав до лану —
не в сусіда відвойовував харчі:
правітчизну нашу — Оріану —
населяли орії чи орачі.

Землеробству і дітей навчили —
потяглася борозна за виднокруг!..
Для роботи коней приручили,
а ще винайшли і колесо, і плуг.

То вже згодом, із чужої волі,
як несите налітало вороння,
предок плуга залишав у полі —
і для битви переучував коня.

Знав: наука — і одна, і друга —
хліб дає йому, з неволі вируча...
Так і жив — поміж меча і плуга,
поміж плуга хліборобського й меча.

* * *

Пригадаєм давай та й по многих літах
те найперше побачення наше...
Мене доля носила по далеких світах,
твоя доля складалась інакше.

Чом не стрів я тебе, як додому вернувся
у шинелі солдатського крою?..
Ти дісталась комусь...

Я дістався комусь...

Розділило життя, як горою.

Вже здавалось, навіки поклалась межа —
не порушить і не розорати...
Але ж я не чужий,

але ж ти не чужа
тій стежині від клубу до хати!

І спішила вона, і спиналась вона
поміж нас на ту гору високу —
і вступалася стежці земна далина,
і потроху скорялась щороку.

Як зв'язківець отой, що розриву шука
і знаходить на кабельний ниті, —
так шукала вона, та стежина легка,
двох людей на широкому світі.

* * *

Торгові марки. Імена — патенти.
І кулеметна черга сірих днів.
Чиясь життя зруйноване дощенту.
Комусь це байдуже.
Комусь, можливо — ні.

Комусь чуття — і темні, і далекі,
А в когось мрії спалені дотла...
Усе спливає. Залишки елегій
Змете амбіцій дротяна мітла.

Підуть в нікуди зайві сантименти:
Такий непотріб зиск не принесе.
І все одно — відсотки чи проценти,
А суть одна: продати можна все.

А я — земля. Мені всі діти — рідні,
І навіть ті, що зрадили мене...
Та найрідніші — щирі діти-злидні,
В яких доба без лиха не мине.

Я в них живу. Я їх іще тримаю,
І їхні душі світлом полощу.
Я їх люблю. Й вони це відчують,
Мов спраглий степ — наближення дощу.

* * *

І знайшла, і звела та й по многих літах,
пригадала побачення наше, —
хоч носило мене по далеких світах,
а тобі повелося інакше.

І зітхнула вона. І лягла нам до ніг.
І прослалась у рідне роздолля...
На стежині отій — наш святий оберіг,
все, чого напорочила доля.

Хай міняється світ, хай бунтується світ, —
будем вічно її пам'ятати,
Аріаднину нить із клубка наших літ —
ту стежину від клубу до хати...

* * *

Якби не той багрянолиций празник,
якби ти не зустрілася мені, —
і вогнище давно б моє погасло,
і попіл засинів би на вогні.

І не прибігла б стежечка до стежки,
холодним буднем видалось життя,
і дотлівали б, ніби головешки,
в душі моїй пригаслі почуття...

ЕКСПРОМТ

...Я поглядом провів тебе до хати,
я задивився на твою ходу,
на тебе всю, стрімку і молоду,
яку мені, на щастя чи біду,
судилося зустріть і покохати...

Живи, лебідко, радуйся і йди
Назустріч дню, де сонечко не в хмарі,
і хліб любові розділи у парі
і сіль, і кухоль чистої води...

* * *

Колись навколо каменя-чурила
святий вогонь збирав сім'ю-рідню —
і жив там Чур, як добрих духів сила,
як оборонець роду і вогню...

Із віку в вік так проростає правда,
і не лишають батьківських осель
весни й життя богиня — ніжна Лада,
бог місяця й кохання — добрий Лель.

* * *

До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким ще словом обізнатись,
якою пам'яттю дійти?

З якого кликають сновидіння,
з яких надій навіглюдять
те передзим'я-поосіння?
Хіба згадать і заридать...

Одне лиш знаємо: то ми,
то ми були таки насправді —
найпершому цілунку раді
із повоєнної зими!

Як треба мало на землі:
якоїсь скромної події,
та поцілунку, та надії —
щоб серце квітнуло в теплі!

Як треба мало й для жалю,
коли втрачаємо усе це —
і серця не дозветься серце,

Приходить весна по вуалях світання,
Відкривши крилом височінь.
Проходить вона, — так, немовби востанне
—
Між наслідків і причин,

Між сумом і жалем, між болем і гнівом,
Поміж апатичних міщан,
Між стиснутих вуст і між співів фальшивих,
І між довгожданих прощань —

Проходить повільно, ледь-ледь
усміхнувшись,
У сірого будня на тлі, —
А ти, мов Колумб, океан перетнувши,
Стоїш вже на іншій землі...

Відкинуто сумнів. Душа — мов мембрана,
Ти чуєш — вона прийшла,
Прийшла, наче вперше і мовби востанне,
Тобі ж бракувало тепла...

Пручається сірість, і б'ються турботи,
І виють на сто голосів,
Та ти вже не з ними... Ти вільний — і годі!..
Ти щойно її перестрів.

* * *

аби сказати йому: люблю!..

Отак від щастя до біди —
як треба дивовижно мало:
учора квітло й раювало,
а нині — жаль і холоди...

А там і літо осеніє:
а там і знову до зими —
звідкіль і починались ми,
моя любов, моя надіє!

...До дівчини з тієї хати,
що віддалилась у світі,
яким же словом обізнатись,
якою пам'яттю дійти?..

* * *

Пізнім віком своїм не хвались:
Добрий сміх — не за вітром полова...
Світло й мудро звучав він колись
на гарячих вустах твого слова!

А пісні, а та ніжна струна,
що в твоєму рядку оживала, —
чи сама обірвалась вона,
чи зажура її обірвала?..

Загойдало буденне й дрібне,
збило з курсу мою бригантину...
Тільки вгледів я зірку єдину —
і вона врятувала мене!

І вона повернула мені
і моєму вже пізньому віршу
почуття, що їх знають пісні,
і в піснях тих струну найніжнішу...

Поклонюсь небесам і зіркам —
вічній схованці блискавки й грому:
я тебе і себе відшукав,
щоб з'єднатись в сузір'ї одному!

там для кожного місця стає,
там часу вистачає розмові,
а усмінене слово моє,
якщо й плаче, —
то плаче з любові...

Солоний ранок...Вітру тихий свист,
І мружаться дерева на осонні...
Прислала осінь свій останній лист,
Він променем упав на підвіконня —

І влився в ранок холодом долонь,
Пронизливою неба висотою.
Сьогодні я зламала свій полон.
Сьогодні відболіла я тобою...

Що пише осінь? Що іще колись
Повернеться, що буде ще писати...
Прислала осінь свій червлений лист,
І добре, що я можу прочитати,

Що знову сподіваюсь на весну,
Що знову повертаюся до тям...
Цей ранок має дивну глибину,
Яку, мабуть, не зміряти і днями...

Що ж, осене... Ти ж бачиш — я жива,
Я іншою, звичайною не стала...
Горять в мені несказані слова...
...Пробач мені, що довго не писала...

* * *

У світі таємниць уже нема.
Усе таке близьке і зрозуміле:
І те, як раптом руки оніміли,

Вікторія МОЧЕРНА

ШЛЯХИ ВОДИ

* * *

Біжить вода. Хлюпочеться по ринвах,
Тече від четверга до середи...
А я в своїй душі — немов на рингу.
І хто мене, й чому загнав сюди?..

Кути чотири — мов чотири ока,
У подихах нап'ята тятива.
Душа моя, чекаючи пророка,
Свій біль все обертала на слова,

Складала молитви і просто вірші,
Ховала смуток у забутий сон
І марила тим днем, коли — хто інший?
Мій ангел врешті спуститься з ікон...

І сталося... Чи ж я цього хотіла?
Чи ж цим я перемріяно жила?
Було життя — немов сторінка біла,
І я на крилах юності пливала...

Упевненість — це завжди передчасно.
Душі моєї ангел мій не чув.
Біжить вода... І рукотворне щастя
Спливає із потоками дощу.

З того далекого 1968 року Микола Олексійович запам'ятовується дуже заклопотаним, — він тривалий час переживав, що тодішнє керівництво Спілки не зважило на його прохання і надало йому лише однокімнатну квартиру, де не було місця для великої книгозбірні, тому й змушений був виділити для неї кухню. Усі ми, найближчі сусіди, співчували йому і намагалися хоча б чимось допомогти, адже він відмовився від плити кухонної і хоча ходив обідати до їдальні, що містилася неподалік у Міністерстві сільського господарства, постійно перебував під загрозою погіршення здоров'я.

А то бачу, сусіда наче просвітлив, запросив мене до себе і каже, що хоче подивувати, але з єдиною умовою, щоб я був уважним слухачем. Микола Олексійович читав:

*Дош, іде в Сант-Яго
Темненької ночі.
Сон-цвіт сріблом волохатим
голий місяць оторочив...*

Я відразу здогадався, що це переклад вірша Федеріко Гарсія Лорки "Мадригаль містив Сант-Яго". Далі звучали "Співанка про Богородичку-мореходочку" та інші вірші галицького циклу. Пригадую, як приємно вразила мелодійність мови, витонченість образів, особливо галицизми: "Ходімо тихонько берегом до броду", "Штири воли, як соколи", "Несут шкляні голубойки", "Ходіте, легіні, із гір і з долин" та інші. Коли Микола Олексійович закінчив читати увесь цикл, я привітав його із творчим успіхом. Потім він запитав: "Як вважаєте, Олесю, ви ж галичанин, чи виправдані тут вживання слів галицької говірки?" Мені було приємно, що такий авторитетний майстер радиться зі мною, молодим письменником, і я, звичайно, висловив своє цілковите схвалення. "От бачите, а дехто із моїх колег цього не розуміє, кажуть, що це може принизити мистецький рівень перекладу, — сказав наостанку Микола Олексійович.

На його робочому столі, на підвіконні, на стільцях, та, власне, скрізь в кімнаті лежали рукописи, верстки. Тоді він жив передчуттям виходу у світ одностомника лірики Лорки у видавництві "Дніпро". Поява цієї книжки, як і одностомника творів Й.-В. Гете в серії "Шкільна бібліотека" у видавництві "Молодь", де було вміщено знаменитого "Фауста" у його перекладі, стали небуденною подією в літературно-мистецькому житті кінця 60-х років. Сотні, тисячі студентів, викладачів, літераторів, журналістів відкривали для себе великих письменників європейської літератури, завдячуючи Миколі Лукашеві. Для нас, тодішньої творчої молоді, це дорівнювало ще одному інституту мейстерності поетичного слова.

У ті роки в нашому будинку мешкало близько тридцяти письменників різного віку, різних обдарувань, різних характерів. Одні місяцями не з'являлися на людях, інші щодня в пообідню пору, а ще частіше — надвечір'я збиралися у парку Слави і, рушаючи улюбленим маршрутом — алеями, доріжками, простували до оборонних стін Києво-Печерської лаври, де у затінку дерев гомоніли. Там часто можна було зустріти Миколу Лукаша, Анатолія Костенка, Василя Бережного, Валентина Лагоду, Євгена Гуцала, Михайла Рубашова і багатьох нині сущих. Микола Олек-

сійович умів цікаво розповідати і, як справжній інтелігент, терпеливо, уважно слухати, ніколи не перебиваючи співрозмовника. А вже після виключення зі Спілки його все частіше можна було побачити самотнього біля будинку чи десь на алеях парку, а то й біля Дніпра. Він завжди охоче ділився своїми думками про мої поетичні чи прозові твори, цікавився, як працюється, як дружина, діти.

го і завжди привітного сусіда. Та й уся наша родина пишалася знайомством із видатним майстром слова і мужньою людиною, яка подала голос на захист Івана Дзюби та інших правозахисників у страшні часи тоталітаризму.

Як інтелігент, Микола Олексійович умів щиро, по-справжньому радіти творчому успіхові інших письменників, митців. Він, для прикладу, одним із перших приві-

тем, відчувалося, що він і не скаржиться (молодих можна теж зрозуміти), але завжди якось тяжко зітхав, похитуючи головою: "На жаль, Олесю, я і нині не зробив те, що запланував собі..."

Ще більше часу відбирали приховані недобррозичливці, які надсилали свої брудні анонімки. Було немало й таких, з якими Микола Олексійович не хотів бачитися, а особливо у своїй кварти-

рині він ще має нахабність, зустрівшись на вулиці, вітатися чи починати розмову про те, який у нього геніальний земляк і як він шанував його... Нехай Бог буде йому суддя.

В останній рік життя здоров'я Миколи Олексійовича дуже погіршилося, із виразу обличчя було видно, як йому погано. Стривожилися друзі, колеги, радили чимшвидше лягти на обстеження. У той час і я нездужав, готувався до операції та все ж, домовившись із лікарем, поїхав у інший кінець міста і провідав Миколу Олексійовича в лікарні. Він лежав на крайньому ліжку біля стіни і йому було важко повернутися. Бачачи, як він страждає, я не стомлювався його зайвими запитаннями, але він сам поцікавився моїм здоров'ям, побажав успішної операції, сказав на прощання: "Не падайте духом, Олесю!" І не думалося, що то наша остання зустріч. Наступного разу я вже їхав до Миколи Олексійовича на цвинтар. Там зібралися рідні, друзі, колеги, щоб пом'янути його. Щирі сердечні слова говорили Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк і ще хтось, не пригадую. Я говорив від імені сусідів з нашого будинку. Мабуть, тільки тоді ми всі відчули, якої непоправної втрати зазнала українська література, наша культура, увесь український народ.

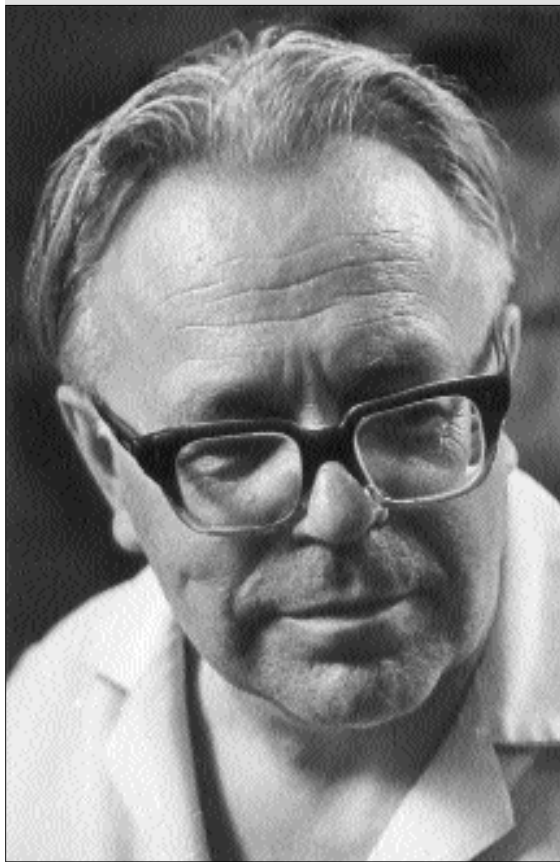
Проминуло небагато часу і в квартирі № 31 з'явилася сестра Миколи Олексійовича Парасковія. Вона часто заходила до нас, бідалася за долю квартири, яку тодішній профком вирішив надати іншому письменникові. І тут виникла проблема: куди примістити велику книгозбірню, меблі... Як і друзі, колеги небіжчика, я підтримував ідею створення меморіальної квартири Миколи Лукаша. Однак ніхто з тодішнього керівництва Спілки не пристав на таку думку, мовляв, музей треба буде відкрити в будинку в Кролевці на Сумщині, де народився письменник.

Переконавшись, що квартира незабаром матиме нового господаря, Парасковія Олексіївна ще більше розхвилювалася, щовечора приходила до нас, запитувала: "Що робити з книгами? Комісія з творчої спадщини радить найкраще передати книгозбірню науковій бібліотеці". Тоді я, працюючи редактором поезії у видавництві, не міг чимось зарадити у такій важливій справі. Свою допомогу виразив в іншому. Побачивши, що майже на всіх книгах немає ні факсиміле, автографа, ні будь-якого знаку, що вже сприяло б їх розпорощенню у майбутньому, порадику замовити у майстерні печатку "Книгозбірня Миколи Лукаша". Невдовзі така печатка була виготовлена і вже наприкінці першого дня сестра прийшла до нас, показуючи сині від пасти руки: "Ой і багато тих книг у Миколи..." Це була нелегка праця, але саме завдячуючи їй, тепер кожна книжка засвідчувала, що то його власність.

Віритися, із часом стане легше жити в незалежній Україні, про яку так мріяв Микола Олексійович, стане можливою наша держава і достойно буде вшановано одного з найталановитіших майстрів українського слова, буде опубліковано всю його спадщину, з'являться вулиці, школи та бібліотеки, названі його іменем.

Олесь ПУПІЙ

МИКОЛА ЛУКАШ, МІЙ НАЙБЛИЖЧИЙ СУСІДА

Думається, кожен, кому пощастило спілкуватися з Миколою Олексійовичем Лукашем, і досі перебуває під впливом теплового погляду його привітних очей, притишеної, але досить виразної і приємної для слуху його мови. Ще під час навчання в університеті чув немало цікавого про нього від старших колег і викладачів як про унікального, талановитого перекладача, а ближче познайомився тільки влітку 1968 року, коли сама доля зробила нас найближчими сусідами в щойно зведеному будинку Спілки письменників України по вулиці Суворова, 3. Відразу хочу сказати, що ми дуже поважали один одного, але разом з тим не належали до кола найближчих друзів. Знаючи, який дорогий час у Миколи Олексійовича, я намагався зайвий раз не турбувати його, то того ж ми і так часто бачилися. За двадцять років тих зустрічей і розмов у нас було стільки, що можна написати цілу книгу, та, зважаючи на різні причини, розповім наразі тільки про декілька епізодів.

Якось до мене загостювали брати Григорій і Ярослав, і трапилося нагода познайомити їх із Миколою Олексійовичем. Довідавшись, що Григорій — інженер-будівельник і очолює реставраційне управління у Львові, він одразу заговорив про унікальність цієї роботи за нинішніх умов, адже треба зберігати хоч те, що доля нам залишила. Микола Олексійович щиро радів і Ярославу-кінорежисеру, з похвалою відгукувався про його фільми "Хліб дитинства мого" і "Данило — князь Галицький", а згодом не раз запитував мене, над яким новим фільмом він працює, навіть підказував цікаві сюжети для сценаріїв, радив екранізувати українську класику.

Як то буває у сусідів, ми часто заходили один до одного, щоб позичити необхідну книжку, довідник, словник чи в господарських справах, не раз дивилися по телевізору передачі про футбольні зустрічі, а Микола Олексійович був ширший, справжній уболівальник. У перервах розмовляв він із моїми синами, цікавився, як вчать, підтримував перші успіхи Ярослава у малюванні. Микола Олексійович переживав разом із нами, коли наші хлопці пішли служити до війська і радів їхньому поверненню додому. Завжди він умів знайти потрібні сердечні слова, якими прихилив до себе моїх синів, врешті вони могли б самі написати свої спогади про добро-

тав мене в 1968 році із виходом роману "Грань", який наступного року перевидали в СІІА, також із появою моєї статті "Собори душ людських" про роман Олеся Гончара. Коли мене звільнили з посади відповідального секретаря газети "Літературна Україна" і я розповів йому, як це брутально було зроблено після вказівки із ЦК КПУ на президії правління Спілки письменників України, він поклав мені руку на плече, по-батьківському став заспокоювати: "Олесю, не переживайте, ви вчинили правильно і мужньо. Ви нині серед п'яти критиків, які першими сказали правдиве слово про Гончарів "Собор", це — виклик системі. Проминуть роки і ви будете пишати своєю статтею. А робота знайдеться..." Все так, тільки влаштуватися на роботу було дуже важко і ходив я серед безробітних до 1984 року.

Декілька слів про умови. Нелегко працювалося Миколі Олексійовичу, і не тільки тому, що жив він у постійній матеріальній скруті, мешкав у тісній однокімнатній квартирі, де навіть кухню "окупували" книжки. Часто і знайомі колеги відбирали у нього багато дорогоцінного часу, я вже не кажу про молодих неохотів, які без передження просто з'являлися на порозі, вимагаючи виділити для них хвилину-другу, що, зрозуміло, перетворювалися на години. Якось ми розмовляли з ним на цю

рі. До нашого будинку навідувалася часто і так звана кололітературна братія, що звикла до єдиного — добре випити за чийсь рахунок і годинами марнувати час пустими балачками. Внаслідок до мого сусіда один колись його землячок. Довго терпів його Микола Олексійович і врешті перестав відчиняти для нього двері. Непрошеному гостеві не сподобалася така переміна, — наступного разу приходив на підпитку і після безуспішного гримання у двері, став погрожувати: "Лукаш, відчини по-доброму, а то я всім розкажу, хто ти є. Чуєш? Я знаю, що ти вдома, я бачив світло у вікні..." Двері, звісно, не відчинялися, і тоді на весь поверх лунали непристойні, лайливі слова, погрози: "Ах ти, петлюревець... я тобі ще устрою". Одного разу я присоромив цього нахабу, вимагаючи, аби він залишив у спокої Миколу Олексійовича. Але той приблуда тільки зрадів моїй появі і став горлати ще голосніше: "А, так ти тут живеш, бандерівець?! Ану впусти, зараз я з тобою поговорю".

Згодом Микола Олексійович сказав, важко зітхаючи: "Дарма ви заговорили з ним, тепер він і вам не дасть спокою". І справді ще не раз появлявся той чоловічок на дев'ятому поверсі, по черзі гримав у двері то до "петлюрівця", то до "бандерівця", погрожуючи всім розповісти, хто ми є насправді, і

В ІМ'Я ІДЕЇ

Наші й чужинські етносоціологи, етнографи, демографи найчастіше описують українців (як цілість, як націю) неквапливими, мрійливими, незлобливими, довірливими, прихильними до чужинців, помірно роботязкими, терплячими, толерантними. Кажуть, що завдяки цим рисам ми вижили після нищівного вторгнення монгольських орд хана Батия у 1240 році на нашу середньовічну Батьківщину — Київську Русь-Україну. Інші кажуть, мовляв, вижили то вижили, але натерли великого мозоля на потилиці від чужинських ярем (монгольських, татарських, литовських, польських, австрійських, угорських, а найбільше — від московитських), тому так повільно оживаємо тепер, коли, на решті, виборили самостійність, державну незалежність. Усі ці описи можна сприймати на віру і навіть під оглядом серйозного наукового обґрунтування, але тільки у вимірі нашої багатомільйонної спільноти, але аж ніяк не у відношенні до численних особистостей, які, хоч і складали меншість нації, але були її "моторами", її пробивною силою, будителями від колоніальної сплячки.

Тут ми знайдемо гарячі натури, самовідданих подвижників, гнівних звинувачувачів, хоробрих лицарів, полум'яних промовців, глибокодумних філософів — тобто таких, що аж ніяк не вписуються в типовий портрет типового українця. Не знаю, хто більшою мірою допоміг нам вижити за ці 750 років (1240—1990) невинної борні за національне буття, — чи некваплива, неповоротка маса більшості, чи ці полум'яні, несамовиті одиниці-генії. Можливо, одні були базою, а другі надбудовою, що й надало нам феноменальної стійкості на цій відкритій усім вітрам історії благодатній землі.

Яскравою ілюстрацією може бути минуле двадцяте століття. Тепер багато трагедій розкрито, але ще не всі. Нація було поставлено на грань зникнення, але вона вижила! Сталося диво. Після усіх пережитих жайів сьогодні Україна є державою, в якій кількісно питома вага громадян корінної нації (близько 80%) є найбільшою серед інших держав на європейському континенті. Істинно пророчі слова сказав Тарас Шевченко: "Вона знову оживає і сміється знову!"

Хай ми не такі проворні, як наші сусіди в Європі чи деінде, але наші провідники на терені праці й інтелекту значно компенсували цю рису своїм гуманізмом. Часто Господь посилає цим подвижникам праці ще й довгий вік, як-от видатному вченому і духовному пастеру Іванові Огієнку, який аж у 58-му віці прийняв спочатку чернечий постриг під ім'ям Іларіона, потім був хіротонізований на єпископа, підвищений до сану архієпископа, а відтак і до митрополита. Він прожив 90 років (1882—1972). Здавалося б: що можна зробити видатного в сані архієрея після 58-ми років, тобто на порозі старості? Адже

ЕПІСТОЛЯРІЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА ОГІЄНКА

(З приводу публікації його листів за 1907—1968 роки)

це час, коли треба більше відпочивати, ніж працювати. Тим часом, у випадку з владикою Іларіоном Огієнком сталося так, що найбільше подвижництво у праці він продемонстрував між 60-ма і 90-ма роками життя. Сталося так тому, що перед посвятою себе Церкві він понад 40 років, з ранньої юності, готувався нести свого важкого хреста в сані архієрея. Він був упродовж кращих літ молодості цілком світською людиною, займався науково-дослідною, педагогічною працею, був членом Уряду УНР. Він здобув належні академічні кваліфікації — доктора філософії та професора, і навіть пізніше на титулах своїх книг з богослов'я, догматики, історії Церкви ставив після свого архієрейського імені "митрополит Іларіон", в дужках — "проф. д-р Іван Огієнко". Не часто духовні особи ставлять після своїх освячених імен суто світські регалії. А Огієнко ставив — і в цьому він був оригінальним, як і в багатьох інших речах.

А коло його інтересів було правді гідним енциклопедиста. У передмові до рецензованої книги перелік його професійних і громадських звань займає мало не цілий абзац: "Єрарх Української Православної Церкви, перекладач українською мовою Святого Письма, відомий учений, педагог, публіцист, архівознавець, книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, бібліофіл, визначний державотворець доби Директорії, член Уряду УНР в Україні й на еміграції, громадський діяч, поет, драматург, редактор, меценат, видавець, науковець-філолог і філософ". Від себе додає: це перелік тільки основних напрямів його діяльності. Коли ж звернути погляд у бік його богословських зацікавлень, то можна перерахувати не менший абзац його духовних професій, хоча б найважливіших: основна богослов'я, гомілетика (мистецтво церковної проповіді), апологетика (корпус доказів про буття Бога й істинності християнського віровчення), біблійна історія, історія Вселенської й Української Церков, патристика (святі отці Ранняї Церкви), літургіка, канонічне право, церковна археологія, катехізис, монахознавство, герменевтика (правила пояснень священних догматів). Хай не в усіх цих богословських предметах митрополит Іларіон зробив якісь великі відкриття (адже богословським наукам близько двох тисяч років, і основні постулати вже досліджені), проте дивом є вже сам факт, що він у своїх письмових працях і усних промовах та проповідях безпосередньо торкався цих предметів. Тобто він був фахівцем у кожній з них і мав судження професіонала, а не аматора.

Україна відкрила Огієнка тільки після проголошення незалежності. До 1990 року його ім'я було під суворою забороною. Лиш у деяких замовлених ЦК КПУ й КДБ книжках його згадували в неймовірно лайливих словах і прокляттях. Воно й не дивно: митрополит Іларіон був не просто емігрантом, а видатним емігрантом, натхненником боротьби всіх порядних українців проти комуно-большевицького режиму. Він подавав свій голос правди спочатку з Польщі, Австрії, Швейцарії, а з 1947 року й до кінця життя — з Канади. Природно, що провідники комуністичної ідеології в Україні не могли інакше, а тільки лайкою, характеризувати Огієнка. Він-бо був ім особливо ненависний, бо знав їхнє нутро, аналізував їхню чорну природу як мудрий учений, досвід-

чений політик і проникливий християнин.

НАСЛІДКИ ПОДВИЖНИЦТВА

На терені ідей в Україні упродовж останніх десяти років сталися справді корінні зміни, якщо після такого несамовитого відкидання Огієнка і його праць ми сьогодні маємо низку вчених, які спеціально досліджують колосальну спадщину цього діяча. Про нього захищено докторські й кандидатські дисертації, написано з десяток грубих книг, сотні статей і есе. Автор цих рядків чи не перший в Україні написав до 110-річчя від дня народження Івана Огієнка велику, на цілу спальт, статтю в газеті "Літературна Україна" (16 січня 1992 року). Мені тоді були погрози; на письмовому столі на місці моєї праці я знаходив анонімні записки з обіцянками помсти за написання статті "про фанатика і мракобіса". Тепер я можу пишати, що з тієї статті фактично почалося українське огієнкознавство у нас в незалежній Україні. Дякувати Богу, більшість дослідників Огієнка, які за цей час написали грубі книги й дисертації, не обходять увагою цієї статті як першої об'єктивної публікації про нашого подвижника.

І ось напередодні 120-ї річниці від дня народження Огієнка з'явився том його епістолярної спадщини за шість десятиліть — з 1907 до 1968 року. У підготовку кількох сотень опублікованих у книзі листів доклали великої праці вчені кількох академічних інститутів Національної Академії наук України, Державного комітету архівів України, Науково-дослідного інституту архівної справи та джерелознавства. Їхні прізвища зазначені на звороті титульного аркуша цієї великої книги, яка має солідний формат 60x84/8, надрукована на гарному білому папері і добре оформлена з дизайнерського та друкарського погляду. Правду кажучи, для мене сам факт виходу у світ листування Івана Огієнка є великою приємністю і не меншою дивиною. Бо я бачив усі ці стоси листів у Вінніпезі 1989 року, в архіві нашого великого пастиря. З січня до червня 1989 року я викладав історію українського мистецтва в Альбертському університеті в Едмонтоні як запрошений професор. На весняні канікули вилетів з Едмонта у Вінніпег (7—11 квітня 1989 року), щоб вивчити поближче творчість знаменитого скульптора Леоніда Молодожаніна, про якого починав тоді писати монографію. Мешкав я при українській православної консисторії, часто зустрічався зі священиками і його блаженством митрополитом Вінніпезьким і всієї Канади Василієм Федаком. Владика Василій подарував мені канадське факсимільне перевидання Острозької Біблії 1581 р., а коли довідався, що я земляк митрополита Іларіона Огієнка з Житомирщини, сам особисто, в супроводі священиків Степана Ярмуса, Тимофія Міненка і відомої громадської діячки Анни Фігус-Ралько повів мене у своєрідне Огієнкове "святее святе" — у приміщення, де зберігався його архів. З того квітневого дня 1989 року я виніс уявлення, що титанами праці були не тільки блаженний Августин з його колосальним трактатом "Про місто Боже", Тома Аквінський з його "Сумою теології", Мікельанджело Буонароті з його розписами Сікстинської капели, Іван Франко з його ста томами творів: титаном праці був і Огієнко!

ДОСЛІДНИКИ

МОЖУТЬ РАДІТИ!

Тоді у Вінніпезі я не міг повірити, що ця його рукописна спадщина, а особливо його епістолярія, колись потрапить в Україну, а тим більше буде в найближче півстоліття видана. Але саме так сталося. І ось перед нами — том його листів. Починається він з листа 25-річного студента Київського університету святого Володимира Івана Огієнка до професора Миколи Сумцова від 2 лютого 1907 року з проханням позичити йому працю Сумцова про видатного релігійного діяча України XVII ст. Йоанікія Галатювського, бо й він, студент Огієнко, пише роботу про Галатювського. А закінчується том листом митрополита Іларіона Огієнка (з приписом: "Кличу Боже благословення на всіх вас і на вашу працю — ваш постійний богомолець") до Управи вінніпезького товариства "Волинь" з проханням "зайнятися опікою фондів моїх праць (а разом з листом було 13 великих рукописів книг, назви яких митрополит перераховує в цьому листі. — Д. С.), виданих Видавничою комісією, Ініціативним комітетом і Товариством "Волинь".

І це знамениті, що початок і кінець епістолярії Огієнка — по суті про те саме: про науку, про знання, про Україну. Покликання цієї людини не змінилися за шість десятиліть. Він збирав духовний врожай по зернині, і за довгий свій вік назбирав цілі засіки доброго духовного хліба.

Звичайно, у томі є багато листів іншого змісту, поза наукою, поза богослов'ям. Тут і актуальні політичні питання в роки, коли Огієнко був членом Уряду Симона Петлюри, тут і нагальні, гострі питання влаштування побуту воїків Армії УНР у Польщі в перші роки еміграції і багато-багато іншого. Навіть важко охопити в думці коло тих проблем, які хвилювали Огієнка упродовж його довгого життя. Листи, щоденники, спогади видатних особистостей тим і цінні, що вони дають повноту подій, завершеність процесів — подібно до того, як ма-

ляр картини за допомогою лесировок вимальовує дрібні деталі, що надають творові завершеності і краси.

Українська епістолярія і мемуаристика досить бідні. В умовах тоталітарних режимів люди боялися публікувати свої приватні листи, щоденники і спогади, бо там вони писали ніким не цензуровану правду, а за правду тяжко карали. Тому публікація листування митрополита Іларіона Огієнка — видатна подія в українській науці і культурі. Упорядники тому Володимир Ляхоцький, Наталія Московченко й Ірина Преловська багато потрудилися над списками й написали до них дві вступні статті. Хоч значна частина листів митрополита надійшла з Канади — і в цьому безперечно заслуга вінніпезького священика Тимофія Міненка та його дружини Анастасії, — проте довірне листування проф. Івана Огієнка збереглося в Україні, було розпорошене по різних архівах і приватних особах. Упорядники все зібрали (уявіть собі, читачу, скільки на те пішло часу і праці!), проаналізували, поставили в хронологічний ряд, написали коментарі до імен, назв, подій, склали різні покажчики, словники, скорочення. Поїздки у Вінніпег проф. д-ра Миколи Тимошика, який написав дві монографії про Огієнка, налагодив зв'язки з опікунами спадщини митрополита, переконав у необхідності передавати неопубліковані Огієнкові матеріали в Україну, теж важливі дуже багато в тому, що ці листи тепер доступні дослідникам.

Зрештою, фастівський міський голова Оксана Власенко і фастівський підприємець Сергій Соколов частину коштів для опублікування книги, — це теж добрий вчинок у дусі давньої української меценатської традиції. Адже колись вся українка робилася на приватні пожертви, і золотий фонд нашої культури й духовності складався з особистих внесків. Національне Огієнкознавство з виходом у світ цього тому зробило значний крок уперед.

Дмитро СТЕПОВИК,
доктор богословських і філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської Духовної Академії

МАЄМО ДОПОМОГТИ ПРАВДІ!

Коли п. Вітренко, змагаючись за президентське крісло, виступала у нашому місті, вона запевняла, що тільки надання російській мові статусу державної забезпечить мир і злагоду у міжнародних стосунках. Лукавила пані Наталія, ой лукавила. Який мир може бути у ситуації, коли гість зайшов до вашої хати і випхав вас з-за столу? Станете ви "заради миру" скромно біля дверей, опустивши очі долу, чи візьмете до рук дрюка? Не знаю, чим п. Медведчук виправдовує свою надмірну прихильність до російської мови, знаю тільки, що вони обоє використовують мовне питання у політичних цілях. Як показали вибори, національна зрада не принесла їм очікуваних високих політичних дивідендів.

А запорукою миру на нашій землі є не подальша дискримінація титульної нації, не приховування історичної правди та погодження з Москвою того, які сторінки нашої історії можна показати нам, а відкритість і правда. Росія повинна сказати, які злочини вчинили кремлівські правителі проти українського народу, назвати число жертв голодоморів, репресій, переселень і т.ін. І вибачитися!

*"Это нужно не мертвым,
Это нужно живым".*

ЛИСТ ЧИТАЧА ДО ДРУКУ

Не тим чемним і порядним етнічним росіянам, які говорять: "Мне бы-вает стыдно, что я русская", а тим шовіністичним невігласам, котрі думають, що "Россия сохранила Украину", за що ми маємо їм дякувати і зберігати їхні привілеї.

Якби вони читали історію, то не приписували б собі усю славу, бо половину України Росія віддала Польщі "на хранение", ще й Угорщині шматочок дістався.

Пропоную почати збирання підписів під вимогою офіційного вибачення Росії (це буде якраз на часі, враховуючи рік Росії в Україні, що наближається) і відкликання президентського указу про відзначення річниці Переяславської угоди. Союз із Росією був лише меншим із зол. На ті часи, бо коли враховувати наші втрати у ХХ ст., то хто його знає. Хай про це скажуть вчені, а ми, громадськість, повинні простежити, щоб політики не плуталися у них під ногами і не вигадували, буцімто знання історії призведе до загострення міжнародних стосунків. Саме відкритість і правда сприятиме їх поліпшенню, бо допоможе поховати все негативне, що було в минулому, і почати наші стосунки з Росією з чистого аркуша.

Галина САГАТЮК

Коліс давним-давно (напередодні трагічної колективізації 29-го року) я малим хлопцем разом із бабою Марією ходив на прощу у Києво-Печерську лавру. Окрім храму, побував у підземних галереях, де зберігалися мощі християнських святих від X сторіччя. В одній із могильних ніш, прикритій прозорим склом і ледь освітленій свічкою, побачив загорнуті в траурно-чорні одіяння мощі, які ніби випромінювали енергію, породжували в моїй душі якесь незбагненне сум'яття. Ця згадка ожила під час читання “Руського літопису” (К. — “Дніпро”. — 1989), в якому вміщено Несторів звід “Повісті минулих літ” від 860 до 1111 року.

Із відомих причин в Україні ніколи не було ладу з літописами, тим паче немає його й тепер. Видавалися літописи вряди-годи або й зовсім не видавалися, залежно від кон'юнктури... Пересічний український інтелігент мало що знає про Лаврентіївський, Іпатіївський, Київський чи Галицько-Волинський літописи, і марно зосереджувати його увагу на деталях, якщо неправильні вихідні методологічні засади. А йдеться ж бо насамперед про національну ідею — фундамент українського світогляду. Без історичної самосвідомості не може бути ні розвинутої культури, ні здорової моралі, ні людської гідності.

Історія, як відомо, це процес не ізольований від інших діючих законів у об'єктивному світі. Історичні події — як давні, так і новітні — органічно вписані в контекст планетарного і космічного середовища, котре безпосередньо впливає на життя і вчинки індивідів, народів, груп, суспільних структур тощо. Інакше кажучи, глобальний аналіз історії можливий лише при всеоб'ємному застосуванні теорії біосфери і ноосфери — цього дивовижного, як і Фройдів психоаналіз, епохального відкриття XX сторіччя.

Літописи України цілком надаються до відповідного археографічного і евристичного застосування. Чи то йдеться про всілякі знамення, так звані дива, чи то про незбагненні чудеса природи, ми бачимо, що в літописах вони тісно пов'язані з історичними фактами і подіями. Питається: так що це — космічна закономірність чи звичайна фіксація типових ноосферних знаків?

Термін ноосфера (лат. noos — “розум” + сфера) завдяки авторитету академіка В. І. Вернадського (1863 – 1945) вперше прийшов у 20-х роках із Франції. Під дією космічної і земної енергій формується біосфера — пла-

У ПОЛІ ЗОРУ КОСМОСУ ПРО КОРИСТЬ ВИВЧЕННЯ ЛІТОПИСІВ

нетарна колонія поширення життя, взятого в минулому, теперішньому і майбутньому. Потім під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — ноосферу (сферу розуму). При цьому така перебудова біосфери — натуральний природний процес. Володимир Вернадський вважав, що всяка творчість — реальна енергетична сила, а наукова думка — планетне явище, яке безпосередньо впливає на хід історичного процесу і на ідеологічні домінанти. На думку вченого, наукова праця — геологічний фактор, зумовлений розвитком біосфери.

Сучасна наука продовжує поглиблене дослідження біосфери і ноосфери, згадаймо хоч би так звані торсинові (“скручені”) поля, що сприяють моментальному поширенню будь-якої інформації. Пов'язуючи в одне ціле всі рівні природної ієрархії, вони дають можливість природним чином пояснити багато незрозумілих досі явищ. Окрім того, торсинова теорія світобудови передбачає безперервне накопичення інформації у Всесвіті, її миттєве поширення і можливість зчитування розумною істотою в будь-якій точці Космосу. Ба більше, за законами голографії (винахід недавньої пори), будь-яка матеріальна мікроскопічна структура містить і уможлиблює відтворення інформації про всю світобудову.

Локальні психічні утворення з належними вакуумно-флуктуаційними властивостями, прив'язані до окремого індивіду або групи, не зникають цілковито після смерті і акумулюються в околицях Землі, Сонячної системи і, можливо, далеко за її межами. Щоб переконатися

в цьому, досить поглянути на внутрішній феномен — сновидіння. Наперекір закономірним відчуттям і сприйняттям, ми бачимо себе уві сні мовби зсторонь. Отже, душа — енергетична структура локального порядку — може, саме через те після смерті людини покидає тіло і деякий час (перші 9 днів) перебуває поблизу нього, продовжуючи жити напівсамотнім життям, і тільки через 40 днів зливається із загальним енергоінформаційним простором Всесвіту. Таким чином, як бачимо, у наявності прямий зв'язок із Космосом, який, відповідно до властивих йому об'єктивних закономірностей, програмує, власне, схему взаємодії відсталого, живого і психічного. Інакше кажучи, і в Космосі, і в безмежному його енергоінформаційному полі наявні канали постійного взаємозв'язку з усім живим і розумним. До речі, це явище завжди усвідомлювалося, діставало закодоване вираження у розмаїтих видіннях і знаменнях, поставало у вигляді одкровень, інтуїтивних творчих осянь та екстазу.

Глибинне енергоінформаційне поле Всесвіту кодує і зберігає у вигляді голограм будь-яку інформацію, що надходить від живих і неживих структур. Але інформація не зберігається пасивно, а збирається, перероблюється і передається в потрібних дозах, у потрібний час і в необхідному напрямі. Процеси ці неможливі без неперервного енергетичного мислення й інформаційного коловороту, в русі якого виникають стійкі змістові структури, що зберігаються і передаються від одних носіїв (живих і неживих) до інших. До речі, це стосується і Слова, котре, як ми знаємо, незнищенне.

Всесвіт безперервно породжує і накопичує різної якості інформацію, включаючи і Слово. Літописці України-Руси це прекрасно розуміли. Так, у “Житії Костянтина Філософа” (Кирила) написано: “Заповідь — світільник закону і світло. Скажи мудрості: “Ти сестра моя” і розум назви рідним твоїм. Мудрість сіє сильніше сонця, і якщо ти візьмеш її за дружину — багатьох лих позбудешся при її допомозі”. У наявному сенсі Слово — розкодована інформація на фізичному рівні, включаючи і глибинний. Священні слова літописець поєднує в одному акті, зливаючи думку і слово, безпосередньо виходить в енергоінформаційне поле, звідки дістає необхідне психологічне і моральне живлення. Екстатичні акти (молитовний екстаз, благодать, катарсис, заспокоєння тощо) безпосередньо пов'язують людину з ноосферою. За такою ж приблизно схемою в ноосфері виникає позитивна або негативна спрямованість дії на об'єктивні історичні явища. Фігурально кажучи, у ноосферному плані літописи не просто словесні пам'ятки подій давно минулих літ, вони ще й матеріалізована система ноосферної інформації, яка сприяє вникненню в минуле, поєднуючи його з теперішнім і майбутнім.

Однак з погляду сьогодення в будь-якому літописі легко помітити істотні лакуни. Наприклад, у Несторовому Начальному літописі з 916 до 940 року 21 хронологічна позиція залишається порожньою: цифрами означені лише дати, натомість інформація відсутня. Трапляються різночитання тих самих подій в Лаврентіївському та Радзивилівському літописах. Це сліди безславної діяльності пізніших редакторів — на догоду. Не будемо цим перейматися, адже припасовувати історію до абстрактних схем — явище не нове. До оскотини приїлися банальні терміни “візантизм”, “норманізм”, “монголізм” і подібні. Суб'єктивні інтереси поклали на світланку цивілізації, а може, й раніше, ніде від них не дітися. Тим часом природна реальність покликала до життя ноосферні закономірності. За їхньою допомогою, незалежно від того, чи йдеться про космічне, фізичне, біологічне, інформаційне середовище, а чи про історичні процеси, людство, спрямувавши погляд у майбутнє, так само не зводить очей як зі свого сьогодення, так і з минулих.

Ось чому треба вивчати літописи.

● **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вишніця

МОСКВА НА ВИГАДКИ ШВИДКА!

Зовсім недавно в багатьох газетах друкувалися повідомлення на кшталт: “5 квітня 1242 р., 760 років тому, на льоду Чудського озера військо під проводом Олександра Невського розгромило лицарів Тевтонського ордену”. Здавалось би, ця подія та ця особа настільки відомі, що не викликають ніякого заперечення. Насправді ж Олександр Невський не брав ніякої участі в тій Чудській сутичці. Це давня побрехенька російської історичної науки. Як казав М. М. Карамзін, звичайнісінька “домішка неправди”.

Пропоную читачам разом зазирнути у ту далеку минушину. І щоб історики не звинуватили нас у якомусь наклепі, звернемося виключно до російських джерел.

Отож, перше джерело — книжка під назвою: “Листи та папери імператриці Катерини II”, видана О. Ф. Бичковим у 1873 р. Ця книжка зберігається у Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського у Києві. У ній на сторінках 115 – 136 міститься праця Катерини II під назвою: “Размышления о проекте истории России XVIII века, написанная собственноручно и сохранившиеся в черновом подлиннике”. І що цікаво: “Роздуми...” подані французькою мовою — без перекладу російською. Такий собі нонсенс із присмаком таємниці. Отож читаємо: “Коли татари повернулись, то не з боку Дону (я думаю, що вони були зайняті завоюваннями в Сибіру і вздовж Волги у Булгар), і там вони потрапили в землі нащадків Георгія, які не були об'єднані ні між собою, ні з іншими гілками роду. За місяць були підкорені п'ятнадцять міст на Оці і на Волзі. Святий Олександр Невський тоді тільки народився, йому було 5 – 6 років”.

Сподіваюся, що читач розуміє:

йдеться про 1237 рік, коли хан Батий прийшов у Ростово-Суздальські землі, — Катерина II це засвідчує. Отож, у 1237 році Олександрові, т. зв. Невському, було лише 5–6 років, себто народився він десь у 1231 – 1232 роках. А тепер уявіть собі полководця 10 – 12 років, який у 1242 році керував Чудською сутичкою. Нісенітниця! Між іншим, у російських джерелах про рік народження Олександра написано: “около 1220 или 1221 года”.

А ось іще одне. Хан Батий, як відомо, народився у 1208 році. Хто хоче в цьому переконатися, може зазирнути до Великої Радянської Енциклопедії (третє видання, том III, сторінка 46). Отож його син Сартак міг народитись десь близько 1228 – 1232 років (мова про першого сина). Я вдаюся до цього підрахунку тому, що ніде у московсько-російських джерелах ви не знайдете точної дати народження хана Сартака, який володів Ростово-Суздальською землею десь з 1250 до 1257 року. Річ у тім, що син Батия — Сартак та Олександр, себто

Невський, були андами-побратимами, що давали клятву на крові: обидва різали собі руки, цідили кров до келихів, потім, змішуючи її з кумисом, пили по черзі; дивились на сонце, промовляючи слова вічної клятви, як велів звичай. Між іншим, сам Чингісхан давав таку клятву та мав анду Джамуху. Хто хоче про це дізнатися більше, може прочитати цікавий художній роман Ісаї Калашнікова “Жорстоке століття”, видання 1985 року.

Зверніть лише увагу: андами можна було стати тільки в дитячому та юнацькому віці, тобто до 16 років. Бо з 16 років юнак-монгол ставав дорослою людиною. Про це теж повідомляє професор Л. М. Гумільов у своїй книзі “В поісках вимышленного царства”, на сторінці 209.

Зрештою, в 1246 році у хана Батия побував посол Папи Інокентія IV Плато Карпіні, який у своїй книзі “Історія монголів” пише: “І після неодноразової вказівки йому (Чернігівському князю Михайлу — **В. Б.**) поклонитися і його небажання вищезгаданий князь (хан Батий) передав йому через сина Ярослава, що він буде вбитий, якщо не поклониться”. Ця фраза наведена зі стор. 29 книги Джіованні дель Плато Карпіні “Історія монголів”, виданий у Москві в 1957 році. А далі на сторінці 252 дано пояснення, що йдеться про Олександра, так званого Невського. Тобто, у 1246 році Олександр ще не був князем, а перебував у тому віці, коли юнака величали “сином князя Ярослава”.

Ми повинні чітко зрозуміти, що держава Чингісхана мала діючі закони, які називались Яса Чингісхана. І Московія, що була складовою части-

ною імперії, ніколи не становила винятку з тих законів. А діяла Яса Чингісхана в Ростово-Суздальській землі з січня 1238 року, з дня захоплення. Згідно Яси, ні один старший князь не міг отримати “ярлик” на князівство, якщо не передавав в аманати (заручники) свого старшого сина, першого за чергою спадкоємця. Все, що підноситься інакше, — це московські “домішки неправди”. Закон для Москви не робив винятків! Про це чітко писали і Плато Карпіні, і Рубрук, що перебував у Золотій Орді в 1253 – 54 роках. Я вже не кажу про Рашід-ад-Діна та збірники В. Г. Тизенгаузена, де чітко прописані закони, що діяли в імперії Батия.

Так ось: вже на початку 1238 року князь Ярослав Всеволодович надів ярмо на шию та поповз до ніг хана Батия, аби отримати “ярлик” на Володимирське князівство. А перед тим мусив передати ханові в аманати (заручники) свого старшого сина Олександра, т. зв. Невського. Вже в січні 1238 року до Володимира ханом Батием був призначений “великий баскак”, а по удільних князівствах — “малі баскаки”, які правили Ростово-Суздальською землею. Послухаймо нашого великого земляка Миколу Білозерського. У своїх архівах, що зберігаються в Національній бібліотеці України, він залишив такі слова: “Баскаки. В Росії після підкорення її Моголами були баскаки, а у Володимирі-столиці Великого Князя — Великий Баскак. Вони — головні управителі в підкорених державах: мають військо та ін.”.

І перебував Олександр при сім'ї

хана аж до 1252 року, коли отримав “ярлик” з рук свого анди Сартака на Володимирське князівство. А було Олександру в 1238 році всього десь близько восьми років. Тому і написав великий свідок Плато Карпіні, що в 1246 році бачив у хана Батия не князя Олександра Невського, а лише — “сина князя Ярослава”.

Сподіваюся, читач розуміє, що, проживаючи з 1238 року при сім'ї хана Батия, Олександр саме в ті роки побратався з Сартаком, вивчив тюркську мову, якою розмовляли в Золотій Орді, та став довіреною людиною хана Батия. Бо хан Батий, приймаючи послів, ні до кого з них не звертався особисто, навіть тоді, коли посли знали тюркську мову, а тільки через довірену, сотні разів перевірену людину. Хан вважався намісником Бога на землі, тож не міг спілкуватися з простим смертним. Про це чітко мовлять всі стародавні джерела.

Такою довіреною та наближеною до хана Батия людиною у 1246 році був побратим його сина Сартака — Олександр, юнак, десь близько 14–15 років за віком. І вигадана Московою брехня про Олександра Невського та його битви — звичайнісінька нісенітниця.

Володимир БЕЛІНСЬКИЙ

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту "Квітуча калина" (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять про рідний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної кролевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан зайнявся пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її "зірзали" на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пощастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на клуб). До християнського свята Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати молитовний дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідільничої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі "ДіПі" п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга "В німецькій неволі" (1998). Це книга про те, як "остарбайтерів" виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божеволів. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли "тимчасово переміщених осіб" повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильний фабриці у місті Бредфорд. Тут і осіли. Звіди і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Бредфорді філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українознавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студіях Лідського університету в Бредфорді. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю — свою книжку під назвою "Вічний вогонь". Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала "радянська школа". Про це довірливо розповідає письменниця у повісті "Христос воскрес". А також в оповіданні "Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві". А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот. Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашої письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі "Велич Рима". Вона пише: "З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?... Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти верхам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті".

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Віра і англійські традиції, але рідне у

неї завжди і скрізь на першому плані. До речі, про життя українців Британії і свої тамтешнє життя готує Віра Смерека свою нову книгу, яка має робочу назву "З берегів Англії".

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщину і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають "закарпатською невісткою".

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, довголітній голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Бредфорді, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидають її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці кролевецьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок центральної райбібліотеці, краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славу землячку в районній та обласній газеті.

У своїх листах кролевецьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: "Кролевець — моє найрідніше місто". Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

ПРО-ЧИТАННЯ

Вірші-спогади про рідне село з усією глибиною його тихих принад, природу, особливо в осінніх шатах. А ще — про троянди, які йому чогось особливо запам'яталися з волі... Важке життя, прожите за ґратами, наболілі думи й почування — це зелений, тугий пуп'янок цвіту, який за інших обставин міг би розквітнути повним широким талантом, але доля приготувала йому інший вирок...

І ось завдяки старанню Івана Гнатюка та декотрих інших друзів, таких, як Павло Кулик, родина Обертасів, що допомогли відшукати його твори, цей голос залишається у свідомості принаймні тих, хто уболіває за нашу культуру, цінує людей, котрі здійснили свої творчі задуми і таких, хто лише міг би... Але "одна Матка-отчизна", і пам'ять про них однаково цінна... Вони складають не тільки мистецький, але, передусім, моральний капітал нації.

Леся ХРАПЛИВА-ЩУР,
місто Лондон, Канада

То не перший голос, який будить людське сумління через пустища й тумани болотої історії нашої України. Вороги знали, куди бити найдошкульніше: по інтелекту нації, по тих людях, які могли б дати такі незмірні й непередбачені скарги нашій культурі: мислителів, письменників, поетів різної величини. Не про літературний їхній рівень йдеться, а про те, що в словах забутого польського поета Трохима Шинкарука ми можемо відчувати передсмертний запевіт усіх їх — від Плузника і Стуса, — до безіменного в'язня, що, із пришитим на одязі знеосібнюючим номером "зека", залишався людиною. І мав людське право відчувати, думати, висловлювати пережите і, що найважливіше, — мав право сподіватися, що хтось почує його голос. Почує, зрозуміє і продовжить...

Перед нами скромненька книжечка віршів Трохима Шинкарука (літературний псевдонім — Марко Зацьковський — дуже влучний і характерний) "Скарбниці моєї душі". Це саме той, хто, чекаючи розстрілу, закликав словами, винесеними у заголовок даної рецензії, зверненими до друзів, і хоч вони тоді були так далеко від нього, а все ж почувли! Майже чудом знайшлися його пізніші вірші (ранні такі пропали в архівах ГУЛАґу) і... почув те передсмертне волення Шинкаруків

друг із часів колимської неволі Іван Гнатюк. Саме він, аж після двадцяти років по смерті друга, видав його вірші окремою книжкою.

Ким же був Трохим Шинкарук? Хлопча із Полісся, який добре знав свої околиці, безлюдні місця і таємні переходи та використовував своє знання, служачи повстанцям. Принаймні, так приблизно зазначено в

«ЗРОБИ ТАК, ЩОБ ЦІ ВІРШІ НЕ ПРОПАЛИ ЗІ МНОЮ!»

його обвинувачувальному акті. Ув'язнення тривало майже все його життя, не враховуючи лише короткого періоду після звільнення й кількадемної втечі під час другого арешту. Колимські концтабори, Мордовія, Володимирська закрита в'язниця... і де вже тільки не бував мужній, фізично сильний і безстрашний в'язень!

Саме Трохим Шинкарук узяв своїм завданням боронити політичних друзів од нападів кримінального елемента у таборі. Обороняючи безборонних, він "давав здачі" злочинцям, йому присуджували додаткові терміни ув'язнення, і востаннє, коли розправився з напасниками, його й роз-

стріляли. Те сталося, як можна здогадуватися із вісток спів'язнів, десь на початку 1981 року.

Ось така його коротка біографія: "Немає більшої любові, як за друзів своя"...

Іван Гнатюк лише через десятки літ довідався про те, що його побратим — оборонець покритих — теж писав вірші. І, очевидно, зрозу-

мів, що саме він покликаний виконати передсмертне прохання поета.

Трохим Шинкарук, цькований ціле життя, безумовно, не мав доступу до найкращих творів художньої літератури. Те, що він писав, було висловом тільки його власного "я", того безмежного світу, який ховали колючі драти чи ґрати в'язниці.

Про свою творчість він сам сказав: "Я не поет і ніколи не ставив собі за мету віддати життя лише поезії. Інша стихія підхопила мене і понесла в простори людського існування. Проте я шанув віршоване слово і віддаю йому належне. У хвилини смутку чи пафосу, — а за ґратами, де я перебу-

вав вже понад тридцять років, це трапляється, — перо стає моєю зброєю..."

Твори Шинкарука — це його погляд на світ і самосповідь. Автор пише у вірші "Вогонь":

*Вогонь, що дав
відвагу Прометею
На крок славетного орла,
Вогонь, що став*

*провідною зорею
Моїх жадань
в безодні темряви і зла,
Де тільки чути гавкання соба-
че,*

*Де хрест несуча
гордо і терпляче.*

А проте той хрест не відбирає в нього почуття, — він жив і живе для визначеної мети:

*Ще не засну я мертвим сном:
Вогнем образа палить удушю,
Ще сонце зустрічаю за вікном,
Ще я живий, живий*

*і жити мушу,
Щоби бур'ян полоти на землі.
("Симптом життя")*

СПРАГА В СПЕКУ: ПОШУК КОЛОДЯЗІВ ПРЕДКІВ

У містечку Старий Крим, де безводдя стало хронічним, обурені бездіяльністю місцевої влади люди 4.07.02 перекирили фео-досійську трасу. Не вірячи обі-цянкам градоначальників, вони мають намір повторити акцію протесту, збільшивши кількість її учасників до кількох тисяч.

Від нестачі води, де з цієї причини санепідстанція закрила навіть єдиний дитсадок, місто потерпає вже понад п'ятнадцять років, хоча Старий Крим (колись за красу й кількість фонтанів названий Старим Багдадом), стоїть на воді. Джерельні струмки з гори Агармиш, одягнені в нині зруйновані керамічні труби, в часи середньовіччя напоювали місто досхочу.

Сьогодні каламутна вода тут залишилася лише в кількох колодязях, черга біля яких не зменшується від світанку до ночі. Натовпи спраглих людей годинами стоять біля двохсотлітнього колодязя на вулиці Суворова — п'ють звідси воду, незважаючи на те, що вона брудна. Іншої просто немає.

Черги біля іншого колодязя — на вулиці Ванєєва, не зменшує навіть розташоване поруч кладовище. Воду звідси машинами возять і в місцевий протитуберкульозний санаторій, де за 250 тисяч бюджетних гривень недавно пробрили свердловину, не зробивши попередньо експертизу. Ще й єдині в місті старі очисні споруди біля неї “забули” законсервувати.

Безводдя в Старому Криму, де досі взагалі немає очисної системи і всі нечистоти зливаються в річку, загрожує спалахом епідемії. Може, порятує ситуацію, яку вже давно називають надзвичайною, обіцянка

уряду автономії допомогти покрити величезні борги міста перед “Крименерго”, що дозволить знову ввімкнути фільтрувальну станцію...

Про свою готовність перекрити трасу заявили й жителі кількох будинків сімферопольської вулиці Крилова, які потерпають від безводдя вже шість років. За цей час, незважаючи на численні прохання, людям навіть не пояснили, у чому ж річ! Мешканці столиці Криму вимушені пити воду з діжок, які самі виставили в дворі, хоча в ній, аж гарячий від спеки, швидко заводяться пугаловки й інші болотні мешканці...

На жаль, прикладів людських страждань від безводдя на вічно посушливому півострові безліч. Сьогодні не віриться, що в давні часи Крим обходився власними запасами води, хоча кримчани користуються ще й дніпровською, якої вже не вистачає. Саме це й спонукає людей організовуватися в групи шукачів давніх колодязів. Особливо активно займається пошуком альтернативних джерел водопостачання громадська організація — асоціація “Махульдюр”.

У регіонах, де катастрофічно не вистачає чистої питної води, вже два роки розчищають джерела, струмки і колодязі, повертають життя висохлим фонтанам. За спогадами старожилів

знаходять і з допомогою місцевих жителів-ентузіастів відновлюють нові життєдайні потічки і резервуари вологи. За словами активістів “Махульдюра”, без допомоги місцевого населення, підказок довгожителів асоціація просто не змогла б існувати. Її активісти переконані, що розчищені ними криниці полегшать гостру проблему дефіциту води, допоможуть забезпечити нею — чистою і джерельною — кримчан, котрі живуть у селах, де немає дніпровської води або її недостатньо. У рамках проекту “Друге життя занедбаних колодязів” уже відновили 10 джерел питної води в селах Бахчисарайського району. Нині чистять і відновлюють ще чотири криниці в трьох селах цього району. Взялися реконструювати близько 20 старих колодязів інших особливо посушливих регіонів, сподіваючись охопити весь Крим.

Цей проект асоціація “Махульдюр” реалізує за фінансової підтримки уряду Швейцарії, який виділяє кошти на розчистку й оновлення старих занедбаних громадських колодязів, фонтанів і джерел. Реконструйовані, вони посприяють регенерації природного балансу ґрунтових вод і відновленню екосистеми регіонів, — переконаний президент асоціації Ренат Саранасев. Тим більше, що вчені-гідрогеологи впевнені: підземні ріки півострова ще не вис-

нажилися. На їхню думку, прогностичні запаси підземних вод Криму складають 1300,8 тисяч кубометрів на добу. Фактичний же щодобовий водозабір торік склав 477,3 тисячі кубометрів. Невикористаний резерв підземних питних вод оцінюється в 700 тисяч кубометрів на добу. Його реально ввести в дію на рівнинній частині Криму. Завдяки цьому можна не лише зменшити спрагу населення, а й збільшити подачу води для потреб зрощення. Підраховано, що це може забезпечити приріст вологи улітку на 35–50 %. Важливо й те, що в такий спосіб можна забезпечити водою населені пункти навіть за умови повного відключення джерел поверхневого водопостачання. Звісно, коли виявити належну турботу про підземні запаси, не експлуатувати підземні водні ресурси так нещадно, як в 70–80-ті роки.

Свого часу підземний водозабір перевищував прогностичні ресурси вдвічі — майже весь Первомайський, західна частина Красногвардійського і Джанкойського, південні землі Роздольненського, північні селища Сакського районів виявилися позбавленими підземних вод, придатних для пиття. На щастя, завдяки інфільтрації вологи з Північно-Кримського каналу, останніми роками спостерігається значне поліпшення стану підземних водних горизонтів. От би

ще зменшити забруднення підземних запасів азотними добривами, які випадають з неочищених стічних вод...

Починає радувати й Південнобережжя. Днями центральні вулиці Євпаторії, де торік з'явилися ротонди, прикрасили чотири нові паркові фонтани. Струмені їх високі й чисті, бо перепад води в них від трьох до шести метрів. А оскільки працюють на оборотному водопостачанні — дуже економічні в обслуговуванні. Архітектори кажуть, що подібні красені є лише в наймалювничіших містах України.

На закупівлю устаткування італійських фонтанів виклали 50 тисяч гривень. Це місце відразу ж стало популярним серед євпаторійців і гостей міста. Особливо у вечірній час, коли, завдяки вигадливому підсвіченню, вододраї починають сяяти всіма кольорами веселки.

А в Феодосії, біля вежі Святого Костянтина, після багаторічної перерви знову заискрилися тугі струмені знаменитого фонтану Айвазовського, подарованого великим мариністом землякам ще в позаминулому столітті. Його чистою питною водою з приємністю втамовують спрагу численні жителі й гості сонячного міста-курорту. Щоправда, вже не зі срібних кухлів, як колись, а кожен зі своєї посудини.

Схоже, кримчани нарешті таки починають турбуватися про відновлення і використання власних природних запасів життєдайної вологи, такої потрібної саме тут, особливо в період нещадної літньої спеки.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

КОНСЕРВАЦІЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Людство докладає потужних зусиль для ліквідації своєї коліски Землі. У геометричній прогресії зростаючі техногенні навантаження, грабіжницька, не обмежена розумними рамками експлуатація надр, флори, фауни планети в недалекому майбутньому загрожують самознищенням люд-

ській цивілізації. Не запитаними виявляться нафантазовані голлівудськими збоченнями кривої прибульці, чудовиська, гігантські астероїди та інші страхіття. Свою загибель — разом із планетою — наближаємо власними руками, мізками.

Тема не нова, постійно (певно, щодня) якісь окремі її аспекти порушуються у ЗМІ, спеціальній науковій літературі. Наприкінці минулого століття навіть спеціальність окрема — “еколог” — у т. зв. “розвинених” країнах з'явилася. Представники цього гуманного фаху покликані захищати довкілля, середовище існування людини — від людини, її руйнівної діяльності, котра несе у собі смертельну загрозу існуванню людства.

Проте тут наміряємося зупинитися лише на одному напрямку господарювання “гомо сапієнса” — експлуатації надр.

Не знаю темпів зростання обсягів усіх ресурсів, що їх видобуємо, випомпуємо з тіла нашої Матері-Землі. Загальновідомо, що обсяги видобутку органічних енергоносіїв, найперше нафти, газу, в окремих країнах і вугілля, невпинно нарощуються. Спалюючи добути барелі, кубометри, тонни, ми, водночас зі зменшенням кількості кисню в атмосфері, насиченням її отруйними, шкідливими для живого та неживого світу речовинами, зменшуємо масу Землі. А вже, перетворивши тверді, рідкі, газові компоненти, замкнуті в тілі Землі і тим самим включені до її маси, в газові складові атмосфери, ми робимо нашу планету легшою. Бо ж атмосфера Землі постійно “випаровується” в космічний простір. Випаровуванням H₂O з планетарних водних басейнів (океанів, морів, рік, штучних водойм) можна знехтувати. І то не лише тому, що згідно з теорією колообігу води в

природі випарувана вода повертається на Землю у вигляді дощу чи снігу, хоча де гарантії від молекул-індивідуалісток, які конденсуватися не хочуть? Знехтувати тому, що випаровування триває постійно від моменту створення планети, а рукотворні водні площі — мізерні, порівняно з природними. Ситуацію погіршують видобути мінеральні ресурси, виробли більшості з яких коротко, окислюються і теж — частково у вигляді газів — потрапляють до атмосфери, “випаровуючись” відтіля у Космос.

Щоправда, Космос “дає здачі”, закидаючи на Землю еноу кількість метеоритів, але чи врівноважують вони щодень зростаючі людські апетити на підземні планетарні ресурси (тіло Землі!) — хто робив обрахунки, підбирав баланс “збитків”-“прибутків”? Такі обчислення — не просто собі вправи математичні для нудьгуючих науковців. Де гарантія, що, змінивши масу, Земля не змінить своєї орбіти навколо Сонця? Людству замислитися над тим ніколи,

розбалакуючи про “гуманізацію” своєї спільноти, воно, як і раніше, найбільше зусиль спрямовує на продукування розваг, розкошів і засобів війни, самознищення. Порочне коло?

Гадаємо, ні. Апетити “сильних”, багатих (а чи мудрих?) світу цього можна розумно підкорегувати. Видобуток органічних енергоносіїв суттєво обмежити, з часом, може, й припинити зовсім. Як те зробити, не знизивши різко досягнутий рівень комфортності існування людства? Рішення, на думку автора, є.

Сонце, давній бог Ра (віру в якого пройшли колись усі народи, єгиптяни не були першими), посилав достатньо теплової енергії, аби обіграти протягом року всі придатні для життя людини природні зони Землі. Розподіляється лише та енергія нерівномірно. Літом її зайвина, зимою — брак. У тропічній, субтропічній зонах зайвина сонячного тепла практично постійна. На часі людству навчитися “консервувати” надлишкову частину літнього, тропічного тепла з метою вико-

ристання його взимку в зонах з холодним кліматом. Саме консервувати, як навчилися ми те робити з дарами літа, тропіків, аби споживати їх (дари) у зимовий період. Власне, газ, нафта, вугілля і є такими природними “консервами”, припасеними Сонцем для нас, “енергоїдів”, на стадії споживацької недосконалості, яку ми неабудуємо іменуємо ерою “високих технологій”.

Але сонячні батареї існують, — скажете. Існують: дорожчі, малоефективні, з великими обмеженими зонами вжитку. Та наразі маємо на увазі принципово нове, практичне, екологічно безпечне, що ґрунтується не на процесах окислення, згорання розв'язання проблеми, що забезпечить технологічний прорив в енергетичній галузі, а відтак і поступове скорочення видобутку нафти, газу, вугілля. Не боротися з дарами Ра, а по-господарськи їх використовувати в потрібний час, у потрібному місці.

Чи під силу таке завдання сучасній науці? Безперечно! При необхідній концентрації

коштів, інтелекту на розв'язання цієї проблеми знадобиться якихось 10–15 років.

Де взяти ті кошти, інтелект? Із військових сфер! Бо теревенячи про мир, залякуючи обивателя тероризмом, світове співтовариство невпинно нарощує військові витрати, паралельно нарощуючи витрати енергоносіїв. Планетарний лідер США, маючи 5 % від усього населення Землі, енергоресурсів з'їдає 40 %. Чи не забагато, шановні янки? Ось і виділіть зі свого колосального воєнного бюджету (понад 400 млрд. доларів щорік) аж 1–1,5 %. Та й інші лідери в озброєннях — для початку 10–15 млрд. доларів наскребеться. Трохи згодом, коли результати розробників стануть зримішими, від охочих вкладати кошти відбою не буде.

Станції та пристрої консервації енергії (СКЕ, ПКЕ), гідро-, вітроелектростанції (себто відновлювальні джерела) зможуть забезпечити енергетичну перспективу людству на дарованій Богом

фи, фантасти, наступні покоління землян втілювали в життя.

— А ти конструкції тих СКЕ, ПКЕ запропонуй, — закинете. — Не можу, не вмію, панове. Проте, напрацьованим у науці досвідом доведено: сформульована проблема — на 20 % проблема розв'язана.

(ГЕС мають бути оптимальної потужності, щоб не порушувати екологічний баланс території, на яких вони зводяться. “Гесівська” тема продискутована теоретично і відшліфована досвідом, на жаль, здебільшого негативним. Але то вже відхиляємося за межі публікації).

P.S. Інтенсивно впроваджені сьогодні у світі технології отримання енергії на базі цирконієвих паливно-камерних установок, що суттєво зменшують шкідливі викиди у довкілля та витрати органічних енергоносіїв, — гігантський крок людства в енергетичній галузі, але не ліквідує в принципі загрозу енергетичного колапсу нашої цивілізації, а лише віддаляють його в часі.

Сергій КОВАЛЬ

СВІТОМ ПРАВЛЯТЬ

ЩО Є “РУШИНОЮ СИЛОЮ СУСПІЛЬСТВА”

Філософські аспекти волевого ставлення до нового розкрив Ф. М. Достоевський у романі “Злочин і покарання”. Герой роману Родіон Раскольников стверджує, що люди за своєю природою консервативні, свято шанують закони, які перейшли їм від батьків їхніх, а ті, хто наважеться сказати що-небудь нове, є злочинцями, які заслуговують суворого покарання. Переважна більшість народу не схильна визнавати права геніїв висувати нові ідеї, робити винаходи, міняти закони і тим порушувати їхній спокій. Тому зовсім справедливо маса виконує своє консервативне призначення і страчує, вішає, сплює їх, щоб у наступних поколіннях ставити страчених на п’єдестал і поклонятися їм.

Ідеї видатного філософа свого часу — Сократа були визнані небезпечними для суспільства, і його засудили до страти. Джордано Бруно був спалений на вогнищі за поширення геліоцентричної теорії Коперніка. За нові переконання відтяти голову Томасу Мору — видатному англійському філософу, основоположнику утопічного соціалізму. Першодрукар Іван Федоров змушений був утекти з Москви до Києва, оскільки віруючі вимагали розправи над ним за використання друкарського верстата, який вважався дітищем нечистої сили. Навіть у наш “освічений вік” проти авторів нових наукових ідей і напрямків застосовуються репресії. Так, в СРСР школу генетиків було розгромлено і заборонено, а творців цілого наукового напрямку засуджено до тривалих термінів ув’язнення. Отож для творців нового завжди приготована гірка доля і, як висловився французький філософ Ш. Фур’є, кожний новатор повинен заздалегідь знати, що його переслідуватимуть відповідно до величчї зробленого відкриття.

Книга Г. Тісанд’є “Мученики науки” особливо вдало ілюструє негативне ставлення мас до творців нового. Англійський філософ Бертран Рассел з приводу втілення нових ідей писав: “Люди бояться нових ідей більше всього на світі, більше розорення, навіть більше смерті, бо ідеї руйнівні і страшні. Вони нещадні до привілеїв, встановлених правил і зручних звичок. Нові ідеї анархічні і не підпорядковуються законам, вони байдужі до авторитетів і не піклуються про мудрість, вироблену віками”. Нові ідеї перемагають не методом переконань чи переучування опонентів. Як відзначав лауреат Нобелівської премії фізик М. Планк, зміна ідей відбувається сама по собі.

Носії старих ідей з часом вмирають, а нове покоління приймає нові ідеї як само собою зрозумілу істину — для торжества нових ідей потрібен тільки час.

Трохи раніше до таких висновків дійшов австрійський геолог М. Неймайр (“Історія Землі”, російський переклад 1898 р.). Вивчаючи еволюцію органічного світу, він показав, що прогрес у природі здійснюється внаслідок вимирання старих, малопристосованих організмів і народження нових, досконаліших форм. Вимерли динозаври, мастодонти, печерні люди. Їм на зміну прийшли ссавці, птахи, цивілізована людина. І Неймайр робить висновок, що розвиток внаслідок чергування

Можна було розраховувати тільки на нове покоління, виховане в нових умовах, для яких нові ідеї були би прийнятними. Тож комуністичні лідери не стали чекати, як пророк Мойсей, 40 років, що би вимерло старе покоління природною смертю. Комуністи прискорили цей процес, фізично знищивши носіїв старих ідей. Для цього були спеціально сфабриковані судові процеси — “Спілка визволення України”, “Шахтинська справа”, Промпартія, троцькістсько-бухаринського блоку, зіннов’євської фракції, розстріляні й депортовані до Сибіру, Далекого Сходу і на Крайню Північ мільйони висококваліфікованих фахівців, учених та адміністраторів.

шансів утриматися при владі.

Тепер у всіх гріхах звинувачують Сталіна, його зробили “козлом відпущення”. Я знову і знову повторюю, що світом правлять ідеї, а не люди. Винна комуністична система, а не окремі її виконавці. Винні також і Хрущов, і Каганович, і Ворошилов, і Калінін, і Молотов, і Косіор, і Постишев, і вся комуністична верхівка. Їхні наступники проводили ту ж політику, і Брежнєв разом зі Щербицьким відправили в заслання і Сахарова, і Чорновола, і Щаранського, і Стуса...

Масові репресії, інтенсивна ідеологічна обробка населення дали ефект — комуністична ідеологія нев-

цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

ДЕРЖАВА ЛИШЕ ІНСТРУМЕНТ

1991 року Україна здобула незалежність, але переміг на президентських виборах комуніст Л. М. Кравчук, який узаконив комуністів на всіх державних посадах. І якщо в Польщі, Чехії, Румунії, Угорщині та в Прибалтійських державах комуністів відсторонили од роботи в державних установах і судили за їхні злочини, то в Україні старі партійні кадри залишилися на своїх постах. Утвердившись на них, комуністи, звичні працювати в умовах бюрократично-адміністративної системи, не змогли ефективно керувати народним господарством.

Хабарництво, крадіжки у великих масштабах високими посадовими особами, у тому числі депутатами Верховної Ради України, вбивство відомих людей, ігнорування законів України, у тому числі й про державну мову, стали нормою в Україні. Доречно нагадати, що, коли представник ізраїльського роду Корей разом зі своїми однодумцями і 250 мужами ізраїльськими збунтувався проти пророка Мойсея і вимагав повернення ізраїльтян у єгипетську неволю, завжди милосердний і терплячий Господь Бог жорстко покарав бунтарів. Земля розступилася під ними і поглинула їх усіх разом із сім’ями. А коли зчинився новий бунт проти Мойсея, Бог послав пошесть на бунтарів — “і було померлим поразкою чотирнадцять тисяч і сімсот”. І тільки після цього бунти серед ізраїльтян припинилися і вони більше не хотіли в милу їм рабство.

...Для мене, як для наукового співробітника Національної академії наук України, зовсім незрозуміла політика наших державних мужів, колишніх комуністів, які узаконили оплату роботи доктора наук, професора академії наук удвічі нижчою, ніж зарплата кондуктора трамвая чи автобуса. Збагнемо: нагодувати народ м’ясом, рибою, бананами і динями — це ж не основна роль держави. Треба створити умови, щоб народ сам розводив свиней на м’ясо, ловив рибу і вирощував огірки й дині. Тільки тоді людська гідність набере належного значення в суспільстві

●

Упродовж 15 років я працював в Інституті геологічних наук АН України з академіком В. Б. Порфір’євим (1899–1982), розробляючи нові напрямки в геології, які зустрічали різкий опір офіційної радянської науки. Їх не тільки не допускали до друку — доходило до того, що уже опубліковані роботи вивирали з журналів і знищували. І навіть якщо кому-

небудь ї вдавалося захистити дисертацію, то ВАК СРСР у Москві не затверджував захист. Наші наукові опоненти час від часу звертались у відділ ідеології ЦК КПРС із вимогою заборонити нові ідеї в геології як такі, що підривають основи марксистсько-ленінської ідеології. Тож ми існували в Академії наук завдяки особистому захисту прези-

дента АН України академіка Б. Є. Патона. А для того, щоб якимось активніше відстоювати свій науковий напрямок, почали вивчати основи наукознавства з метою з’ясування умов виникнення, розвитку та закономірностей зміни ідей, щоб цей досвід використувувати в подальшій роботі.

життя й смерті має універсальний характер і поширюється як на матеріальний, так і на духовний світ. Старі ідеї зникають разом зі смертю їх носіїв. Тому-то пророк Мойсей і виводив ізраїльтян з єгипетської неволі сорок років, навмисне блукаючи пустелею, щоб дати вимерти поколінню з рабською психологією.

ІДЕЯ І ЧИН

Створюючи новий суспільний лад на теренах Російської імперії, комуністичні лідери знали, що народ не сприйматиме їхніх ідей.

Щоби знищити селянську цивілізацію, комуністи організували штучний голодомор, найбільш жорстокий за всю історію людства. Голодомор лише в Україні забрав 9 мільйонів життів. Усього при переході “від капіталізму до соціалізму” на теренах Російської імперії було знищено майже 32 мільйони осіб. Те, що Ленін і Сталін поголовно викорчували старе покоління, починаючи від царя і закінчуючи Іваном Денисовичем, було своєрідною історичною необхідністю розвитку комунізму в Російській імперії, в іншому разі комуністи не мали б жодних

довзі запанувала на теренах СРСР. І в 1987 р. Український Радянський Енциклопедичний словник (т. 3, с. 67) відрепортував, що в СРСР уже створена якісно нова спільнота людей — так званий “совєтський народ”, згуртований марксистсько-ленінською ідеологією.

Заради справедливості слід відзначити, що і пророк Мойсей, водячи 40 років ізраїльтян пустелею, постійно і наполегливо викладав їм Божі закони, і в цьому Мойсею допомагав сам Господь Бог. Так, на горі Синай Бог передав пророку 10 заповідей, які в подальшому стали підвалиною моралі західної

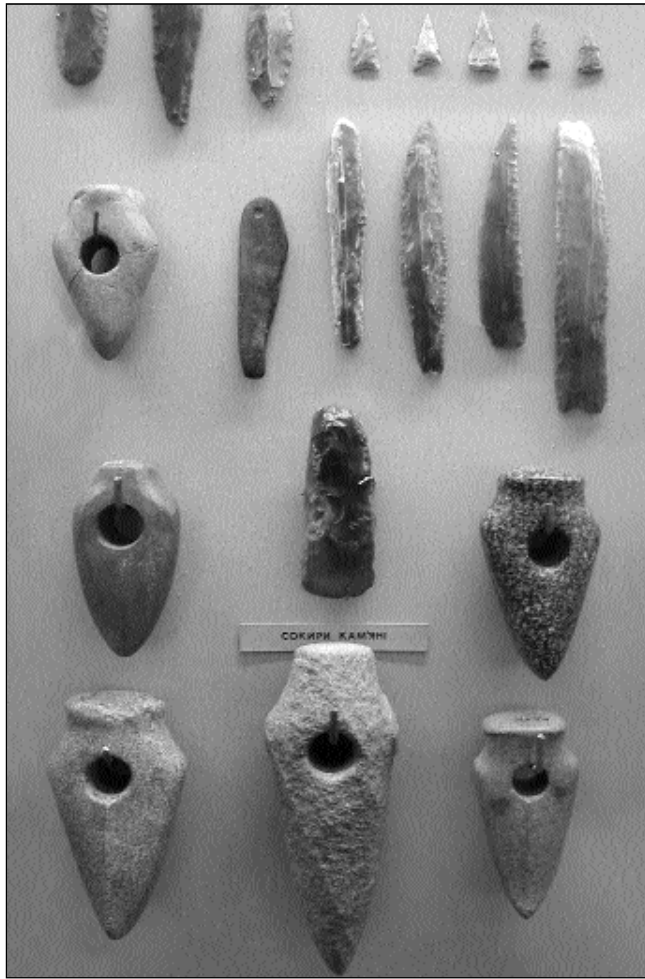
цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

ФОРМУВАННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Розв'язання питань про формування трипільської і давньоямної культур начебто є своєрідним містком між дописемним неолітичним періодом і ранньоісторичним періодом енеолітичної епохи, від якої до наших днів дійшли найдавніші писемні джерела. Досліджуючи питання про складання культури трипільського ареалу, ми приходимо до висновку, що вона виникає в зоні багатовікового контакту, ще на зорі неолітичної епохи, у племен євразійського мисливсько-скотарського масиву з племенами балканодунайського мисливсько-землеробського масиву.

Красний Хутір. Софіївка. III тис. до н.е.
Ю. Захарук, В. Даниленко

Найдавніші трипільські пам'ятки, зокрема й ті, що в межах західної частини ранньотрипільського ареалу, прикладом, на Дністрі, які культурно дотичні з Бояном, на даний час відомі від верхів'я Бистриці і Середнього Серету до Синюхи, на сході — до середньої течії Південного Бугу. В числі таких пам'яток можна називати Красноставку, Вишнопіль, Данилову Балку, Сабатинівку II, Олександрівку та інші, у межах Середнього Придністров'я — Флорешти, Брага і цілий ряд відкритих і неопублікованих.

Цілком природно, що, йдучи шляхом виявлення генетичних зв'язків Трипільля з місцевим неолітом, перш за все необхідно спинитися на найдавніших пам'ятках східного, тобто буго-дністровського ареалу.

В окреслених вище межах східного ареалу найдавніші місця побутування становлять поселення з невеликими житлами типу напівземлянок, побудованих без значного використання глини. Однак, у цілім ряді пам'яток, хоч вони й зберігають архаїчний характер багатьох елементів культури, виявлено доволі складні глиняні житла. До їхнього числа можна віднести другий будівельний горизонт Сабатинівка II, Олександрівка і Данилова Балка, цебто ряд пам'яток Південно-Бузького басейну.

Не дивлячись на те, що на цих поселеннях вже трапляються вироби з міді, необхідно зазначити, що притаманна їм матеріальна культура ще переживає ознаки кінця епохи неоліту. З найбільшою, певно, переконливістю про неолітичні впливи в характері місцевої культури засвідчує така важлива категорія виробничих знарядь як вироби з каменю і кременю. Цілком неважко зробити висновок, що вивчений комплекс знарядь із кремнію першої фази розвитку Трипільської культури майже повністю повторює інвентар власне неолітичного віку, одержаного під час дослідження поселень на Південному Бугу.

Від власне неолітичного цей комплекс відрізняється лише такими рисами: тут відсутні геометричні мікроліти трапецієподібної форми, а вкладиші для серпів різко вирізняються від більш архаїчних вкладишів неолітичних комплексів. Набір крем'яних знарядь неолітичних пам'яток Середній Стог II, поселення на острові Малий Дубовий або Маріупольський могильник, включаючи різні знаряддя з крупних пластин і наконечники дрітків, виконані в техніці двобічної ретуші, безумовно близький до інвентаря пізніших ранньотрипільських пам'яток як Поліванів Яр, Лука-Врублевецька, Солончени Т і навіть Сабатинівка I та Кукутені А.

Інвентар кам'яних знарядь можна звести до однієї характерної трипільської форми — невеликої широкої сокири-тесла асиметрично прямокутного профілю, виготовленої із сланцю. Підкреслюємо, що неолітичний вигляд крем'яного інвентаря несе ознаки впливів архаїчної мікролітичності, типової лишень для самого початку трипілья. Де-що згодом, вже на етапі пам'яток типу Гренівки — Луки-Врублевецької, цей архаїзм майже повністю зникає.

З недавніх пір, поки лиш для західного трипілья, виявлено комплекс знарядь, виготовлених з кістки і рогу. Цікаві архаїчні мотики із рогів оленя з повздовжньою постановкою робочої частини, кістяних лоцил для обробки поверхні посуду, добре відомих ножів із емалі ікол кабанів, кістяних наконечників стріл. Численні, хоча й не характерні, кістяні шила з вістрям правильного округлого перетину виготовлені з "рифельних" кісток копитних.

Перш, ніж вдатися до опису найдавнішого трипільського посуду, необхідно вказати на його неоднорідність, залежну від хронологічного положення конкретних груп керамічних виробів. Прикладом, під час вивчення глиняного посуду ізвалькованих жител та землянок другого сабатинівського поселення було встановлено, що в складі керамічних виробів, знайдених в землянках і на поселеннях Гайворон та Чернятка, виділяються всього дві групи посуду: з простої сірої глини, обпаленого на вогні та чорно лощеного, обпаленого в печі, з уповільненою тягою. Ці ж технологічні групи можна відзначити і для глиняного посуду кінця неолітичної доби.

Іншим виявляється технологічний склад керамічних виробів, пов'язаних з пізнішим типом жител — з "майданчиками" поселення Сабатинівка II і його культурних аналогів. У числі керамічних виробів, знайдених на "майданчиках" в Олександрівці, Лука-Врублевецькій, Гренівці та інших, помімо двох названих вище груп посуду, зустрічається третя — посуд світло-коричневого, майже червоного, кольору. Поява цього типу посуду, випал якого вимагав печей із штучною тягою, безумовно, є рисою подальшого розвитку ранньотрипільського керамічного виробництва. Побічним доказом появи керамічних печей як самі "майданчики" по характеру випалювання наближаються до цегли, так і виявлені купольні духові печі в усіх валькованих житлах.

Прямим доказом їхнього спорудження в ранньотрипільський період буде піч з люфтами, виявлена на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька, та деякі інші аналоги.

Найдавніший трипільський по-

суд розподіляється на дві основні групи, що різняться своїм призначенням: горщики грубого вироблення, призначені для зберігання продуктів і готування їжі й щоденного вжитку — з відмученої глини, з лощеними стінками. Для обох груп посуду властивий пластичний орнамент у вигляді різноманітних шишечок, а також невеликі ручки, розміщені в один-два яруси у звичному шаховому порядку. Важливо відзначити, що архаїчніші кухонні горщики зберігають деякі впливи керешського орнаменту: звичні нігтеві заглиблення, справжній заціпний колосковий орнамент, а зрідка навіть намазані округлі барботини та ін. У розвиненіший період раннього трипілья виникає особлива група посуду — тара. Вона з'явилася завдяки інтенсивному розвитку землеробства (переважав орний обробіток полів), що потребувало спеціальної тари для зберігання зерна, а також і запасів води для поселень, які розміщалися на високих терасах і плато.

Орнаментальні композиції, розміщені на посудинах, вирізняються особливою складністю, в ній присутнє повне чи часткове відтворення образу фантастичного дракона. Дуже цікава чисто трипільська група посудин, що займають проміжне положення між вазами на ніжках і посудинами з воронкоподібним низом — своєрідні вази з воронкоподібним низом. Однак, помімо такої форми необхідно підкреслити принципову відмінність ранньотрипільських ваз на ніжках від боянських (Джулешти, Видра, Верешті, Петру-Рареш), де сама форма й характер піддонів цілковито різні — і ті, й інші циліндричніші, а піддони коротші. Ми вже відзначали, що поселення на сході дають посуд з гребінцевим орнаментом, а на заході поселення того ж часу "дають кераміку бояноподібну і власне боянську". Відзначаючи, що в цьому формулюванні дещо переоцінено значення боянського елементу, підкреслимо своєрідність деяких типів посуду, поширеного в південно-західній частині розселення ранньотрипільських племен. Значення боянських впливів, з точки зору визначення етнографічних відмін у середовищі ранньотрипільських племен, цілком очевидне. Однак, зводити риси західних пам'яток до одних лише боянських впливів було б неправильно. Це слід розуміти в ширшому територіальному контексті, що враховує не лише боянські зв'язки, але й також зв'язки, які відводять нас на Дунай — в область Хаманджії, на захід, в область залишків впливу керешської культури і, нарешті, в область пізніших пам'яток східного крила культури лінійно-стрічкової кераміки.

Тут слід доповнити — багато в природі

сусідів Бояна і в природі його самого може бути зрозуміле визнання генетичних зв'язків з буго-дністровською неолітичною культурою. Мова йде про широко відомі за боянськими пам'ятками прийоми творення орнаментальних зон, складених із вирізаних у глині трикутників і квадратиків, які розміщено в лінію або в шаховому порядку. Або ж скомпонованих у складніші геометричні фігури.

Для з'ясування генезису техніки вирішуваного орнаменту важливо підкреслити, що його шахово-хрестоподібний варіант також притаманний посудові енеолітичного шару анатолійського поселення Алішар, добоюнський і дотрипільський вік якого не викликає сумніву. Слід згадати про архаїзми, що ведуть до керешської культури. Їхню наявність необхідно відзначити як для західної пам'ятки (пам'ятки типу Флорешті), так і для східної частини ранньотрипільського ареалу (Гайворон). Вони проявляються як у вигляді шишечок, вушок та ін., так і в специфічній манері прикрашати лощенням частини вінчика і придонної частини посуду. Проміжки між такими зонами заповнювалися рядами нігтевих заглиблень, парних пальцевих заціпів, намащеними лініями, барботинами і т.ін.

Таким чином з'ясовується, що раннє трипілья мало досить поширені зв'язки південно-західного напрямку (Боян), у західному (впливи керешської культури), в північно-західному (дунайська культура лінійно-стрічкової кераміки) та ін. Проте основні ознаки власне ранньотрипільських пам'яток, тобто пам'яток (поширених) розташованих на схід від Дністра, йдуть у глибину часів — до пам'яток місцевої до трипільської культури.

Досить показово, що антропоморфна пластика, в цілому не характерна для боянської культури, складає обов'язкову рису всіх без винятку найдавніших трипільських пам'яток, розміщених від середньої течії Південного Бугу до верхів'я Бистриці. При цьому належить підкреслити, що названі тут культові статуетки — головним чином жіночі, а також зображення воластої птахи (качки) та ін., виявляють як риси близької схожості, так і помітні відмінності від пластики сусідніх культур, наприклад, Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепашчій або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рога ті крилецьця.

Досить виразні жіночі статуетки схожого типу зустрічаються як у східній, так і в західній половині ранньотрипільської території. Вони відрізняються від списаних вище притиснутими до грудей і живота руками, що тримають вдовжений предмет, який, скоріше всього, є пластичним відтворенням синкретичного **священного символу небесно-водно-сонячного змія-дракона-дитяти**, пов'язаного з культом зачаття й плодороддя. Помімо антропоморфних зображень у ранню пору розвитку трипілья, поширена і культова зооморфна пластика. Зустрічаються виображення бика, козла, кабана, однак у стилістичному відношенні виконані не так ретельно, аніж антропоморфні статуетки і, відповідно, для характеристики культури дають надто мало. Із числа зооморфних символів найцікавіше пластичне втілення мають образи воластої птахи (качки), що відтворює особливий космогонічний сюжет, розповсюджений по всій ранньотрипільській території.

Володимир ДАНИЛЕНКО

(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

Поселення Сокильці-Поліжок. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ОСНОВНІ ЛІНІЇ І ТЕЧІЇ У РОЗВИТКОВІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вище ми розглядали початкову фазу трипільської культури у тому вигляді, в якому вона виступає на сході — в межах середньої частини Південно-Бузького басейну і на заході — переважно на території Молдавії. Своєрідність культури, властивої для східного і західного районів ранньотрипільського краю, зберігається і в наступні часи.

У тій частині розвинуеного трипілля, яка відповідає станіві Кукутені А (Ізвоар II, Румунія), відома характерним широким вжитком глиняного посуду з поліхромним розписом, існує помітна різниця між культурами східної, точніше прибузької трипільської й західної, що охоплює Дністровський басейн, румунську Молдавію і східну Трансильванію (Аріудж). Тут важливо відзначити, що в східній частині трипільської території, замість рідкісного тут посуду з поліхромним розписом, розповсюджується розвинений

Поселення Стіна-IV.
Перша половина IV тис. до н.е. М. Макаревич

глиняний посуд архаїчних форм, оздоблений глибоким лінійним орнаментом. Є відмінності і в формах посуду. Прикладом, у складі інвентаря західних пам'яток розвинутої пори трипілля майже нема так званих біноклеподібних посудин, зате широковідомі низькі й високі трубоподібні підставки під посуд, глиняні ложки, переносні печі і другі форми. Різниця є і в орнаменті. В західній частині трипільської області поряд із звичним волютовим орнаментом і супроводжуваними його сюжетами основне місце посідає особливий кутастий стиль розпису, в якому використано різні варіанти меандрового рисунку боянського типу. В той же час на сході, перш за все на Південному Бузі, архаїчний заглиблений орнамент продовжував зберігати своє значення і тоді коли на заході поліхромний розпис широко розповсюдився, а спіральво-волютові композиції орнаменту домінують серед прикрас.

Можна стверджувати, що саме західна частина трипільського етнічного масиву в розвинену пору культури передавала східним племенам Трипілля досягнення балканських і трансильванських племен у **ділянці металургії міді, орного землеробства, житлового будівництва і керамічного виробництва**.

У період складання й розповсюдження старшого кукутенського культурного комплексу перегрупування відбуваються в трьох напрямках — східнотрансильванському, що зумовило формування культури аріуджського типу (культури); верхньодністровського, що призвело до появи пам'яток типу Городниці, і, нарешті, в напрямку Південного Бугу, що сприяло розселенню звідси частини трипільського населення на Середній Дніпро, в чуже середовище пізніх впливів дніпро-донецької культури й виникнення там власне трипільського варіанту.

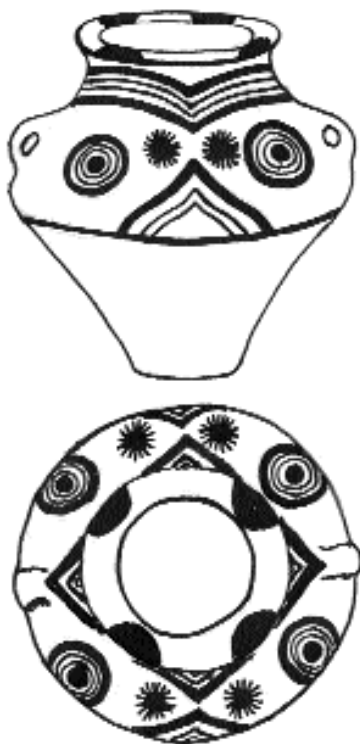
Етнокультурні перегрупування, що відбувалися у межах буго-дністровської частини трипільського ареалу, носили характер внутрішнього процесу, який не змінював етнічний склад місцевого населення, в той же час як на Верхньому Дністрі і Середньому Дніпрі сталися дифузія, витіснення й асиміляція місцевих племен.

Класична пора етнографічної своєрідності боянської культури на той час вже пройшла — процес її трансформації в гумельницьку, певно, не без деякого впливу

раннього трипілля, зайшов досить далеко. Необхідно наголосити про **паралельність і синхронність процесу розвитку трипілля і Бояно-Гумельницької**. Як показали дані радіокарбонного аналізу Кукутені А (Хебетешті) і бояно-гумельницький етап (Вереш) належить до одного і того ж хронологічного періоду — середини IV тис. до н.е.

Щось подібне, але в менш територіальних масштабах, а також в результаті процесів, що проявлялися в західній частині трипільської області, мало місце і пізніше — у час виникнення культурного комплексу Кукутені В-Петрени. Немає сумніву, що на цей раз безпосередньо Подністров'я було тим центром, що підштовпував прогрес, розвиток якого наклав глибокий відбиток на культуру населення всієї трипільської території. На час поширення найдавнішого розписного посуду початок роздвоєння шляхів розвитку трипільської культури був очевидним фактом. Однак, з найбільшою яскравістю вона проявляється пізніше, коли на середньому Дніпрі з'являється пам'ятка типу Верем'я, що продовжили архаїчну лінію розвитку, а на Подністров'ї і західніше — пам'ятки типу Жури-Городниці, які еволюційно продовжили лінію розвитку культури Петрешті-Аріудж-Кукутені А. Слід відзначити, що в межах всієї східної половини трипільського ареалу — на Середньому Подніпров'ї, на Побужжі і тільки частково на Середньому Подністров'ї —

розвиток ускладнювався ще й тим, що в етноісторичний процес влився могутній східний компонент — ранні ланки давньоаямної культури. Звідси витікає, що кристалізація трипільської культури і її подальший розвиток, що сприяв виникненню ряду локальних етнокультурних течій, був складним процесом, у якому брали участь ряд прийшлих, досить відмінних один від другого етнокультурних складових, проте **автохтонний елемент незмінно домінував**.

Поселення Стіна-IV. Перша
половина IV тис. до н.е. М. Макаревич

У книзі "Неоліт України" доведено, що процес розвитку буго-дністровської культури був у достатній мірі складним і динамічним, а її трансформація в трипільську культуру неминує мати характер стрибка, що обумовлений був як значними історичними, економічними і культурними зрушеннями, так і участю в цьому процесі нових етнокультурних компонентів.

Поселення Гренівка. V тис. до н.е.
М. Макаревич

СУБСТРАТ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У цілком достатній мірі стало очевидним, що період формування трипільської культури був одночасно періодом формування цілого ряду нових етнокультурних утворень меншого територіального масштабу, аніж культура лінійно-стрічкової кераміки чи керешська. На заміну їм на історичній арені з'являються трипільська, боянська, хаманджійська, вінчанська, тиська, тобто південноєвропейські культури. Вони виникли в результаті особливого виду диференціації того південноєвропейського давньоземлеробського масиву, який на заході в балкано-дунайському ареалі був представлений старчевсько-керешською культурою, на сході — буго-дністровською, а на півночі — железовською, бюккською й, природно, пізніми впливами культури лінійно-стрічкової кераміки.

Ми маємо всі підстави вважати трипільську культуру початкового етапу спадкоємницею тієї території, що свого часу була охоплена **дотрипільською буго-дністровською культурою**. Йдеться, перш за все, про буго-дністровську частину Північно-Західного Причорномор'я, але й, можливо, про румунську Молдавію, де пам'ятки буго-дністровської культури почали тепер з'являтися. Раннє трипілля від неолітичної епохи перейняло невеликі, подовженої форми напівземлянки з глиняними печами на кам'яних цоклях, що супроводжують кухонні ями.

Система орнаменту ранньотрипільського посуду і у відношенні його технічних даних, і в характері самих орнаментальних схем у цілому може розглядатися як результат подальшого розвитку системи орнаментування посуду, виробленої впродовж багатьох віків розвою буго-дністровської культури. Належить підкреслити стосовно технічних особливостей орнаменту. Починаючи від найдавніших витоків, його можна визначити як орнамент лінійно-прогладжений і лінійно-стрічковий, що утворює складні позитивно-негативні композиції, в яких один з симетрично розташованих елементів заповнюється наколами, сіткою, короткими лініями, а в пізніші часи — штампом.

Архаїчні форми саме такого орнаменту і виражають істинну специфіку системи оздоблення посуду буго-дністровської культури, а у більш розвинених формах — найдавніший посуд трипілля.

Розглядаючи релігійно-ідеологічні уявлення епохи неоліту і енеоліту, можна встановити, що вони мають багато спільного. В обох випадках центральне місце посідає образ водно-сонячного дракона, змія, уособлюючого небесне чоловіче начало. За ним ідуть образи Великої Матері, певного роду Деметри, яка символізує землю й жіноче начало, а також другий жіночий персонаж,

пов'язаний з колом скотарських і мисливських ідеологічних уявлень, — прототип Артеміді. Можна вважати доведеним, що така спадковість трипілля від буго-дністровської культури простежується не лише в техніці нанесення і в специфічних композиціях орнаменту, а також і в морфологічній близькості культової антропоморфної пластики. Особливо треба наголосити про **можливу генетичну залежність боянської культури від буго-дністровської**. Є підстави вважати, що на територіях Румунії та Болгарії названа культура не має глибоких генетичних коренів. Нарешті, важливо відзначити вірогідність наміченого генетичного зв'язку боянської культури з буго-дністровською, яка до певної міри могла обумовлюватися розселенням на Дунаї частини племен буго-дністровської культури.

Нове в історико-культурному обличчі раннього трипілля було обумовлене економічним розвитком населення того часу і в першу чергу розвитком системи землеробства. Основу економічного розвитку ранньої трипільської культури складають історико-культурні явища раннього мідного віку, які включають металургію міді, орне (ральне) землеробство, стрибок у розвитку скотарського господарства та ін.

Явища, що мали вирішальний вплив на формування історичної специфіки періоду від буго-дністровської культури до культури мідного віку — трипілля, є такі: перехід від мотичного землеробства до орного; інтенсивний розвиток скотарства, і, зокрема, великої рогатої худоби; виникнення металургії міді; зародження патріархальних відносин; виникнення регулярного міжплеменного об-

Поселення Гренівка. V тис. до н.е.
М. Макаревич

міну; зміна форм кухонного посуду, що має багато спільного з давнім посудом керешського типу; широке розповсюдження канелюрованого посуду, що має аналоги впливів того ж кола, до якого певною мірою прилягають боянська, хаманджійська і, нарешті, трипільська культури.

Буго-дністровська культура виникла на пограниччі двох світів — східного, мисливсько-скотарського, що лежить між Прикаспієм і Дніпром, і західного — землеробського, який охоплює Східне Середземномор'я і прилегло до нього балкано-дунайську частину південно-європейського ареалу.

Завершення процесу формування трипільської культури в загальноісторичному плані ознаменувалося стрімким і повсюдним переходом від неоліту до мідного віку, від мотичного землеробства до орного, від перших дослідів у розведенні домашніх тварин до придомного скотарства, а в плані етнокультурного розвитку до схрещення архаїчних форм буго-дністровської культури з прогресивнішими формами балкано-дунайської матеріальної культури, що зберігає впливи старчевсько-керешсько-карановського культурного типу.

● **Володимир ДАНИЛЕНКО**
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

“... Ми говоримо про духовний геноцид більшовицьких часів, але недобачаємо той, що може статися на наших очах: інакшого характеру, але не з менш драматичними наслідками. З побуту народу вимивається книга. У масштабах країни експропрійовано книгарні... Деградує побут мільйонів людей, а, відповідно, і їхня соціальна та приватна поведінка”.

Іван Дзюба “Духовні спустошення і трансформації в українському суспільстві ХХ століття”, “Кур’єр Кривбасу” № 138, травень, 2001 рік.

Чим більше задумуєшся над феноменом книги, тим страшніше стає за наше майбутнє. Бо книга сьогодні для пересічного українця, зокрема, мешканця нашої області, стає майже недоступною. Кількість книжкових магазинів з кожним роком катастрофічно зменшується. У нашому краї давно вже не дивина, коли в селі, а то й у райцентрі немає жодного книжкового магазину. Бібліотеки, як правило, не мають коштів, щоб купувати нову літературу, отож, значна частина населення залишається відрізаною і від новітніх знань, і від новоствореного інтелектуального продукту національної еліти. А це означає: ми ще довго залишатимемося на задвірках цивілізації, не маючи змоги перетворитися на модерну націю, про єдність якої, за умови відсутності енергетичного й емоційного взаємообміну між елітою і широким загалом, нічого й говорити.

БУЛО 14 КНИГАРЕНЬ — ЗАЛИШИЛОСЯ ТРИ

На Кіровоградщині однією з перших в Україні припинила свою діяльність відома фірма “Книготорг” — це на початку дев’ястих. Там, де збереглася її мережа, питання книготорговельного не стоїть так гостро. У нас же, без єдиного центру та матеріального забезпечення, книжкові магазини почали зникати буквально на очах. У самому Кіровограді з 14 книжкових магазинів залишилося три.

І доводиться їм нелегко. За словами заступника директора магазину “Школяр” Ольги Чумаченко, нині замовляється літератури 10–20 відсотків від того рівня, на якому книгарня працювала на повну потужність. І навіть не в тому річ, що відсутній платоспроможний покупець (хоча й це грає не останню роль). Колектив, не маючи достатніх обігових коштів та власного транспорту, не може забезпечити ні потрібної кількості книг, ні необхід-

ГРЯДЕ ПОКОЛІННЯ, ЯКЕ НЕ ТРИМАЛО В РУКАХ «КОБЗАРЯ»

ного асортименту. Отож і складається своєрідне зачароване коло, по якому наші книжкові магазини поволи наближаються до бідності та занепаду.

Як розірвати це коло? До речі, і “Школяр”, і “Книжковий світ” офіційно зверталися до міської влади з проханням про **цільовий кредит**, але одержали відмову (їм пояснили, що юні кіровоградці забезпечуються підручниками через бібліотеку, і хоча учні шкіл справді мають отримувати підручники безкоштовно, на практиці, як відомо, це далеко не так, до того ж є ще й учні училищ, студенти технікумів, вищих навчальних закладів, викладачі).

“ВСЕСВІТ” ПРОДАЛИ ЗА 23 ТИСЯЧІ

Книжкові магазини, як правило, знаходяться в комерційно привабливих місцях (СРСР, бачте, дбав про свою ідеологію та наповненість нею духовного життя народу, а Україні, виходить, це не потрібно?!), отож, підприємливі люди частенько накидають оком на ті приміщення. І подають заявки на приватизацію. Таким чином проданий з аукціону “Всесвіт” — єдиний у мікрорайоні Новомиколаївка книжковий магазин. 78 квадратних метрів за 23 тисячі гривень. І хоча однією з умов продажу було збереження спеці-

лізації на п’ять років, а начальник управління торгівлі міськвиконкому Олександр Рудковський запевняв, що при недотриманні цієї умови власник не одержить ліцензії на торгівлю алкогольними чи тютюновими виробами, магазин фактично перетворено на продуктовий з кількома книжковими полицями в кутку.

Шалений тиск довелося витримати і ЗАТ “Книжковий світ”. Ще у 1996 році колектив викупив патент

бюджет. Ніби все логічно. Але як почуватимуться завтра і Ніна Іванівна, і депутати міської ради, і всі, хто сьогодні ставить хоч копійчаний прибуток до бюджету вище вічних цінностей — духовності, культури — у суспільстві, яким керуватиме покоління, що не тримало в руках “Кобзаря”? (Директор магазину “Книга” Марія Мірай наголошує, що якраз дуже не вистачає української художньої літератури — немає навіть “Кобзаря”!).

На торішньому засіданні “круглого столу”, який щорічно організовує управління у справах преси та інформації облдержадміністрації до професійного свята працівників видавництва, поліграфії та книгорозповсюдження, говорилося, що на основі Указу Президента в області розроблена відповідна програма... Минув рік. Новопризначений начальник управління Микола Волок зізнався: про те, що в області існує відповідна програма, яка мала б уже працювати, він навіть не знає... Його заступник Алла Іщенко лаконічно зауважила, що за останній рік у справі відродження мережі книжкової торгівлі в області нічого не зроблено.

УКРАЇНЬСЬКА КНИГА ПОТРІБНА В КОЖНОМУ СЕЛІ

Говорячи про книжкову торгівлю, не можна оминати увагою приватні точки. Вони різні. Якщо, скажімо, підприємець Віталій Мартинюк уже більше десяти років працює на книжковому ринку і пройшов різні ступені усвідомлення цієї проблеми, то тут багато бажаючих просто підзаробити на російському “ширнетребі” (а Росія у цій галузі проводить відверто протекціоністську політику). Його розповсюджені оперують, як правило, готівкою, отож державні книготоргівельні організації не можуть працювати з ними у

великих обсягах, а приватники, особливо тіньові — перші клієнти.

Віталій Мартинюк почав із продажу міської газети, яка 12 років тому була новим словом у місцевій журналістиці і кіровоградці охоче купували її на вулиці. Пережив період дешевих брошурок і календариків. З часом зрозумів, що в райцентрах і селах практично відсутня конкуренція, а попит, хоч і невеликий, усе-таки є, бо в українському суспільстві, незважаючи на жорстку економічну кризу, інтерес до книги повністю не згасав ніколи. Поступово налагодив зв’язки з видавництвами (сьогодні цих партнерів у Мартинюка більше двадцяти, серед них відомі — “Фоліо”, “Трибуна”, “АСАНА”, “Преса України”, “Мапа”, що дозволяє йому мати одночасно в продажу кілька тисяч назв книг). Паралельно шукав надійних людей у райцентрах і селах, які грамотно, компетентно і чесно могли б займатися книжковою торгівлею. До речі, знайти таких людей і сьогодні — проблема. Наприклад, в Олександрівці, переконаний Віталій Миколайович, попит на книгу є, а от знайти діяльного і порядного партнера поки що не вдається....

Наполегливість підприємця почала давати свої результати: цього року вперше до Мартинюка звернулися з пропозиціями про співпрацю потенційні партнери і споживачі. І перспективи для подальшого розвитку непогані. Книга, і зокрема українська, потрібна скрізь, у кожному селі. Розмови про якусь упередженість до неї з боку пересічного читача, як свідчить досвід підприємця, — суцільна вигадка.

А що ж держава? Поки що вона цікавиться (в управління преси й інформації вже приходили предствинки відповідних органів), чому “ПП Мартинюк” і досі не внесений до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюдженців видавничої продукції. Рішення про таке внесення прийняте Держкомінформом (про це у підприємця є відповідний документ), але реєстраційний збір становить 25 неоподаткованих мінімумів. Кому і за що Віталій Мартинюк має віддавати ці гроші? За свою чесну працю? Як підприємець він зареєстрований і податки сплачує вчасно. За те, що самотужки робить, фактично, справу державної ваги?! Адже книготорговельного — важливий чинник духовності нації, без якої будь-яка держава — тільки примітивний бюрократичний апарат.

• **Світлана ОРЕЛ**
м. Кіровоград

«БІЛЬШЕ ОПТИМІЗМУ В НАШІЙ

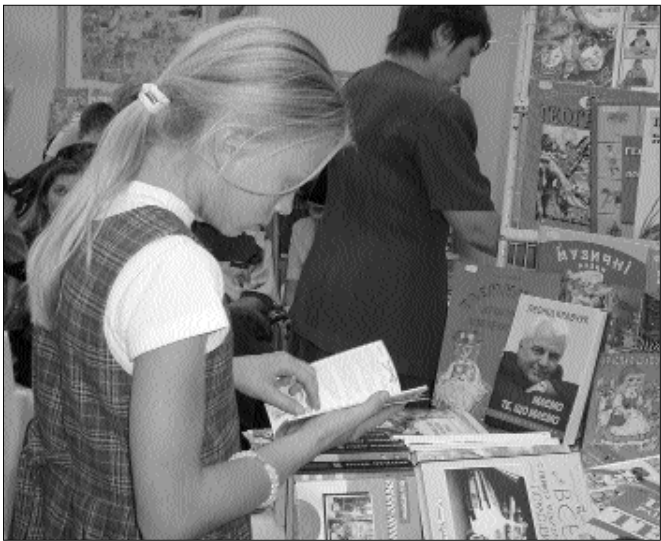
Іван Сергійович Чиж

З 17 по 21 вересня — власне напередодні Форуму видавців у Львові — у Національному комплексі “Експоцентр України” проходить восьма міжнародна спеціалізована виставка “Поліграфія 2002”. Її організатор — Національний комплекс “Експоцентр України”. Виставка проводиться за підтримки Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Виставка “Поліграфія”, за оцінками організаторів, “є знаковою подією галузі”, і не випадково для всіх стала присутність прем’єр-міністра України Анатолія Кінаха. Галузь набирає обертів, демонструє своє друге дихання, і за наслідками виставки, тобто кількістю підписаних контрак-

Регулярних книжкових виставок чи ярмарків в Україні поки що, на жаль, зовсім мало. Крім “Книжкового Світу — 2002”, який з 1999 р. щорічно відбувається в Києві, — про нього і піде мова — ще можна назвати Форум видавців у Львові і започаткований минулого року “Книжковий сад”. Тому, закономірно, що кожна така подія привертає до себе увагу.

Якщо має рацію вислів, що “крапля відображає в собі весь світ”, то він передусім стосується книги. Ситуація з книгодрукуванням і книгорозповсюдженням в Україні є досить точним віддзеркаленням нинішнього стану суспільства. Разом з тим, книга, як мікрокосм культури, через свідомість, через конкретну особистість потужно генерує тенденції, що визначатимуть життя-буття наступних поколінь. Як ж виміри цього мікрокосму можна розгледіти крізь призму IV Київського міжнародного книжкового ярмарку “Книжковий Світ — 2002”?

Порівняно з попередніми роками росте організаційний рівень ярмарку (нагадаємо, що упорядниками виставки є компанія “Медвін”, а безпосередніми організаторами — Українська асоціація видавців та книгорозповсюдвачів, Асоціація “Навчальна книга”, Господарча асоціація книгорозповсюдвачів України), урізноманітнюються і щільнішою стає його програма.

Цього разу в приміщенні Національного університету фізичного виховання і спорту, де традиційно відбувається ярмарок, було представлено близько 235 учасників. Стенди було розміщено у 2-х виставкових (тобто — спортивних) залах, крім того було задіяно цілий блок аудиторій, де в паралельному режимі відбувалися прес-конференції, презентації, зустрічі.

Проте реноме “Книжкового Світу — 2002” дещо постраждало через відсутність таких провідних видавництв, як “Дух і Літера”, Івано-Франківської “Лілея НВ” і, нарешті, цілої низки львівських видавництв, включаючи “Кальварію”. Пояснити це концептуальною окресленістю виставкової політики в Україні ми не можемо, отже, скоріше за все, йдеться про певні закулісні процеси і про конкуренцію між окремими книжковими виставками.

ВОНА ЩЕ

Конкуренція — явище загалом потрібне у здоровому цивілізованому суспільстві, але українську ситуацію так назвати не можна. Питання щодо необхідності закону “Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні”, схоже, стає актом церемоніалу на відкритті кожного з подібних ярмарків. Уже кілька років поспіль це питання не зрушується ні на крок. Тим часом, у сусідній Росії — де книговидавництво не обкладається податком, а система книготоргівлі має всілякі пільги — книга стає статтею державної стратегії, що дає дивіденди і політичні, і економічні. У нас же Міністерство фінансів вирішило, певно: що, мовляв, візьмеш із тих видавців, окрім податків? Це відчутно позначається на асортименті й накладах поліграфічної продукції, пропонованої на цьогорічному ярмарку.

Тепер щодо змістового наповнення видавничого асортименту ярмарку. Тут маємо цілий калейдоскоп жанрів, назв, імен — нових, відомих, знаменитих, забутих і відроджених. Але коли з цього мерехтіння думки і чуття вихопити сегмент, що стосується останніх років, то побачимо приблизно таке. Перше — у сучасному літературному просторі з однаковою активністю працюють відразу кілька поколінь майстрів пера, для прикладу: Павло Загребельний, Валерій Шевчук, Ігор Римарук, Оксана Забужко, Василь Кожелянюк, Костянтин Москалець. Причому “старики” ще дають фору молодим. На ярмарку презентували новий шеститомник творів Загребельного, якому нещодавно виповнилося 78 років. І друге — коли в цілому переглянути опуси згаданих авторів, то в мікрядді кожного з них чомусь більше відчувається “редакторська рука” епохи, аніж відмінності “школи” та риси особистості різних за віком письменників. Досить прикметна в цьому плані, скажімо, назва одного з останніх романів Загребельного — “Брухт”. Презентація цього роману і зустріч з письменником входила до програми “Книжкового Світу — 2002”. Як зазначив сам автор: “Брухт” — це уламки нашого життя, характерів, моралі”.

Досить показовою в цьому плані була презентація новинки ще одного “живого класика”, що відбувалася в програмі “Книжкового світу — 2002”. Йдеться про Валерія Шевчука — його черговий авантюрний роман “Срібне молоко”, за підсумками першого півріччя цього року, посів перше місце у впливовому рейтингу “Книжка року” в номінації “Красне письменство”. Загалом же Шевчук цього разу презентував уже вісімдесят шосту свою книгу. У просторому конференц-залі зібралось стільки народу, що легко вистачало пальців однієї руки, щоб порахувати всіх присутніх, включаючи номінанта “Книжки року” і ведучого Костянтина Родика. Проте це не дуже засмучувало

метра красною і навіть досить-таки срібно-туманного слова. “Письменник, по-гоголівськи замилюваний у чортячо-відьмацьку тему та містичні катаклізми єднання чоловічого й жіночого начал” — схоже, наш презентант був цілком задоволений такою своєю характеристикою, даною йому в прес-релізі акції. Але коли вчитуєшся в рядки процитованого прес-релізу, слухаєш сучасних класиків на кшталт Шевчука і гортаєш їхні книжки, то часом ловиш себе на крамольній думці: добре, що творче ясно-видіння Гоголя не сягнуло нашої доби, інакше автор “Вибраних місць із листування з друзями” і “Божественної літургії”, певне, спалив би весь свій доробок!

Ефект вибуху свідомості, що ми його переживаємо всі разом і кожен окремо впродовж останніх десяти-п’ятнадцяти років, зосереджує увагу одних на уламках старого, на “шкаралуці світу” (за висловом Франка), інших на тій “вогняній лаві”, що вихлопується з розломів слова, вирує між стиками часів і епох. І чомусь тих, кому смакує процес розкладу старої картини світу, виявляється більше, ніж тих, кому імпонує генерування нової картини світу.

Тим часом той же згадуваний нами рейтинг “Книжка року” (в програмі “Книжкового Світу — 2002” була прес-конференція, присвячена цій акції) досить виразно засвідчує, що в суспільстві (читаючий його частини принаймні) є запит на книгу з “великої літери”. Назвемо для прикладу першу “трійку” в номінації “Вершини” за три останніх роки. 2000 р.: Леопольд фон Захер-Мазох, Вибрані твори; Марсель Пруст, У пошуках втраченого часу; Франц Кафка, Щоденники. 2001 р.: Надія Суровцева, Листи; Василь Стус. Листи до сина; Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у 12 т. Т.1. 2002 р. (перше півріччя): Дмитро Донцов, Твори; Велесова книга; Народний епос. На прикладі інших номінацій (особливо — “Софія”, “Світ мистецтва”) ми побачимо ту саму тенденцію. Серед “посткарнавального без-

глуздя світу” триває пошук нової цілісності, нового сенсу і, як би це не звучало єретично, — нових ідеалів і нових цінностей. Ми шукаємо Книгу, що була б не просто компендіумом сучасного, надзвичайно складного світу, а й універсумом цього світу. Прикметно, що нині зростає популярність мемуарного й епістолярного жанрів.

А поки Книга нашого часу ще пишеться або набирається, не завадить перечитати нашу зовсім не бідну літературну спадщину. Певне, так вирішили у видавництві “Факт” і запустили у виробництво цікавий проект — “Текст+контекст”. Під однією обкладинкою друкується щось із нашої високопробної класики минулих років (скажімо — “Майстер корабля” Юрія Яновського) і документальна розвідка сучасного дослідника. Одна з авторок проекту, Віра Агеєва, охарактеризувала його як “розчаклування текстів”. Видавництво “Факт” і автори проекту “Текст+контекст” — Володимир Панченко, Максим Стріха, Людмила Таран та інші на презентації проекту обнадіяли присутніх, що серйозний інтерес сучасного читача до української літературної класики неодмінно відродиться.

● **Микола СКИБА**

КНИГОВИРОБНИЧІЙ ГАЛУЗІ»

тів, можна буде судити про реальні перспективи розвитку української поліграфії. 205 експонентів з 17 країн світу: Австрії, Великобританії, Індії, Італії, Латвії, Литви, Німеччини, Польщі, Словаччини, Швеції, Швейцарії, Росії, Угорщини, Франції, Фінляндії, Туреччини свідчать про те, що українські поліграфісти вийшли на європейський рівень. Україна представлена 180 підприємствами, фірмами та організаціями різних форм власності (і комерційними, і державними), у тому числі — 62 вітчизняними виробниками, серед яких: АТ “Київполіграфмаш”, УКРНДІСВД, Поліграфкомбінат “Україна”, видавництво “Преса України” — з Києва; “Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат”, Роменський завод “Поліграфмаш”; ВАТ “Поліграфмаш” та ТОВ “Десса” — з Одеси; НДІ “Лазерних технологій” — з Харкова; ТОВ “Еластик-ВАЛ” — зі Львова.

“Українська поліграфічна група” пропонує комплексні рішення для сучасного ви-

робництва, що базуються на використанні обладнання та витратних матеріалів провідних світових виробників. АТ “Київполіграфмаш”, постійний учасник усіх виставок “Поліграфія”, демонструє різні моделі сучасної поліграфічної техніки. Аналогічних зразків обладнання в Україні та країнах СНД ще не вироблялося. Нині “Київполіграфмаш” — стабільне машинобудівне підприємство, що має реальні показники щорічного зростання обсягів виробництва продукції понад 60%.

В експозиції “Поліграфія-2002” — 25 іноземних фірм. Під час роботи виставки проводитимуться Всеукраїнський конкурс на кращу вітчизняну поліграфічну продукцію, презентація стародруків України, “круглий стіл” з проблем ролі та місця друкованих засобів масової інформації у піднесенні поліграфічної галузі, а також численні науково-практичні семінари, конференції, “круглі столи” та дискусії з вузькопрофесійної тематики. Це все сприятиме вдосконаленню нормативної

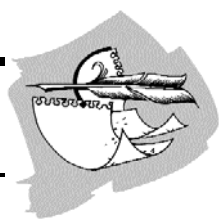
бази, впровадженню нових технологій, захисту інтересів вітчизняного виробника.

Іван Чиж — Голова Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України почав прес-конференцію такими словами: “На сьогодні маємо в настрої поліграфвиробників більше оптимізму...”. І на всі запитання журналістів дав переконливі відповіді. Держкомінформ працює. Поступово впроваджуються засадничі моменти програм “Журналіст” та “Мала преса”. Відчутні результати в регіонах, де можна знайти сучасні, європейського рівня друкарні. На жаль, бюджет передбачає пільги лише для дитячих видань, бо книга розглядається як товар на всіх рівнях книговидавництва та книговидавничого законодавства.

Щодо законопроекту, який ще у вересні 2000-го був створений і запропонований законотворцями, то доля його цілком залежить від парламенту, — урядові структури

рекомендували його на розгляд без зауважень та заперечень. Проект, що розглядався на урядовому рівні, був розроблений спеціальною комісією, до складу якої входять фахівці всіх рівнів та рангів, погоджений з усіма Міністерствами. Рекомендовано внести його на розгляд як першочерговий. Є сподівання, що до нового року він буде прийнятий. Очолює комісію Іван Сергійович Чиж. До речі, Голова Держкомінформу навів приклади, коли наші українські казки рідною мовою можна було отримати від московських та білоруських книговидавців, які втямили, що така продукція матиме попит не тільки на українському книжковому ринку.

● **Лєся САМІЙЛЕНКО**
(за інформацією прес-служби Експоцентру України та Держкомінформу)

Олександр ШАРВАРОК

СЕРЕД СНІВ ЗОЛОТИХ, СЕРЕД ПОПЕЛУ Й САЖІ...

ТРИПТИХ

I
...і крик, і зойк, і сором, і ганьба...

II
...і вітру сплеск різкий,
пірамідальний —
поміж учора й завтра
знак прощальний,
і — дрозд камінна в нелінях-дубах,
коли я тілом кору зігрівав...

III
...я себе запитую: дива
іще приходять лагідно і тихо?
чи ними хто наповнився, задихав,
немов удруге світ оцей зустрів,
коли цей світ дотла ще не згорів,
не щез під хвилину,
не зник у павутинні?..

...і зайчик сонячний —
худий, худий, аж синій —
із фар авто до мене поспішив,
у вічі глянув — очі засліпив...
15.04.01

* * *
перелітуємо в яскрині
перезимуємо в числі
крило рахманної ріплі
одверне запах тліні
і тінь
безсмертної землі
подовжить наші тині
1993

* * *
“Може, якось та хтось мені
правду розкаже...” —
так він думав колись
серед юних образ,
серед снів золотих,
серед попелу й сажі,
між фальцетів,
що часто зривались на бас,
між басами, що звіку ошукують нас...

Загострилися дні,
і округлились поспіхом дати,
стало мультко від спогадів
і порожнин.

(Правда тільки у Бога — її не дістати,
і покласти не можна
мигцем на божник).

Сам собі висповідуйся —
ти не сторонній
благодаті і злу, торжеству і журбі...

...що ніхто не завважив тебе
у короні —
то байдужки, бо й правда
сама у собі;
що розп'яття і досі тебе оминає —
то байдужки, бо правда
тебе розпинає,
і отут вона вся, де спинається серце...
...ти розкажеш її не для когось —
для себе...
1999

* * *
... за спілим гроном глоду
ще видно край вчорашнього життя —
він чимось дуже схожий на свободу,
приречену на тлін і забуття.

Сіяй, мій глоде, в сутінках осінніх!
... а зайде сонце, і загусне мла,

зберуться знову полудневі тіні
навколо мене, мовби круг стола.

Що їм сказати?
Глід уже поспів?
А я втомився чистити конюшні?..
...я заспівав чи, може, захрипів —
затанцювали тіні непорушні:
така гульба! Така безпечна гра
у невмируще після втрати лику!..

...глід багрянє, морщиться кора,
од віч сховавши таїну велику...
12.09.98

* * *
Заграє бубон метушливий, у танок
товариш вийде, вдаривши об поли,
а ти шукаєш вічної опори,
стоїш, мовчиш, вгрузаєш у пісок —
ти од такої радості одвик!
“Печерне щастя...” —
подумки завважиш...

...але ж на що оперся твій товариш,
злітаючи над кучері трави?..
15.05.00

* * *
Від ярої юности до берегів
розважної зрілості мчав без озирку.
Було мені тепло
в обіймах підзимку,
я щиро сміявся із гніву богів:
життя — це надовго, назавжди, навіки,
хоч би й хуртовини чи повени шал!..

...конечности досі не знає душа...
...та прагне сльоза під вологі повіки...
1999

ПАМ'ЯТІ СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО

Хоч як до вічності гукай,
життя завершується просто —
так скута кригою ріка
еднає час і простір,
щось від безсмертя однімає
і до безмежжя додає,
неначе те, чого немає, —
єдине, що насправді є.

* * *
Запахнуть любисток і м'ята,
роса із небес упаде.
Це вечір до мене іде —
іде моя втрата
часу, що лишається всім,
краси, що забудеться мною...

... і знову — стіна за стіною,
нізвідки стіна й звідусіль...
1998

* * *
подовшали тіні
день розлучився
з яблуком у моїй руці
стали важкими й помітними числа
в полум'ї золота і каганців
сутінок визолив барви

...от і дійшов пори
втрати і забави —
долі і гри...
11.09.00

* * *
Як наше слово прагне глибини,
як подумки блукає глибиною!

...а джерело увіч зажебонить
і сказане розплескає з водою...
Як наше слово прагне висоти —
зорею пирсне і сльозою зблисне!
...а зірка й до землі не долетить
і сказане закреслить незумисне...
23.06.91

СТАНУТЬ ДАВНІ ДРУЗІ БОРОГАМИ

I
не помирять
ні вино з Масандри ні пергамент
стануть давні друзі ворогами
байстрюками сиріт

II
зійдуться грані
крапне сльоза з ропи
де той останній
що друга собі купив

III
чоботи незнайомця брудні
ноги брудні хоч і мие в річці
каже що ворог мені
аж у наступному тисячоріччі
дякую правді в лице
воно наді мною схилилось
хтось би злукавив а цей
тільки зламав мій стилос
1999

КАНІВ. Пейзаж

Буває так, що мимохіть
у розімлілому тумані
я спотикаюсь об рахманні
ознаки й обриси століть:
тут кручі, мов гірські орли,
на землю дивляться згори,
тут ще сопілка грає та
до жалю жаль гукає,
тут поцілунки нелукаві,
як це було ще до Христа,
тут мохом камінь оброста,
бо мох закоханий у камінь...

... тут Каїн з Авелем...
і Канів біблійні згадає літа...
26.05.00

* * *
Упорядкувай чи ні
ночі свої і дні
розповагом зануди —
прийдеш в нікуди!

Совість буди — не буди,
а не спостиш гріха,
там, де ти молодий,
радість іще глуха.

Стій! Зупинися! Оглянься!
Перед обличчя глянем —
зморшкують лице...

...був сподіванцем.
словообранцем,
будеш — в руці олівцем...

...чи мозолем на пальці...
5.10.00

РОБОТА

...робота завжди знайдеться...
он там
смітник торішній — це (затям!)
уже завершене життя...
а там
циганка стегна розлучає,
26.12.99

іде-пливе, перестрічає...
(це щось, напевне, означає,
та, не осповлене ніким,
судомить горло, наче дим
давненько спаленого збіжжя...)

...це—плин,
це — клич,
це — роздоріжжя,
і не сумісність, а — суміжжя...
8.10.00

* * *
Літак летить не швидше, ніж світанок,
ти поглядом підштовхуєш його —
багряного, неначе шурхіт шпанок,
і срібного, як росяний жаргон
близенько десь: он там, за Березанню,
а може, за обніжком темноти,
куди сьогодні дійдеш, але завтра
уже не доведеться йти...
1998

* * *
За кожний подих, подив кожний
плачу холодним потом самоти...

...мене страхає надлишок безбожних
так само, як і надмірок святих...

Рука руки давно не відчуває
і не болить від потиску, а десь
тотемний звір у погляді ховає
мене всього і світ оцей увесь.
31.12.99

* * *
На перетині вір
хрущ і звір
і розрадіть мене, й зрозуміють.

Я втомився від правди,
від крові офір,
переживши ганьби
і захоплення міру.

...а любови пісок
до сьогодні сухий,
він мене засипає, як мушлю —
висповідані мною великі гріхи
не струшу із душі,
не роз'ятривши душу...
28.05.99

* * *
...так, ми ішли...

У нас немає
того, що зроду-віку не було,
хіба що з непрочитаних романів
засяє давнім гонором село
назустріч світу і супроти світу —
такий нерозповсюджений мотив!..

...та ще слова погоничами міту
вряди-годи озвуться з темноти...

...так ми ішли
між стовбурами літер,
мов до живої пам'яті хрести...
26.12.99

З попереднього викладу ми вже знаємо, що будь-який об'єкт певного рівня досконалості (з певними, органічними для нього функціональними можливостями) здатен бачити і розуміти лише ті об'єкти, які мають функціональні можливості не кращі (не більші, не ширші) від даного.

Водночас, цей об'єкт не здатен побачити і повністю зрозуміти ті об'єкти середовища (світу), які мають більш високий рівень функціональних можливостей.

Отже, кожна система (і не тільки людина) може вважати, що **реполь** більш високого рівня досконалості, ніж я, знаходиться за межами мого розуміння.

І ось один чоловік видобув із надр землі **камінь** — залізну руду — і зробив з неї вальцовану раму. Вставив у раму скло, що він його виплавив із піску, уцільнив цементом, який випалив з каменя. Потім насипав на дно **піску**, влив **води**, пустив у неї **рибок**, висадив **рослини**. Все зробив сам. Зробив акваріум. Побудував систему функціонування пов'язаних елементів різної досконалості. Власноруч створив *маленький світ*.

Радіє чоловік, що зробив таку чарівність. Кімната стала неначе поживавленою. Приємно зараз після тяжкої праці у вальціні сісти у тихому покої і подивитися на милих рибок, що плавають собі за склом туди і назад. Такий собі малий світ у великому помешканні. Малий світ у Безмежному Всесвіті. Чоловік може взяти і перенести цей цілий світ до іншої кімнати або на балкон.

Чоловік дивиться на акваріум з вершини своїх функціональних можливостей і розуміє рибок. Він уже багато чого дослідив з їхнього риб'ячого життя. Навіть прочитав у розумних книжках. Про рослини також, про воду, яка має бути чистою, не холодною, не захлавленою. Довідався навіть про пісок, про те, яким він має бути для рослин, щоб ліпше росли, і для рибок, щоб краще їм почувалося.

Чоловік реалізував свої можливості, можливості свого функціонального рівня. Використав свій рівень досконалості (себе як реполь, “заряджений” інтелектуальним полем) для будівництва світу з об’єктів, які він розуміє, бо вони розташовані на нижчих від нього рівнях досконалості. **Людина** реалізувала свої можливості згідно із **закономірністю** **однобічного спрямування** **можливостей** **самореалізації**, тобто зі своєї “гори” *розуміння* — **вниз**.

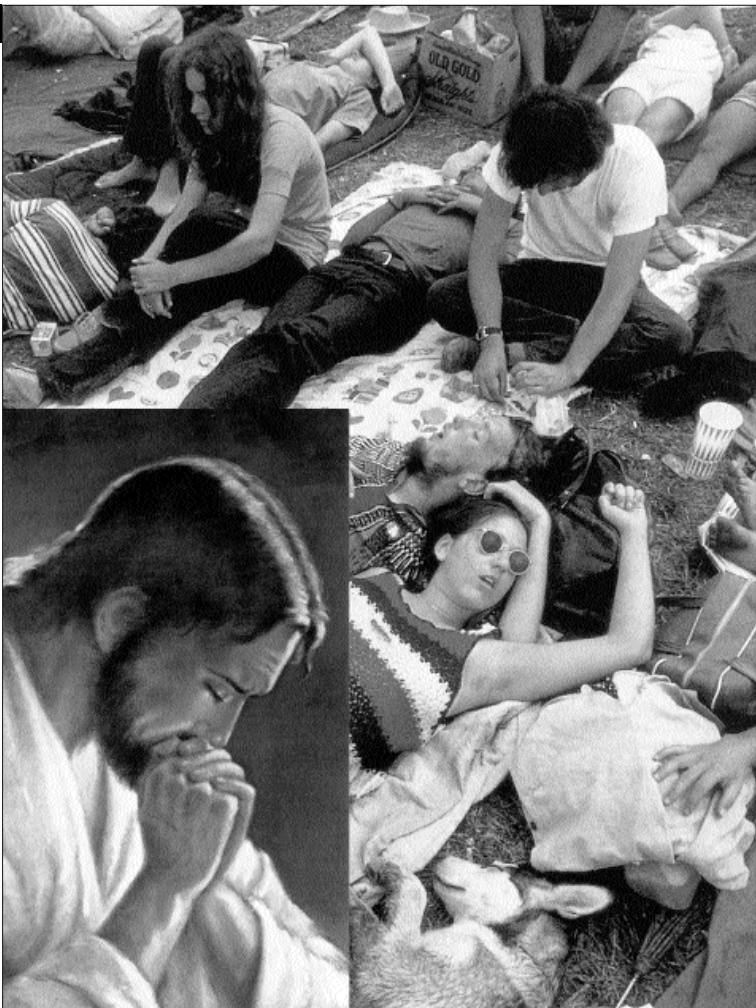
Рибка, яка плаває в акваріумі, також **розуміє** себе, рослини, спілкується з ними на свій спосіб, реалізує свої можливості розуміння життя згідно із тією самою **закономірністю** **однобічного спрямування** **можливостей самореалізації**, тобто зі своєї "гори" вниз. Рибка, що мешкає в акваріумі, очевидно, вважає, що світ — це акваріум і що вона, рибка, є вершиною цього видимого нею світу. І з точки зору рибки так воно і є, бо рибка не здатна розуміти знизу вгору від свого рівня досконалості, не здатна подолати свою межу можливостей самореалізації, не здатна уявити собі реполь більш високого рівня.

Рослина, яка вцепилася корінням за пісок, добре собі розвивається, пошукає нові пагони, радісно хапає відблиски променів сонця. Вона *розуміє* себе, воду, пісок, світло і тепло. Вона реалізує власні можливості в межах *функціональної досконалості свого рівня* згідно із *закономірністю* *однобічного спрямування* можливостей *самореалізації*, тобто можливостей розу-

міння виключно згори вниз. Але вона не здатна зрозуміти рибу, яка знаходиться "вгорі", за межею можливостей самореалізації рослини.

І так є скрізь і завжди у цілому Всесвіті від його створення. Все на світі має *природні* (тобто такі, що дано *при народженні*, а отже — конструктивні) можливості бачення і розуміння видимого для себе світу на своєму рівні й дали вниз згідно із *закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей розуміння у протилежному напрямку*. Коротко цю закономірність можна назвати так: **правило однобічного спрямування можливостей розуміння світу; або: правило органічного обмеження репольності**.

Додержання цього правила є принциповою умовою існування всіх систем, оскільки завдяки цьому утримується порядок і самозбереження Великого Всесвіту навіть тоді, коли б глупота якогось елементу (системи) нижчого ступеня досконалості спромоглася розвалити якийсь малий світ. Власне, ця закономірність утримує Світ і всі його малі світи від перетворення у балаган. Дотримання цього правила, як під час створення, так і в процесі подальшого удосконалення Світу, в кінцевому рахунку, завжди має сприяти позитивному розвитку кожного елемента, системи, рівня досконалості.

Перед кожною свідомою людиною, рано чи пізно, обов'язково постає запитання: який світ є більшим — видимий чи невидимий? Знаменитий французький мікробіолог Луї Пастер (створив вакцини проти холери, сибірської виразки, технологію вакцинації, спростував дотогочасну теорію самозародження мікроорганізмів) відповідає на це запитанням так: “Чим більше вивчаю природу, тим більше із подивом і вдячністю замислююся над доробком Творця”.

Фр. ДЕССАУЕР

Кожен у розглянутому вище ряду об'єктів замикає *свій* світ, в якому присутні всі ті функціональні елементи, можливості самореалізації яких не перевищують функціональних можливостей даного об'єкта. Верхня межа кожного такого малого світу (як світку у Великому Світі) для відповідного об'єкта А проходить між цим об'єктом і об'єктом Б, який є більш функціональним у своїх можливостях самореалізації, тобто таким, що знаходиться на вищорозташованому ступені функціонування систем.

Для оснащеного більш досконалим полем об'єкта Б світ А є видимим і зрозумілим. Натомість для об'єкта А, який має поле нижчого рівня, світ Б є невидимим і неможливим для зрозуміння. Лише за умови такого ієрархічно-полюсового порядку розміщення об'єктів (і відповідних світів) у Всесвіті, жоден примітивніший світ А ніколи не подолає, ні збудує більш розвинутого (і, сподіваємося, більш морального) світу Б.

Відповідно, світ Б не спроможний завдати шкоди більш розвинутому (репольнішому) світові В, бо не здатен перейти межу між ними.

Тому щаслива рослина в акваріумі відчуває делікатний дотик риби, як дотик взагалі, а не конкретно риби. Рослина риби не бачить. І не тільки тому, що не має очей, в яких могла б відбитися гарна срібляста луска цієї риби. Натомість щаслива (як видається) риба бачить рослину в акваріумі, бачить якісь плями, тіні і світло за склом. Але що може риба знати про світ

за цим склом? Чи можна навіть вважати, що рибка бачить світ поза акваріумом? Бачити — означає розуміти. А що взагалі розуміє рибка про життя у кімнаті, де стоїть акваріум, про речі, об'єкти, явища за склом?

Чи здатна рибка відрізнити, хто стоїть за склом: господар дому, його дружина, мала дитина, або кіт, який давно чекає на те, щоб полишити його самого у кімнаті з акваріумом?

Очевидно, що для риби світ поза акваріумом є невидимим. І не тільки у сенсі оптичному, а передусім, у сенсі інтелектуальному, в сенсі можливостей пізнання. Репольному.

Мале дитя також не бачить, бо не розуміє, незважаючи на те, що дивиться. Багато дорослих людей не розуміють, здавалося б, цілком елементарних речей, навіть не усвідомлюють, що дивляться на них, бо дивляться не розуміючи. Як правило, ці люди не працюють над розвитком і вдосконаленням своїх *полів*, не намагаються використати *можливості*, надані їм Творцем.

Отже, бачити — це не тільки функція очей. Бачити — означає мати зв'язок через розум і серце зі світом відносно невидимим, відчувати і намагатися зрозуміти його, перетворюючи для себе цей умовно невидимий світ у світ зрозумілий, а отже — видимий. Принагідно варто нагадати, що **penitētia** — це певне сполучення польових (в тому числі інтелектуальних) можливостей розуміння Світу у його системі, зокрема й через вивчення характеру зв'язків між Творцем і Його

створіннями.

Коли б порівняти дві точки зору по обидва боки скла акваріуму — людини про рибу і риби про людину — то яка пропорція відповідала б у такому випадку порівняння їх інтелектуальних, фізичних, функціональних (репольних) можливостей? Тисяча до одного, міліярд до однієї десятиєї? В кожному разі, людина виступає в даному випадку як *творець* цього акваріумного світу, залишаючись у світі «надакваріумному», який не може бути зрозумілим (видимим) для всіх об'єктів (мешканців) акваріуму.

Сталося так, що мала дитина лишилася сама в кімнаті, дотупцяла до акваріуму і постукала дерев'яною іграшкою у скло. Шибка акваріума тріснула, дитя злякалося і втікло в інший куток кімнати. Там, на килимі, забавилося возиком і одразу забуло про все.

А тим часом вода тихо витекла з акваріума через розбиту шибку. Чотири гарненькі рибки ще якусь хвилю конвульсивно стріпували хвостиками і вже потім лежали тихо.

В їхньому світі сталася катастрофа і майже увесь загинув. Цілий світ обсягом одного відра води. Для рибок іншого не було. Тепер вже не мають сенсу жодні дискусії про видимий і невидимий світи, або про те, чи взагалі можливо виготовити скло з піску (з точки зору риб).

Для риб не був видимий навіть світ kota, який знає цілий мікрора-йон, особливо підвали будинків. Не був видимий для рибок світ дитини, яка, крім квартири, двору, парку і дитячого садка, ще трохі пам'ятає берег моря, де була з матір'ю влітку.

Якщо для рибок залишився невідомим реальний світ далеких країн, до яких час від часу їздить господар помешкання, то що вже казати про світ галактичних систем навколо далеких зірок, світло від яких долинає до Землі протягом десятків років і уявити які здатна далеко не кожна людина? Для рибок існував лише світ з одного відра води між прозорими стінами; і от вже його немає...

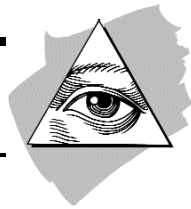
Пізно ввечері господар дому вийшов на балкон, подивився на чорне небо, повне зірок. Раптом уявив собі, що він є рибкою, яка вдивляється через скло в інший світ, марно намагаючись зрозуміти неможливе. Подумав: щоб вийти за межі нашої людської шибки, щоб вийти за кордон наших можливостей пізнання, аби зрозуміти щось поза нашим акваріумом, обов'язково треба отримати благодать від Творця нашого "акваріума", нашого світу. Світу, який є набагато більшим від об'єму відра води, але також підпорядкований правилу *однобічного спрямування можливостей розуміння світу*, тобто *органічному обмеженню реальності*. Бо світ людини містить у собі відносно сталі пізнавальні межі, завдяки яким для людини більша частина світу є невидимою.

І, дивлячись у нічне небо, думав чоловік про те, що дуже хотів би бути поміченим з того, зовнішнього боку шибки. Думав про те, що життя людини на цьому світі є дуже коротким і що в нашому акваріумі дуже багато таких проблем, що їх, мабуть, навряд чи спроможні вирішити самі люди без допомоги Творця. Особливо враховуючи, що маємо забароту самовпевненості при великій короткотривалості.

“Люди — це дуже зарозумілі риби”, — подумав собі чоловік на балконі, — **можуть не помітити того, що невидимий світ знаходиться поряд, а не тільки в інших галактиках. Можуть не повірити, що духовне поле сил (душа) людини може жити вічно і незалежно від тіла.**”

І тоді відчув, що хтось зацікавлений і добрий згори дивиться на нього. Добрий Творець Світу видимого і невидимого.

● Євген ГОЛИБАРД

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Слово *religia* (лат.) означає певний комплекс взаємопов'язаних **понять**: *re* — повернення, звернення, зворотне; *ligare* — пов'язувати; *liga* — зв'язок. Отже, релігія — це певне сполучення переважно духовних та інтелектуальних можливостей розуміння Світу через вивчення характеру зв'язків між системами різних рівнів, зокрема й між Творцем та Його створіннями.

1. MEMENTO MORI

Тобто, пам'ятай про смерть. Кожна народжена людина обов'язково помре. Це одна з небагатьох абсолютних істин цього світу: обов'язково! Причому, чим довше живе і чим довше зберігає здатність мислити, тим частіше ставить собі два запитання: для чого людина живе? Що буде після смерті?

Особливо гостро ці питання постають тоді, коли на наших очах помирає хтось із рідних, близьких нам людей, коли треба померлого обмити, передати, кілька разів перекладати, коли небіжчик упродовж кількох днів лежить у труні посеред хати, випромінюючи потужний фон постраху, паралізуючи свідомість, створюючи відчутний тиск на психіку і наповнюючи душі присутніх болем і тривогою, яка не підвладна людській волі.

Тризна, поминки, поминальний обід — це спроба вирватися з обіймів непогамованого тваринного страху, сумнівів і почуття провини перед померлим у середовищі тих, хто, як правило, виявляється непередбаченим до цієї зустрічі з абсолютною, очевидною, незмінною (природною!) істиною людського буття.

А це ж тільки зустріч на боці свідків. Бо потім, через певний час, кожен обов'язково (!) опиниться в ролі головної дійової особи цього одвічного спектаклю з останнім актом, що грається для нього персонально...

Класичний матеріалістичний світогляд стверджує, що смерть тіла — це абсолютний кінець усього сущого для померлого індивідуума: спектакль закінчено, впала завеса, а за нею — нічого.

Нині вже не тільки ідеалістичний (і не тільки суто релігійний) світогляд виходить з того, що матерія може бути *живою* (одухотвореною) і *мертвою* (бездуховною).

У сучасному світі існують сотні теорій (у тому числі й таких, що не мають нічого спільного з релігією), які по-своєму пояснюють явище духовності. Зокрема, й загальна теорія систем, біля джерел створення і удосконалення якої стояли такі стовпи мислення як Роджер Бекон (серед багатьох його винаходів слід нагадати про створення сучасного календаря, введення через триста років папою Григорієм III, та пороку — 1242 р., що поклато початок створенню вогнепальної зброї), Леонардо да Вінчі, П. К. Енгельмайер, В. І. Вернадський, Г. С. Альтшуллер, Едвард де Боно, В. М. Сідоров та інші.

Теорія систем — у її сучасному трактуванні — сприймає будь-який об'єкт як нерозривну цілісність трьох частин: машинної, апаратної і приладної. Машинна частина об'єкта (системи) приймає, перетворює, передає і використовує енергію; апаратна — приймає, перетворює, передає і використовує речовини; приладна — приймає, перетворює, передає і використовує інформацію.

Прикладом може слугувати не тільки суперсучасний літак чи підводний човен, а й звичайна електродріль або навіть середньовічна система автоматичного регулювання рівня води на річках Німеччини. І, звичайно, кожна жива істота, зокрема й людина.

Генріх Альтшуллер не вживав визначення **дух**, проте серйозно розширив поняття **поля** і ввів принципово нове поняття — **реполь** (речовина + поле сил), розглядаючи його, як складову частину, "молекулу" будь-якої функціонуючої системи. Наприклад, у функціонуючій системі **морський транспорт у Заполяр'ї** функціонуючим елементом є **криголам**, який використовує певну **енергію** і створює **поле сил**, завдяки чому стає можливим ламати лід, утворюючи прохід для каравану суден. Але й сам криголам являє собою систему **реполів**, тобто конструктивно-технологічних елементів, більше чи менше "заряджених" різними полями: механічними, гідравлічними, тепловими, акустичними, світловими, електричними, пневматичними, електронними тощо.

Якщо якийсь окремих елемент системи не оснащено полем (тобто цей елемент не має відповідного поля у своєму розпорядженні), то як він тоді зможе функціонувати? Навіщо він тоді взагалі потрібний? Жива здорова людина складається виключно з реполів, бо жодна її клітина не може бути мертвою, "незарядженою", непольовою.

Г. Альтшуллер сформулював вісім законів існування і розвитку систем, останній з яких — **закон збільшення репольності** — стверджує, що удосконалення всіх систем відбувається через розвиток польової частини **реполів**, тобто шляхом зменшення питомої частки, обсягу і ролі **ре-**

човин з одночасним збільшенням обсягу, підвищенням рівня, потужності і впливу **полів**.

В ідеалі це означає такий розвиток і функціонування систем, коли кількість речовин у реполях зменшується до нуля, натомість їх польове оснащення збільшується і удосконалюється: від механічних до теплових, далі — до електричних, електронних, оптичних і т.д., із залученням полів інформаційних.

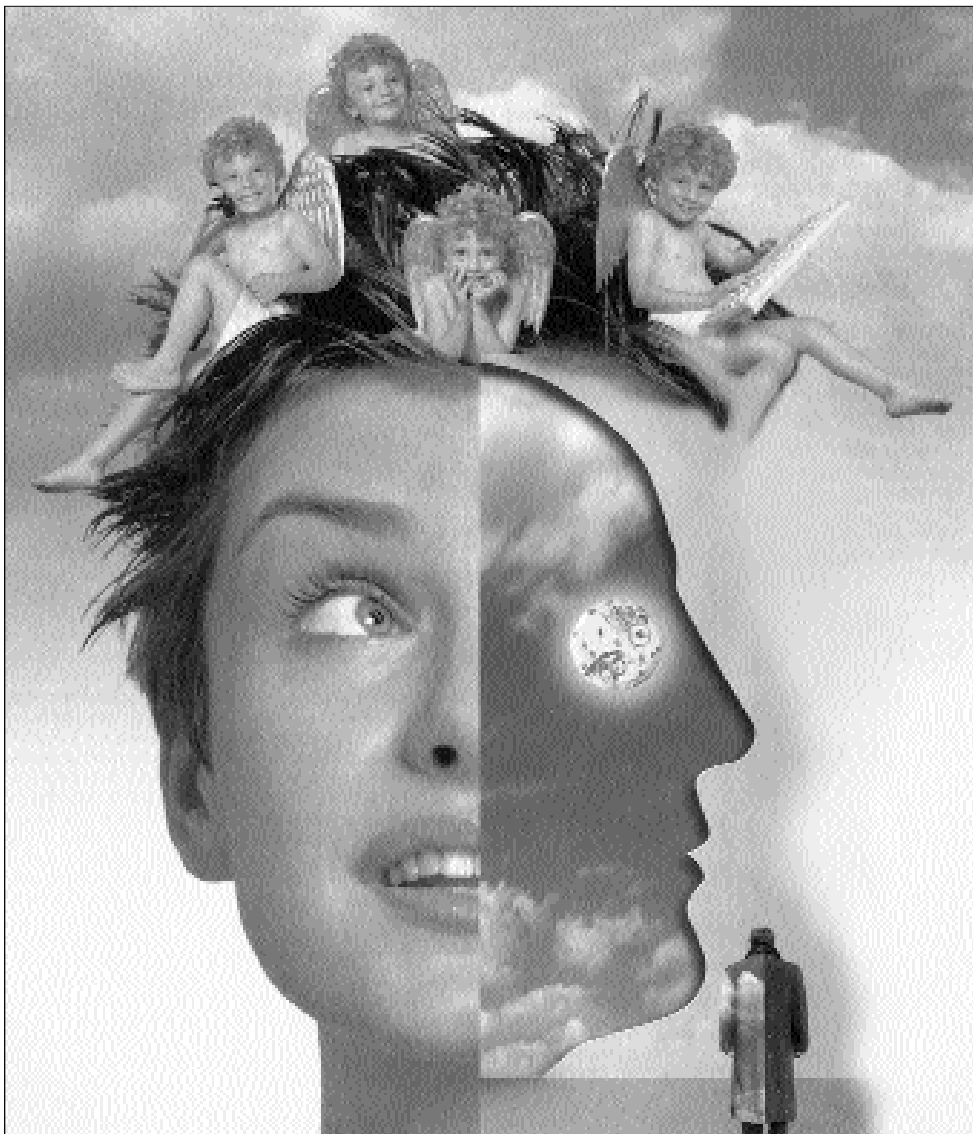
Бо що то є таке — ангел? Це такий системний об'єкт, у якому майже (або зовсім) відсутня **речовинна** складова конструкції, проте існує необхідна **енергетично-інформаційна** складова. В епоху стільникового зв'язку вже ніхто не сумнівається у можливості "безречовинного" існування інформаційно заряджених енергетичних полів і їх керованого переміщення у просторі. *Ангел — це досконалий реполь*, в якого, крім енергії і інформації, є також центр автономного функціонування і керу-

каталогу на початку 70-х років минулого ХХ століття подружжям вчителів Кириан зі Ставропілля.

А вже 1980 року, на першому всесвітньому конгресі з психотроніки у Празі, було повідомлено про створення американськими вченими атласу аури людини, підготовленого в процесі дослідження ефекту Кириан, у тому числі: під час фотографування різноманітних психічних станів людини, спровокованих у широкому діапазоні почуттів і емоцій на в'язнях-добровольцях.

Трапляються поодинокі особи, котрі від природи мають дар бачення людської аури. Вони стверджують, що аура відривається од тіла в момент смерті. Факт "відриву душі від тіла" підтверджено в численних описах вражень пацієнтів доктора Раймонда Моуді, який аналізував розповіді хворих, котрі пережили клінічну смерть, і розповів про це в свого часу популярній книзі "Життя після життя".

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

За сталінських часів моєї юності влаштовувалися дискусії на тему "Наука і релігія". Власне, це були не дискусії, а такі собі самодостатні (з точки зору їх авторів) риторичні монолози: "В чому полягає реакційна суть релігії і войовничого клерикалізму? Реакційна суть релігії полягає в тому, що!..."

вання, який ми називаємо свідомістю.

Не всі люди перетворюються в ангелів, але у всіх у момент смерті душа (поле) відірветься від тіла.

Чому? — питає. Тому, що у світі **реполів** існує можливість окремої взаємодії (спілкування) **полів** різних реполів. А отже, **поле сил** будь-якого об'єкта (системи) існує, за великим рахунком (або великою мірою), незалежно від **речовинної частини** цього об'єкта. Зв'язок між **речовиною** і **полем** об'єкта є тимчасовим. Рано чи пізно, але настає момент (або період), коли невидиме поле відділяється од видимої речовини; так само, як **теплове поле** нагрітого сонцем вдень пляжу відділяється від піску ввечері.

І чим примітивніший реполь, тим легше і швидше відділяється від нього поле.

Еманацію (випромінювання) душі можна побачити, якщо сфотографувати людину в певному частотному полі. Причому, в залежності від кольору і форми еманції, можна діагностувати стан душі конкретної людини. Цей фізичний ефект було відкрито і введено до міжнародного

Існує багато точок зору і теорій щодо комунікації в системі "цей світ — той світ". В молитві "Вірую" вимовляємо такі слова: "...Вірую в Святую Вселенську Апостольську Церкву, спілкування святих, тіл воскресіння..." Варто замислитися над останніми чотирма словами, особливо щодо **спілкування** (комунікації — кого з ким?) і **тіл** (у тому числі: інформаційно-енергетичних). Навіть якщо хтось переконаний, що тут маємо справу з комунікацією на дорозі з рухом в один бік, все одно треба пам'ятати, що на ній впевненіше почуваються ті душі, які не обтяжені гріхами.

"Memento mori!" — з посмішкою вітаються члени ордену камедулів. Тобто не гріши, тримай совість у чистоті, тоді й душа радітиме і не переживатиме трагедії смерті тіла, бо знатиме, що матиме вічне життя. Життя поля, яке відірвалося од обмежень, що їх накладає речовина. Життя в світі досконалих реполів.

Далі буде.

Євген ГОЛИБАРД

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

А ЩО КАЖУТЬ УЧЕНІ

"Дві речі свідчать мені про Бога: зірки наді мною і совість у мені."

Іммануїл КАНТ

"Я довго міркував і довго сумнівався, Чи є на Землю погляд з висоти; Чи може, все тече наосліп, без порядку І волі з неба брак у Всесвіті. Проте, розглянувши світил небесних ладність, Землі, морів і рік пристойність та порядність, Природи явища, дня й ночі перемену, Я визнав: нас створила Божа сила."

Михайло ЛОМОНОСОВ

"Науки — сестри релігії; в тому сенсі, що вони розкривають частину законів, які керують Всесвітом і життям людини. Таким чином, це сходинки, що ведуть до віри в Бога."

Г. Дж. СІЛЕЙ

"Тільки мале знання віддаляє від Бога; велике знання — знову наближає до Нього."

Френсіс БЕКОН

"Я — християнин. Це означає, що я вірю в Божественність Ісуса Христа, так само, як вірив Тихо-Браге, Копернік, Декарт, Ньютон, Лейбніц, Фертман, Паскаль, Гримальді, Ейлер..., як всі великі астрономи і всі великі математики минулих віків."

Огюстен Л. КОШІ

"Невіра в Бога є, зазвичай, наслідком лінощів, нерідко — забобонів, але вона ніколи не може бути підставою для того, щоб пишатися собою з цього приводу."

Дж. РОМЕНС

"Нерелігійні — це, переважно, ті, чий науковий знання поверхові".

А. Г. САЙС

"Загальним враженням від моїх тривалих життєвих спостережень є те, що у великих людей обидві ці якості — знання і віра — пов'язуються одне з одним, причому, з такою інтенсивністю, яка зовсім не властива розумам обмеженим."

Г. В. ОКЛЕНД

"Матеріалістична концепція світу є характерним показником переконань вчених третього або четвертого сорту. Тоді, як найбільш обдаровані представники науки схильні скоріше до ідеалізму, ніж до матеріалізму; вони або благоговійно віруючі, або, як мінімум, шанобливо обережні в своїх вироках стосовно релігії."

В. Дж. КОЛЛІНС

"Якщо віра у Вище Начало є однією з суттєвих вимог, що ставляться перед релігійною людиною, то, в цьому сенсі, я сказав би, що більшість вчених — релігійні."

Нікола ТЕСЛА

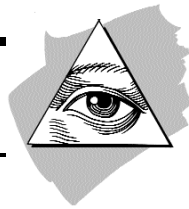
"Християнство — це, якщо можна так висловитися, та атмосфера, в якій наука здійснює найкращу частину своєї праці."

Дж. П. МУНСОН

"Саме мої наукові праці з фізики привели мене до Бога, до віри."

Антуан Анрі БЕККЕРЕЛЬ

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Продовження.
Початок. у числі... за 2002 р.

2. НА ТАК ЗВАНІЙ
ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД

Матеріалістичний світогляд пропонує дуже простий підхід до цієї проблеми і дуже просте її розв'язання, а саме: все, що кожна людина може запримити, відкрити, зафіксувати за допомогою своїх відчуттів, можливостей сприйняття або створених людиною відповідних приладів, — все це є матеріальним і насправді існує. Все інше, про що кожна людина не може стверджувати з цілковитою певністю, що воно існує (наприклад, тому, що не може побачити на власні очі), матеріалістичне знання називає містикою, тобто неіснуючим, вигаданим, фантастичним (водночас перевернувши поняття містицизму, трактуючи його примітивно і презирливо).

Бачимо, що світогляд матеріалістичний визнає світ не таким, яким світ є в його цілості, а визнає лише ту його частину, яка може бути зрозумілою для людини на даний момент; для людини, яка світу не створила, а прийшла в уже існуючий; для людини, яка ще сама не певна того, ким вона є і звідки взялася як різновид живого.

Отже, з матеріалістичної точки зору, виходить, що світ постійно збільшується за рахунок збільшення матеріалістичного знання людини. Але ж світ насправді не збільшується, а є таким, яким є. І що може означати для безмежного світу відомлення про чергове наукове відкриття, яке додає лише краплю знань в океані людського невігластва?

Чи є сенс у тому, щоб людина вважалася за вершину світового розуму, якщо людина нічого більше не знає у порівнянні з тим, що вона на цей момент зрозуміла? Кожне нове відкриття нагадує людині про це, вказує на відносність і обмеженість її знань. Та й ті знання, які має людина, вона не вміє використовувати для повної користі для себе. Але людина вперто тримається своєї облуди, побудованої на власному егоїзмі, не бажаючи погодитися з фактом обмеженості своїх можливостей пізнання, як можливостей функціональних.

Наберімося трохи терпіння і спробуємо уявити собі розвиток світу через його елементи, що вже реально існують. Адже, якщо світ створено одним Богом-Творцем, то, мабуть, залишилися якісь сліди, якісь свідчення про творення з **одного** творчого джерела, про притаманні йому, характерні для нього ознаки його творчої лабораторії, якісь засадничо однакові підходи до конструювання створених Ним об'єктів, чи хоча б якась універсальна тенденція або загальний закон, що поєднує ці об'єкти і бодай приблизно вказує на взаємозв'язок між ними.

Бо якщо світ творився **сам собою**, як про це стверджують прибічники еволюційної теорії, тоді в ньому не може бути однієї спільної і притаманної для кожного об'єкта цього світу ознаки, засади, характерної **закономірності**.

Для внесення ясності у це питання розглянемо функціональні можливості деяких матеріальних елементів, які стоять у певному ряду **досконалості речей видимого світу**: піщинка (пісок), крапля води (вода), рослина (трава, водорості, дерева), риба, звичайний домашній кіт, мала дитина, дорослий чоловік.

Піщинка і увесь пісок, незважаючи на те, що він, на перший погляд, є класичним прикладом мертвої природи, має своє життя і добре реагує на різні зовнішні сили (взаємодія з ними). Наприклад, може рухатися за подихом вітру або течією води. Піщинка спроможна притягати і утримувати молекули води, разом з водою формуючи плівку натягу.

Пісок реагує на зміни температури: збільшується в об'ємі під час нагрівання, або зменшується, віддаючи тепло. Отже, піщинка функціонує сама і співпрацює з іншими елементами дійсності на рівні своїх **функціональних можливостей**, незважаючи на те, що вона є звичайним маленьким камінчиком, який навіть **своїєї форми самостійно не може змінити**. Бо таким є **світ** каменя.

Проте навіть піщинка вже може бути **репо-лем**, а отже, виконувати функції інструмента, виконавчого (робочого) органу. Наприклад тоді, коли нагріта сонцем велика кількість піщинок використовується як пляж, або коли мішечок з гарячим піском кладемо собі на хворе місце.

Крапля води (або багато крапель, наповнене відро води, дощ, ріка, море) **може змінювати свою форму**, може у великій кількості перетікати через дуже малий отвір. Може пройти крізь пісок у будь-якому напрямі, вміє не тільки змінювати об'єм під впливом температури, а й змінювати свій фізичний агрегатний стан у широкому діапазоні можливостей — газ (пара), рідина (вода), тверде тіло (лід) — вбираючи, акумулюючи і виділяючи багато енергії.

Ефекти взаємодії тепла і води є незмінними від сотворення світу, але лише 1807 року після народження Ісуса Христа відбувся перший у світі рейс пароплава, коли водяний **ре-поль** наочно продемонстрував свою здатність виконувати солідну роботу в технічному прогресі транспортних систем.

Крапля води вміє вже набагато більше порівняно з піщинкою або каменем. Крапля спроможна навіть змінити форму і розмір каменя ("крапля камінь точить"), але **не здатна рости і розмножуватися**. Такий є **світ** води.

Рослина здатна рости і розмножуватися. Рослина вміє проростати крізь пісок (навіть крізь асфальт тротуару) впертіше, ніж вода; може витягти багато води з великої глибини і передати її вгору на відстань до 40-50 метрів (ліани в тропічному лісі). Рослини самостійно,

перетворення енергії і речовин з використанням інформації.

Явище фотосинтезу, згідно з яким сонячна (в тому числі фотонна) енергія перетворюється на рослинну масу, що постійно нарощується, забезпечує їжею все людство і всі живі організми від створення світу, було відкрито вченими досить недавно. Але це відкриття нічого не змінило в існуючому світі, Творець якого знав про це явище перед усіма віками і Сам заклав це явище в рослини.

У рослини, які переважно (і саме тому) стоять, не рухаються, не ходять, але живуть у міру своїх функціональних можливостей, на своєму рівні функціонування, що знаходиться над рівнями функціонування (світами) каменя і води. Бо **рівень функціонування** — це **світ систем**, які спроможні реалізувати свої мож-

поживу. Мають у собі маленький хімічний реактор (котел), в якому поживу можна акумулювати, розкладаючи її спочатку на потрібні субстанції, а потім випроковувати з них для себе необхідну кількість енергії, а також потрібну кількість необхідних речовин для власних зовнішніх і внутрішніх будівельних та ремонтно-регенеративних робіт, що відповідають вимогам даного біологічного виду.

Риба має значно більше функціональних можливостей, ніж рослина. "**Рибний**" **реполь** значно багатший на різні енергетичні та інформаційні поля. Риба спроможна користатися водою і рослинами, може розпізнавати своїх ворогів і уникати їх, може навіть зробити власне гніздо з камінців або піску.

Птах, за своїми функціональними можливостями, стоїть вище за рибу. Він вміє робити все те, що вміє риба, а крім того, ще може ловити рибу і збудувати своє житло (гніздо) у такому розумному місці (наприклад, видовбавши дупло), яке захистить його потомство від злого нападу.

Кіт, за своїми функціональними можливостями, перевершує птаха. Він вміє не тільки ловити рибу і птахів, а й **змінювати свою поведінку і наміри** залежно від конкретних умов життя, пристосовуючись навіть до людини, до її вимог. **Функціональна програма**, закладена Творцем у kota, є ще більш гнучкою, ніж та, що закладена в птахів і риб, а отже передбачає можливість самонавчання і самовдосконалення на основі власного, індивідуального досвіду конкретного створіння.

"**Котячий**" **реполь** не тільки досконаліший (бо багатший і різноманітніший за рахунок вміщених у ньому речовинних субстанцій і інформаційно-енергетичних полів), ніж **реполи** птаха і риби, а й дає деяку можливість його самостійного розвитку.

Людина — функціонально найбільш досконале створіння з усіх існуючих на Землі. Людина вміє робити майже все те, що й інші розглянуті вище елементи визначеного нами ряду досконалості, але ще й набагато більше. Для прикладу можна навести хоча б такі функції, як створення нових елементів дійсності.

Людина не тільки насипає великі гори піску, землі й каміння, не тільки збирає великі води (в тому числі: будуючи великі греблі, штучні моря), не тільки вирощує нові версії рослин, риб і тварин за допомогою селекції та генної інженерії, але також шукає сенсу в усьому тому, що вона розуміє, як і в тому, чого зрозуміти не може.

Причому, якщо рослини і тварини живуть і розвиваються, переважно, на основі закладених Творцем **обмежених генетичних програм**, то генетичні програми, закладені в людину, дозволяють їй удосконалюватися у величезному просторі інтелектуальних і фізичних можливостей. Людина може навіть будувати себе згідно із власною волею: може наростити м'язи на видатного культуриста, а може скинути надмір власного тіла; може витренувати ноги на витривалість марафонця, або розвинути мозкові клітини для виконання великих розрахунків чи вирішення складних завдань.

На відміну од тварин, птахів, риб, рослин людина шукає нові поняття і нові знання для збільшення своїх функцій і розширення своїх можливостей у світі, про який вона так мало знає...

Ряд елементів, який ми розглянули, є низкою кількісно і якісно різних можливостей самореалізації **реполів**. Причому, **найхарактернішою ознакою**, як кожного з цих елементів, так і всього ряду, є **закономірність одностороннього спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей їх розуміння у протилежному напрямку**.

А це означає, що кожний об'єкт (елемент ряду), кожний (у тому числі біологічний) різновид, взагалі **будь-яка система на відповідному рівні функціонування має свою "стелю"**, закладену в цю систему вроджену межу, конструктивно зумовлену для даного виду кордон, стіну, що обмежує його можливості розуміння світу і себе самого, тобто несе в собі певне, характерне для даного об'єкта, **обмеження можливостей виконання відповідних функцій** та їх подальшого удосконалення. Отже, кожен нижчий світ не може самостійно переходити у світ вищий.

Людський реполь має досить високу "стелю" своїх можливостей, позаяк здатен не тільки самостійно збільшувати кількість і якість виконуваних функцій, а й керувати своїми речовинами і полями. Тим не менше, людина також має межу можливостей пізнання і розширення своїх функціональних можливостей. Історія людства свідчить, що ця межа поступово відсувається. Проте кожна спроба **перейти** цю межу завжди закінчувалася трагічно.

Далі буде.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Свята Церква вчить нас, що віра в існування Бога — це дар Божий. Цей дар довіри до Творця, довіри дітей Божих до свого Отця небесного, дається як великий подарунок, як підстава для нашої повсякденної радості і не потребує жодних доказів. Разом з тим, цілком реально існують раціональні докази існування Бога.

за певною програмою, формують свій зовнішній вигляд і внутрішню структуру, відповідно до певного різновиду, враховуючи всі його генетичні ознаки.

Рослини западають у сон і прокидаються зі сну, квітнуть, вирощують плоди, дають насіння і вмирають переважно там, де живуть; як правило, протягом свого життя пов'язані із землею, але **не маючи можливості рухатися по ній**. Тим не менше, рослини живуть у спосіб очевидний, біологічний, демонструючи певні

ливості в існуючих для них умовах, обмежених даним **рівнем функціональних можливостей**.

Кожен рівень є **світом**, який вміщує в собі **світи примітивніші**, тобто світи того життя, яке відбувається на обмеженіших (нижче розташованих) рівнях функціональних можливостей. Саме тому світ рослин (**рослинних реполів**) містить у собі також світи води і піску.

Риба, птах, кіт, людина рухаються самостійно. Не мусять стояти в одному місці причеплені коренями до землі, тягнучи з неї

«...НАВІЩО ЛЮДИНА ЖИВЕ»

АВТОРИТЕТНО

"Чим більше наука здійснює відкриттів у фізичному світі, тим більше доходимо висновків, які можна розв'язати лише вірою. ...Як наука, так і релігія, збагачують мудрих."

Альберт ЕЙНШТЕЙН

"Кращі з фізиків завжди знаходили можливість глибоко проіннятися думкою, що наукова істина є, в певному сенсі, поглядом на Бога."

М. фон ЛАУЕ

"Релігія і природознавчі науки ведуть безперервну спільну боротьбу проти скептицизму, проти догматизму, проти забобонів; і об'єднуючи їх бойовий клич у цьому хрестовому поході проти невігластва завжди був і буде — до Бога!"

Макс ПЛАНК

"Усі, хто безоглядно і систематично на-

магалися витравити ідею Бога, здійснювали підлу і антинаукову справу. ...Я дійшов цих переконань по шляхах біології і фізики, і я впевнений, що жодному мислячому вченому неможливо не прийти до цього висновку."

Л. Д. НУЇ

"Теорія еволюції ніколи не була доведена і, на мій погляд, вона скоріше являється собою догму, ніж перелік наукових даних."

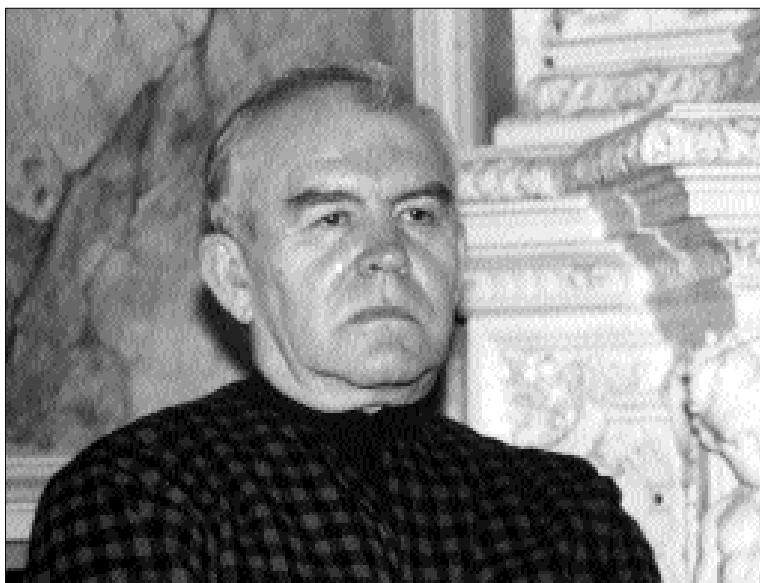
Р. РАСК

"Наука може дати людям рефрижератори або висадити людину на місяць, дати їй чудові автомобілі, але наука не може пояснити людині, навіщо вона живе."

Дж. П. ФРІДРІХ

"Знання — це сила! І ця сила — від Бога."

Роджер БЕКОН

— Розкажіть, будь ласка, Леоніде Васильовичу, як складалася робота над фільмом про О. Ольжича? Чи немає наміру здійснити щось подібне, наприклад, про Ю. Липу, інших національних героїв?

— Намір такий є, та й бажання теж. Я хотів би зняти фільми і про Ю. Липу, і про Є. Маланюка, і про Є. Плужника, і про В. Підмогильного, і про М. Зерова, і про О. Довженка, і ще, і ще... Бо для мене національними героями є передусім творці української культури, української духовності. Скажу більше: коли я пишу літературний нарис чи портрет, я вже думаю, як перенести написане на екран. Бо я за освітою, як ви знаєте, кіносценарист, отже, інакше просто не можу. Але боюся, що з цих моїх намірів не вийде нічого. Кіно — мистецтво витратне, вимагає чималих коштів. Нас довго переконували, що на кіновиробництво даватимуть гроші так звані спонсори, приватні особи, але цього не сталося, принаймні, поки що. Сподіватись, отже, доводиться на державне фінансування. Втім, держава наша дивовижна — виділяє на кіновиробництво жалюгідні суми. А по-друге, навіть те, що виділяється, ще дивніше розподіляється. Чомусь Міністерство культури і мистецтв фінансує фільми, які жодного відношення до України, до її культури не мають. І це стало ніби нормою для деяких держслужбовців. Водночас вони старанно затирають, виштовхують із темплату фільми патріотичного спрямування. Мені особисто дуже кортить довідатися, наскільки воно відповідає статусу державного службовця — і чи відповідає взагалі. Я хочу зрозуміти, чому за одинадцять років незалежності не було знято жодного фільму про українське військо, про українські військово-морські сили, про українських прикордонників тощо? Це що — тенденція така? Тоді наскільки вона законна? Дуже хотів би почути авторитетну відповідь.

А щодо роботи над нашим фільмом — вона була важка й довготривала. Документальний фільм, який не потребує витрат ані на декорації, ані на масовки, ані на акторів, — ми знімали понад сім років! Ви гадаєте, що це нормально? Між іншим, паралельно ми планували зняти фільм ще й про Олену Телігу: все-таки тема близька, ті самі учасники подій, той самий архівний матеріал. З того задуму нічого не вийшло — ми ледве зіпили щось про О. Ольжича. Бо від-

живуть “з його духа печаттю”. А щоб наступні покоління цього потужного впливу не зазнали, очевидно, для того і продукуються хитрі сюжети, які мають на меті одне — дискредитувати Велико-го Українця. То він був підлим буржуазним націоналістом, то підлим сталінським прислужником, а нині ще й підлим агентом ГПУ. Неважливо яка, аби червоточина. А він був сином своєї епохи, який за неймовірних, нелюдських обставин зберіг, виборов, відстояв честь і гідність Українця.

А Президентів, якби нагода трапилася, я маю що сказати. По-перше, сказав би — я радий, що він визнав наявність суто українських проблем, у тому числі й суто української національної

згоди необхідно. Ідеології нам усім бракує, спільної загальноукраїнської провідної ідеї, а ми щось не квапимось її виробити! А без неї не обійдемось. До речі, якщо старші люди все-таки отри-мують хай невеличкі, але зарплати й пенсії, то юнаки і юнки, що вступають у життя, дістають від держави ще менше. А їм же продовжувати справу батьків і дідів — розбудовувати нову Україну! Молодій генерації треба допомагати в першу чергу, інакше вона змушена буде шукати кращої долі за межами Батьківщини. Ось тут і замислилися.

— А що можете сказати про теперішню культуру побуту загалом і слова — зокрема? Чи має змогу поет, сценарист, навіть голова столич-

тур.

Поет, сценарист і навіть голова столичної СПУ не настільки наївний, аби повірити, що він самотужки може вплинути на перебіг подій. Але протидіяти негативним процесам — це я можу і роблю це охоче. Приміром, за моєї участі з'явилася “Фразеологія перекладів Миколи Лукаша”. З'явилися у пресі його невідомі переклади. Незабаром вийде книжка Лукашевих епіграм. Підготовлено велику книгу спогадів про Лукаша. На черзі — його літературознавчі, мовознавчі, перекладознавчі статті.

— Критика перекладу, як і вся критика, нині в особливому занепаді. А чи потрібна вона взагалі? До речі, які Ваші враження від українських перекладів поетичного доробку Кароля Войтили?

— Я не сумніваюся, що понтифік — постать грандіозна, один із найгуманніших діячів сучасності. Ознайомлення з його драматургічним, поетичним доробком — благородне й актуальне завдання, що постало перед українськими перекладачами. Гадаю, вони це завдання виконують у міру свого таланту. Я, принаймні, охоче читаю ними перекладене і шкодую тільки, що запізно це до мене прийшло.

Будуть перекладати українською мовою (перекладати, звісно, з оригіналу, а не з сусідніх мов) — відродиться і критика перекладу. Зрештою, в цій ділянці працювало чимало: М. Зеров, М. Рильський, Г. Кочур, В. Коптілов... В архіві лежать, приміром, внутрішні рецензії Д. Паламарчука — ви не уявляєте, яка то чудова лектура!

— І наостанок: над якими питаннями найбільше б'ється нині? Можете поділитися з читачами “СП”?

— Мушу зізнатися, що це не зовсім творчі, а, може, й зовсім не творчі питання. Становище Київської організації НСПУ, на чолі якої волею долі я опинився, — ось що мене хвилює, що забирає майже весь час, майже всі сили. Адже чи не половина всієї Спільки — це Київська організація: понад сімсот письменників, серед яких значна кількість — ветерани. Їх, як ви здогадуєтесь, треба підтримувати морально й матеріально. Не меншій підтримки потребують літератори-новобранці у віці 18–19 років. Київську ж організацію позбавлено власного фінансового рахунку, вона не має свого автотранспорту, не має тих елементарних можливостей, що ними наділені значно менші обласні організації. Люди приходять до мене зі своїми болючими проблемами — квартирними, фінансовими, медичними, видавничими, але розв'язати їх я, через викладені вище обставини, неспроможний. Оце відчуття безсилля і провини доводить часом до... ну, ви самі розумієте.

— Як гадаєте відбути “оксамитовий сезон”? Що взагалі — відпочинок для письменника?

— Якщо у вересні потраплю до Ірпеня, спробую дописати дві три передмови-післямови. Вдасься — то напишу кілька віршів або виконаю кілька віршованих перекладів, що також цікаво й відповідально.

Відпочивати ж “як годиться” не вмію, не привчений. Часи, що наразі переживаємо, унікальні.

Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО: ТРИМАЙМО ГОЛОВУ ВИЩЕ!

Відповіді на запитання газети «Слово Просвіти»

повідні, по-моєму, безвідповідальні, керівники українського кінопроцесу заявили, що запуск фільму про О. Ольжича був помилкою. І якби не став віцепрем'єром Микола Жулинський, ми б так і не завершили роботи над фільмом. Гадаєте, вони зараз інакше ставляться до цього фільму, до цієї тематики? Єдина офіційна установа, яка не привітала нас із присудженням Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, то було Міністерство культури і мистецтв. Для них навіть президентський Указ — не указ, отака демократія і такий патріотизм!

— Як вважаєте, громадянська позиція письменника — обов'язок чи покликання? Чи можлива альтернатива?

— І обов'язок, і покликання, і каторжна праця, і найвища вітха — все разом узятє, а на додачу ще й віросповідання. Альтернативи, надто на даному історичному етапі, я не бачу. Олександрійська поезія не на порі, як на мене. Хоча з цього приводу існує прямо протилежна думка авторитетних докторів-професорів: література заради літератури. Я в цьому не переконаний. Утім, я знаю, що виробляється “щось ні про що ні про кого ні для кого” і називається туманним словом “пост-модернізм”. До речі, творці такого естетичного “беспредела”, люди цинічні і по-своєму розумні, дотепно визначають цей метод як “поц-модернізм”. Їм видніше.

— Довженківський біль і гнів, як і почуття гумору, мабуть, не чужі Вашому поколінню? Що б Ви сказали Президентів, якби мали таку нагоду, стосовно проблем українських?

— Маєте рацію, Олександр Довженко дійсно справив на покоління шістдесятників, до якого мене зараховують, величезний вплив, отже, всі вони жили й досі

ідеї. По-друге, я підказав би, що не король грає оточення, а навпаки — оточення грає короля. По-третє, нагадав би, що розбудову нової держави слід було б розпочинати з культури, з духовності, з ідеології: тоді б не було у нас ні “випадку з Лазаренком”, ні Скрипівської трагедії, ні скандалу з фітнесом поблизу Софії Київської. По-четверте, я б порадив йому вище тримати голову, коли розмовляє з підполковниками російських спецслужб чи натовськими генералами. І ще по-п'яте, по-шосте, по-сьоме і т. д. Повторюю, є про що поговорити.

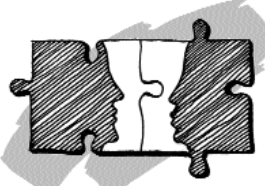
— Наскільки “мирно” в Україні відбувається зміна покоління? Он у Японії — страшна проблема: споконвічне — традиційне — голосне сьорбання юшки зовсім не сприймається молодими... І що взагалі можете сказати стосовно проблеми батьків і дітей? Чи в нас вона розв'язується несплатою пенсій та заробітку, себто — через помсту?

— Антагонізм на ґрунті сьорбання юшки — то для мене відкриття, хоча припускаю, що таке цілком імовірно, а в Японії й погів. Але в Україні цим, наскільки я розумію, не обмежується. Молоді багато в чому звинувачують попередників, старша генерація має свої претензії до наступників: “батьки і діти — о, питання кляте!” Я гадаю, що в кожному поколінні є генії — і є нездари, є герої — і є негідники, є добротворці — і є злочинці, а відсотки, згідно з кривою Гауса, майже збігаються. Але, оскільки все визначають найкращі і найдостойніші, я волів би, щоб саме вони і порозумілися — незалежно від того, до якого покоління ті або ті належать. На щастя, до громадянської війни в нас не дійшло і, сподіваюся, цього разу не дійде, але доходити

ної СПУ вплинути на перебіг подій?

— Якщо культуру нашу “розвивають” за “остатковим принципом”, якщо Міністерство культури України в народі називають міністерством української безкультурності, то звідки ж візьметься культура побутова? Рівень її набагато нижчий, аніж це було в довоєнному чи повоєнному українському селі. Село наше на очах постаріло й опинилося на межі вимирання, вихідці з села, потрапивши до міста, русифікуються прискореними темпами — от ситуація, котрої ще народ наш не переживав: не було ще нічого подібного! Ясна річ, що це позначається — не може не позначитися! — на культурі слова: вона дуже низька. І люди наші починають спілкуватися мовою, досі не чуваною: якоюсь мішанкою українсько-російсько-англійських слів. “Я вам залишила свьортку на перцепшн” — спробуй одразу второпати! І таке — на кожному кроці. Я не міг навіть припустити, що незалежна Україна віддасть на поталу свій інформаційний простір, що каналізаційні потоки — брудні, смердючі, отруйні — ринуть до нас безперешкодно. З ранку до ночі, з ночі до ранку! З Америки і Росії, з Польщі і Франції — звідусіль. А ми чомусь не зважуємося поставити греблю, не наслідуюмося пред'явити розбещувачам позов до суду, себто юридичний рахунок — і не забезпечуємо наших глядачів, слухачів, читачів вітчизняною продукцією. Не забезпечуємо давно і принципово. І доведіть мені, що це робиться випадково чи з дурної голови. Та ні, це робиться широко, свідомо, відкрито і комусь воно вельми до смаку — і до кишені. А змінити щось можна хіба колективними зусиллями верхів і низів, політичною волею владних структур.

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватузатори" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трилопатевий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатевий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофарад. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сікарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

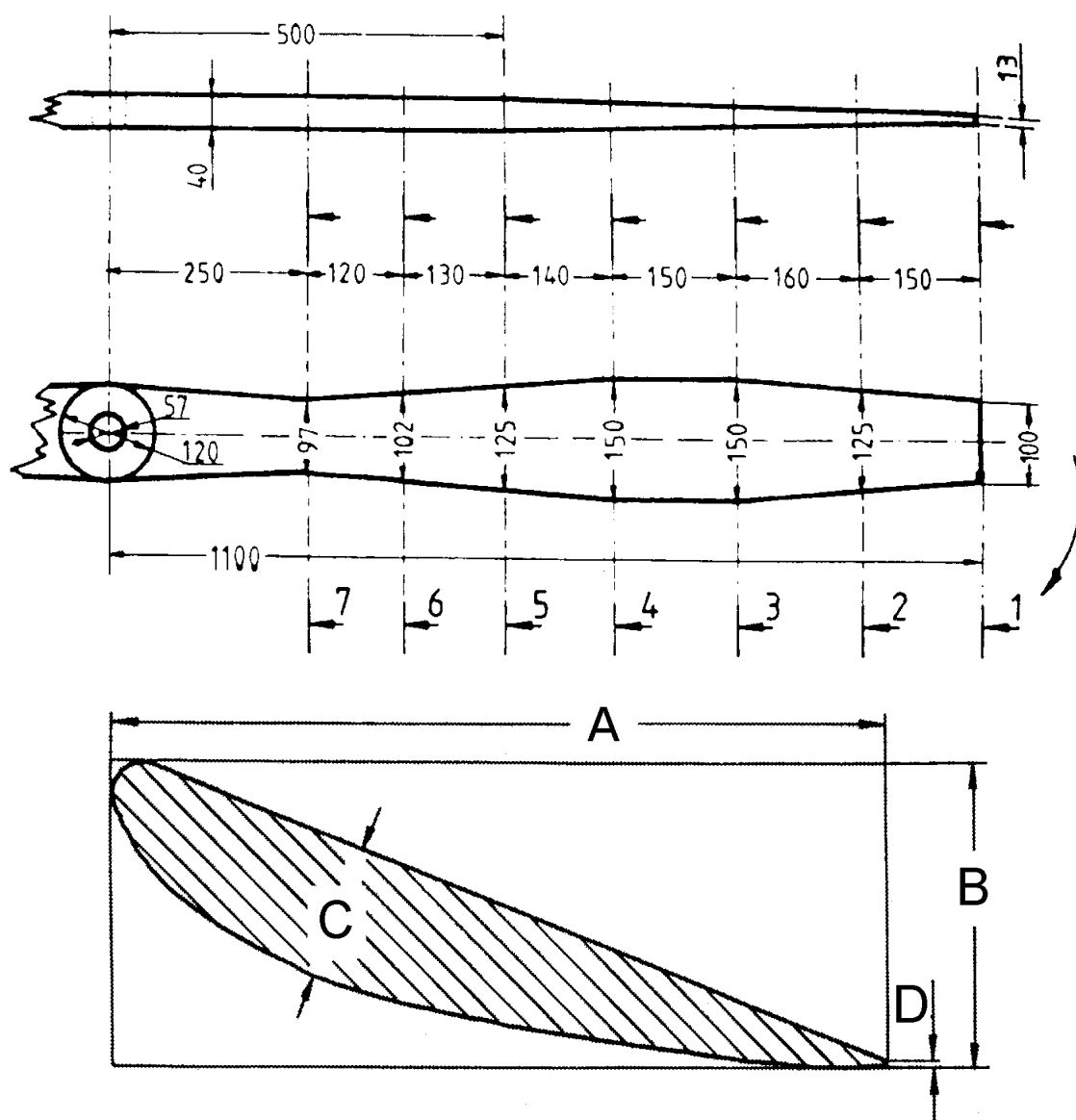

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер кріпиться на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-роликівим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого пасу із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликіві чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевої плити розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

ВОНА ЧЕКАЄ ЙОГО

А 46. Мені 42 роки, киянка, живу з дорослою донькою, яка здобуває вищу освіту. Я ділова жінка, багато працюю, непогано заробляю. Самостійна, практична, рішуча. Але, як і кожна нормальна жінка, мрію про справжнє кохання. Не красуня, але й не страшко: чоловіки кажуть, що симпатична. Середнього зросту, середньої повноти, гарна господиня. Шукаю серйозного, розумного, інтелегентного чоловіка для серйозних стосунків.

Наталя.

А 47. Дітей я виховала сама, без чоловіка, дала їм вищу освіту, забезпечила житлом. Тепер маю моральне право потурбуватися про себе. Мені 47 років, середнього зросту, струнка, кароока. Весела, працьовита, енергійна. Маю відповідальну роботу, у вільний час займаюся приватним бізнесом, а також допомагаю по господарству мамі, яка мешкає у приватному будинку в Київській області. На особисте життя не маю часу, а так хочеться кохати і бути коханою! Якби я зустріла порядного, серйозного, енергійного чоловіка, разом з ним ми б гори перевернули! Доторкнулися б удвох до зірки Кохання і відчували мить щастя...

Інна.

А 48. Доброзичлива чернівчанка 26 років, щира українка, інтелегентна, з високою гуманітарною освітою. Маю творчий факх і різноманітні захоплення: квіти, музика, театр, психологія, шиття, плетіння. Кароока шатенка приємної зовнішності з ніжним голосом. Сонячна натура, людинолюбна й відкрита, мрійлива і приязна, народжена під знаком Лева, а тому енергійна й емоційна. Шукаю надійного, інтелегентного, приємного у спілкуванні українця віком до 40 років. Людину, яка відбулася як професіонал, високоосвічену й успішну, небайдужу до мистецтва, залюблену у світ, природу, життя. Із турботливим, щирим і мудрим чоловіком створю сім'ю, прагну працювати для нашого професійного вдосконалення, підкорити Говерлу і побачити красу України та світу. Вірю в любов, а материнство вважаю складовою сімейного щастя. Озвися, серце, поки що самотнє, — ми будемо щасливими!

А 49. Два тендітні створіння: мати (46 років, 158 см, 53 кг, вища освіта) і донька 12 років, забезпечені матеріально та житлом, мріють оточити турботою і теплом надійного і порядного, без шкідливих звичок чоловіка та батька.

2225, Київ, а/с 258.

ВІН ШУКАЄ ЇЇ

А 50. Для шлюбу шукаю дівчину без інтимного минулого, не схильну до повноти, можна з села, віком до 28 років. Про себе: 31 рік, 182 см, 70 кг. Сім'я для мене — сенс буття. Люблю сад, город.

03150, Київ, до запитання Катричу М. В.

А 51. Мені 45 років, зріст 182 см, вага 76 кг. Підприємець, маю автомобіль. Дотримуюся здорового способу життя, житлом та матеріально забезпечений. Люблю дітей. Для створення сім'ї познайомлюся з тендітною симпатичною жінкою до 40 років. Чекаю фото.

08150, Києво-Святошинський район, місто Боярка-1, а/с В, Олександрю.

ШУКАЮ НОРМАЛЬНОГО ЧОЛОВІКА

ЗНАЙОМСТВО

Ольга, абонент А 45

“Казкові лицарі мені не потрібні — шукаю нормального чоловіка: інтелегентного, розумного, серйозного, роботящого”, — зізналася Ольга.

ВУСАТА “ГАНЧІРКА”

— Чоловік у мене був ледачий, нерішучий, не-самостійний, — згадує Ольга. — Розповім про один випадок, типовий для нашого подружнього життя. Я тоді працювала керівником відділу у міністерстві, а чоловік звільнився з однієї роботи, а іншу не поспішав шукати. І от отримали ми нову квартиру, а сантехніка не працює.

— Сходи в ЖЕК і виклич сантехніка, — попросила я чоловіка. Цілий тиждень ходив він у ЖЕК, але так і не зміг викликати сантехніка.

— Ти розумієш, я його шукав-шукав, а він то п'яний, то збирається випити, то на виклик поїхав, — виправдовувався чоловік.

— То як же нам бути?! Хіба ти не бачиш, що робиться в квартирі?! Помитися не можемо, у туалет зайти гідко! Невже за тиждень ти не зміг вирішити одну-єдину побутову проблему?! Ти ж не працюєш, їсти не вариш, у хаті не прибираєш — то чим же ти займався цілий тиждень?! Що ти зробив для сім'ї?!

— Шукав сантехніка... — похнюпившись, про-бурмотів чоловік.

Наступного ранку я відпросилася з роботи і пішла до начальника ЖЕКУ.

— Що це за знущання над людьми?! — запитала я його. — Цілий тиждень не можемо викликати сантехніка! Совість у вас є чи нема?! На вулиці спека, а ми помитися не можемо, бо крани не працюють! Якщо ви так ставитеся до людей — не буду платити за квартиру! Сьогодні ж напишу листа в газету, викличу журналістів, покажу, яка сантехніка у ваших будинках — отоді вам доведеться шукати іншу роботу, де такого зручного крісла, як у цьому кабінеті, не буде! То ви дасте нам сантехніка чи ні?! — та як грюкну кулаком по столу!

Через півгодини всю сантехніку в нашій квартирі полагодили.

Отаким був у мене чоловік: не мужчина — вусата ганчірка! Розлучилася з ним без жалю, бо краще бути самотньою, ніж жити з тюхтієм!

ПИРІЖКИ З ЯБЛУКАМИ

— Кілька років живу сама, — розповідає Ольга. — Але все одно люблю готувати. Одного разу напекла смачних пиріжків з яблуками, пішла у

парк, сіла на лаві, їм пиріжок. Поруч присів чоловік років 50, подивився на мене уважно і раптом каже: — Вибачте, ми з вами незнайомі. Але ви мені дуже симпатичні. І пиріжок у вас такий апетитний...

— То пригощайтесь, будь ласка! — запропонувала я. Скуштував він мого пиріжка, здивувався:

Це ви сама таке напекли?!

— Сама. Люблю готувати.

— Пощастило вашому чоловікові! — тяжко зітхнув він. — А моя дружина така ледащиця! Ні борщу зварити, ні пирогів напекти не вміє. Не вміє і не хоче!

— Чому ж ви з нею одружилися?! — дивуюся. — Куди дивилися ваші очі?

— Розумієте, у неї в молодості була дуже красива фігура. Ноги, як у фотомоделі, — стрункі, довгі! А я так люблю

струнких жінок, що все їй вибачав тоді. Знав, що вона лінкувата, бачив, що до плити її трактором не затагнеш, але ж вона була така красива! Одружилися. Сплинули роки — дружина розповніла, ноги стали товстими, некрасивими. А готувати як у молодості не хотіла, так і зараз не хоче! Отака біда!

— То ви самі винні! Треба було дивитися не на ноги, а в душу зазирати! А тепер ходіть голодні або надягайте фартух та самі ставайте до плити!

ДВА ДНІ ЗНАЙОМІ — І ДО ШЛЮБУ!

— Боляче мені бачити, як несерйозно ставляться до шлюбу деякі молоді люди, — каже Ольга. — Ось, наприклад, син моєї подруги Віталій. Якось приїжджає до мене радісний і приголомшує: — Тьотю Ольго, я женюся!

— Рада за тебе. Але хто ж твоя наречена? Давно ти її знаєш?

— Лише два дні, але хіба це має велике значення? Адже ми кохаємо одне одного! Вона така красива, така сексуальна!

Я тактовно промовчала я, не схотівши ображати юнака. Рік вони прожили, точніше, промучились, і розлучилися.

— Майбутню дружину треба знати не два дні, а принаймні два роки, — якось зізнався мені Віталій. Тепер він уже не поспішає до рагсу...

СЕКРЕТ СІМЕЙНОГО ЩАСТЯ

— **Ольго, ви вірите в сімейне щастя? У чому його секрет?**

— Сімейне щастя цілком можливе, але тільки сильні та мудрі можуть бути щасливими удвох. Треба поважати іншу людину, намагатися зрозуміти її, поставити себе на її місце, треба уникати дріб'язкових чвар, згладжувати конфлікти, не роздмухувати з іскри непорозуміння багаття скандалу. І якщо ваша прекрасна газета допоможе мені зустріти нормального порядного чоловіка, я доведу йому, що без коханої жінки життя чоловіка нецікаве та сіре, наче день без сонця, а ніч без місяця...

Олег ГУМЕНЮК

● **Шановні читачі! Якщо вас зацікавила доля Ольги, напишіть їй листа. Її абонентський номер А 45.**

ПОРАДИ ЛІКАРЯ

РОСЛИНИ — ДРУЗІ ЗАКОХАНИХ

З цікавістю читаю всі випуски “Самотнього серця” і навіть написав двом жінкам, які дали свої оголошення. Але відповіді поки що не отримав: мабуть, жінки поїхали у відпустки, а може, я їх не зацікавив? Бо зараз усі жінки мріють про бізнесменів та заможних іноземців, а я — звичайний скромний учитель. Маю одну болісну проблему... Добре, що ведучий сторінки — чоловік, то мені не соромно запитати. Як посилити статевий потяг за допомогою лікарських рослин, що ростуть на Україні? Бо в аптеках багато різних пігулок, але все воно таке дороге, що, якщо почнеш пити оті “віагри”, то залишишся без штанів...

І. Р., Житомирська область.

Відповідає читачеві лікар-фітотерапевт **Петро Шкарбанюк**.

На щедрій українській землі росте багато лікарських рослин, які є вірними друзями закоханого чоловіка або жінки. І не варто викидати чесно зароблені гроші на різні “віагри” — усе те нам, українцям, чуже! Друг № 1 — буряк звичайний. Ця геніальна рослина містить цукри, органічні кислоти, пектини, білок, бенатаїн, каротин, аскорбінову кислоту, вітаміни В1, В2, сполуки калію, магнію, заліза, міді, ванадію, бору, йоду, марганцю, кобальту, літію, молібдену, рубідію, фтору і цинку. Буряк, якщо його регулярно вживати у їжу, виявить протипухлинні властивості, відрегулює обмін речовин в організмі, поліпшить зір і позитивно вплине на функції статевих залоз.

Як вживати буряк?

1. Сік буряка в рівних співвідношеннях із соком моркви пити по одній столовій ложці тричі на день.

2. Сік буряка з медом пити по третині склянки тричі на день.

3. Салат із варених буряків вживати щодня.

Свіжонатертий буряк прикладають до ран, а сік закапують у ніс при нежиті.

Увага! Протипоказано вживати буряк у великих кількостях при нирковокам'яній хворобі (насамперед при оксалурії) та інших порушеннях обміну речовин.

Продовження в наступному випуску “Самотнього серця”

УСМІШКА

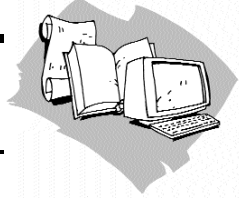
— У Галини й Остапа вдруге медовий місяць.

— Як таке може бути?! Вони ж двадцять п'ять років живуть у шлюбі!

— Так, і от через багато років медовий місяць повторився: в Галини відпустка у червні, а в Остапа — у жовтні...

“ЧОЛОВІК БЕЗ ЖІНКИ — ЯК БЕЗХВОСТИЙ ВОВК” (Фінське прислів'я)

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шамеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шамекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шамеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фрейд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/-6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилася Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислово нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і заставрували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,
 • провідний науковий співробітник
 Відділення морської геології Національної

ПРО НАШИХ ДОРОГИХ, «ЯБЛУНЕВОЦВІТНИХ»...

Чи знаємо ми свою творчу еліту минулих років? Чи відчуваємо її внесок в українську ноосферу, яка є запорукою духовного безсмертя нашої нації? Чи вміємо ми берегти, поважати, любити те, що зроблено в культурі, літературі нашими попередниками, які так щедро розкидали перед нами, прийдешніми, перли, бо спрагло вірили, що розкидають їх, сіють перед мудрими, порядними наступниками?

До цих роздумів наводить нова книга старійшини критичного цеху української літератури Володимира П'янова "Визначні, відомі й "та інші"... (Спогади, есеї, нариси)", що вийшла у світ цього року в "Українському письменнику". Це ювілейне видання, яким ушановано 80-річчя чесного, невтомного трудівника в нашій літературі, дбайливого шукача молодих талантів по всій Україні, вихователя цих талантів. До таких знайдених Володимиром Яковичем належу і я, який на той далекий час віднайдення не надрукував ще жодного рядка прози, але вже був почутий з далекого Донецька цим сейсмічно щедрим чоловіком аж у Києві й відтоді підтримуваний ним, власне, протягом усього мого життя в літературі.

Пам'ятаю, в травні 1963 року під час творчого семінару молодих літераторів у Одесі (одна з ідей В. П'янова) йшли ми подвір'ям дачі Ковалевського, що веселково красувалася в якихось екзотичних квітах. П'янов питав нас, чи знаємо, як вони називаються. Ми не знали. Він любовно вимовляв дивні їхні назви й казав нам:

— Як же ви думаєте працювати в поезії, прозі, не знаючи елементарного — квітів, рослин?

І ось через багато років читаю його книгу про яблуновоцвітного поета П. Тичину, про третє цвітіння М. Рильського, про трепетно ніжного, як найніжніша квітка, поета В. Сосюру й увесь час наче чую докірливий голос автора: "Як же ви живете в літературі, не знаючи цього ось і цього про наших дорогих, яблуновоцвітних?..." Та ще ж і питає як! Із болем і образом.

Хоч би й оцей епізод розмови з незабутнім Олесем Гончаром у нарисі-спогаді "Він любив життя":

"Сьогодні його (О. Гончара — прим. В. З.) непокоїть те, що в літературних колах, насамперед серед деяких молодиків, стало модою нападати на майстрів.

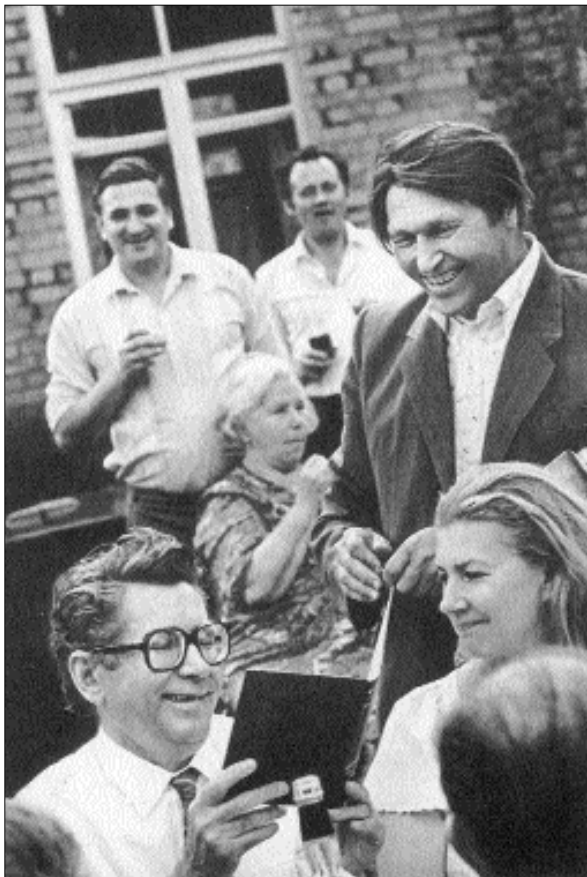
— Рвуться в літературу циніки, нездари вульгарні, сноби, для яких — нічого святого, скандалісти, осквернителі храму! Стає модним нападати на Тичину, Рильського, Малишка... аби кинути багнюкою і в бік автора "Собору"...

— І що дивно, — додаю і своє слово, — кидають не в тих, хто в часи тоталітаризму буквально тероризував усе талановите, особливо ж підтинав під корінь молодих, надію нашу. А кидають у тих, хто виступав проти спроби протиставлення молодих старшим і проти огульного заперечення деякими старшими творчих пошуків молодих...

— Справді, не чіпають ні того, ні того... Погромників, нищителів, святотатців не чіпають. Бездумні, осліплені незбагненно зне-

навістю, безсоромні рекетири! Хіба про таку зміну ми думали, коли все робили, аби захистити, щоб не задушила їх у зародку тоталітарна система. Щось не видно сьогодні таких витязів, якими були Симоненко, Тютюнник, Стус... Усі ми знаємо трагедію Довженка і трагедію Тичини, і той, хто розуміє всю її глибину, кому ця трагедія болить, ніколи не кине в них каменем... Які люди були! Ніхто ж нікого не ідеалізує. Всі ми діти свого часу, на всіх нас тією чи іншою мірою лежить печать епохи, всі ми так чи інакше зазнавали впливу офіційної ідеології, але ж хіба справедливо за рум'янами не бачити істинної краси правди, одухотворення й глибокого болю? Бо ж залежність ідеологічна не заступила в душах майстрів синівської любові до рідної землі, до вселюдських гуманістичних ідеалів..."

Чи знають ті молоді руйнівники духовних основ нашої нації, що в 30-ті роки М. Рильського півтора року енкаведисти мордували під слідством у тюрмі? Що й П. Тичина був арештований і протриманий півтора місяця у в'язниці, що в будинку по вул. Реліна, де мешкав поет, у вестибюлі й у 50-ті післясталинські постійно чергувала наглядка, яка переймала поетів-початківців, котрі відвідували П. Тичину, безцеремонно брала в них подаровані ним книжки, прочитувала дарчі його написи, пильно перегортала сторінки, дошукуючись можливої крамолі. Усе життя нашого яблуновоцвітного поета, як називав його О. Гончар, шантажували в ідеологічному відділі ЦК КПУ: під час розмови виймалась із шухляди світлина, де серед членів Центральної Ради був сфотографований і П. Тичина поруч із Симоном Петлюрою, який по-дружньому тримає руку в поета на плечі. І при цьому невинно промовлялося: "А це й ви тут, Павле Григоровичу..." Цим комуністичні садисти з Банкової застрашували поета можливою розправою, вибивали його з душевної рівноваги.

Конча-Озерна. На святі у Павла Загребельного. 1984 рік

І все ж не до кінця було знищено митця. У 60-ті роки він давав настанови молодим, щоб постійно працювали над собою, наполегливо оволодівали надбаннями культури минулого. "І тут же, — пише В. П'янов, — вдавався до пов'язаного з музикою, але зрозумілого кожному образу: "На пищику, зроб-

леному з весняної вербички, всього не загравеш і на одній ноті потрібної мелодії не виведеш..." Поет закликав кожного співця "набути в житті такого голосу, який був би почутий нашою епохою...". І це говорилося тоді, коли та звіряча комуністична система саме й вимагала від письменників гри на одному-однісінькому "пищику" та ще й збільшовиченому. Заміни кларнета на "пищика" вона все життя добивалася й від П. Тичини. І досягла свого, геростратівського, погасила світло генія. І все ж таки він зумів, наважився попередити шістдесятників про небезпеку "пищика". Сонячний кларнетист, він так і не призвича-

Василь Моруга, Світлана Жолоб, Володимир П'янов, Володимир Забаштанський, Дмитро Онкович у Будинку творчості "Коктебель". 1973 рік

ївся до клятого "пищика" і так невинно грав на тій советській дудці... Та все те розтануло, як поганий сон. Лишився чистий, молодий голос кларнета. Він пережив систему кларнеторуйнівників, він житиме з Україною, поки й світа сонця, бо природа ж його сонячна. Тож будьмо мудрі й цінуймо, бережимо цей наш духовний набуток.

З любов'ю, душевним теплом написані спогади, нариси про М. Рильського, В. Сосюру, О. Гончара, Миколу Лукаша, А. Малишка, Ю. Мушкетика, Івана Виргана, Сергія Воскресенка, перекладача Йосипа Дінкевича, Борислава Степанюка, про автора матеріалів до синонімічного словника, учителя з Полтави Андрія Євгеновича Багмета та інших. Нариси сповнені такими соціально гострими деталями, в яких, як у краплі води, відбивається та страшна радянська епоха, в котрій випала жорстока доля жити й творити нашим майстрам пера. Ось у нарисі про Ю. Мушкетика читаємо: "Юрій Мушкетик скрушно розповідає, що його станція Вертівка — поруч зі станцією Крути, а він закінчив університет і не знав, що означають в історії України Крути". У нарисі "Вирішальне слово — за Лукашем" автор у дорозі з цим дивовижним перекладачем-поліглотом говорить про мову. Вони перебирають румунські слова, які ввійшли в українську мову. І раптом Лукаш запитує, що означає слово "мустяца". "Мустяца, — відповідаю, — в перекладі означає вуса..."

— А як на мене, — мовить, пильно дивлячись мені в очі Микола Олексійович, — то воно означає те саме, що й сарак (сердега, бідолаха, бідаха...).

Чого ж "бідаха"? Виявляється, Мустяца — це був видатний український мовознавець з молдавським прізвищем, директор Інституту мовознавства Академії наук УРСР, відповідальний редактор російсько-українського словника, випущеного в 1937 році. Словник був розгромлений газетою "Правда", Мустяцу звинуватили в українському буржуазному націоналізмі. "Цього було досить, щоб знищити і Мустяцу, і словник..." От вам і вуса...

Не можу втриматися, щоб не процитувати місце з книги, де розповідається, як молодий Тичина читав учням капели-студії лекцію "Поезія і музика": "Не лишив поза увагою по-

ет і закону чергування голосних і приголосних. Проілюструвавши його на переконливих прикладах, зробив справедливий висновок, що в українській мові переважає принцип співвідношення приголосних до голосних як 1:1. Це українську мову за співучістю наближає до італійської мови. Бачимо це, зокрема, хоч у такому принципі: якщо слово кінчається голосним звуком — то друге має починається приголосним, і навпаки. Але можуть бути переходи і від приголосного до приголосного. Цей перехід буде найкращим тоді, коли один із приголосних звуків належатиме до носових (м, н) чи плавних (п, л). Тобто: кожне слово повинно лягати на своє місце".

Цей закон евфонії (милословності) української мови зовсім забутий зараз нашими газетярками і, на превеликий жаль, навіть багатьма письменниками, що огрубляє, деформує мову. Винна в цьому наша двомовність, негативний вплив російської мови, яка не знає такого явища, як евфонія. Тож вчитуймося в наших "яблуновоцвітних", відроджуймо милословність — це неоціненне багатство Богом даної нам мови.

У новій книзі В. П'янова показав себе і глибоким критиком-аналітиком, і гострим публіцистом-полемістом, і цікавим мемуаристом. Книга відзначається щирою сповідальністю. "...Ми тяжко виборювали себе самі в себе", — говорить автор. З болем мемуарист згадує про нестримну, цинічну русифікацію України в СРСР і про бай-

дуже ставлення до цього шовіністичного етноциду деяких "приласканих режимом" українських митців: "Поштоухом до роздумів над мовними проблемами, — пише В. П'янов, — слугувала й шовіністична позиція "Літературної газети". Мені й раніше ця проблема ятрила душу. Пригадую, як я одного разу сказав про наболіле Дмитрові Луценку, а він мені у відповідь: "Що ж, нам судилося бути в золотому перевеслі..." — "Яке перевесло? У залізні пута заковані, ледве дишемо..." А йому, приласканому режимом, делегатові XXV з'їзду Компартії України, йому, хто став лауреатом Шевченківської премії за пісню "Подвиг", присвячену генеральному секретареві ЦК КПРС Брежнєву, та за оду на честь гнобителя українського слова Щербицького, бач, іржаві лещата на живому організмі рідного народу видаються золотим перевеслом! Боже, що б сказав на таке блюзнірство великий Кобзар, образ якого викарбувано на лауреатській медаль премії його імені!"

А ми ж і сьогодні підносимо до небес отих "золотоперевеслих", із рвінним комуністичним благоговінням готуємося відзначити на державному рівні 85-річчя того ж В. Щербицького. То де ж ваш критично-вимогливий, принциповий голос протесту, молоді авангардисти-"рекетири"? Зірвали його на прокляттях свого, рідного, яблуновоцвітного, що не вистачає тепер сили здійснити на справжнього ворога України? Не хочеться цитувати повністю біблійний вислів про розкидання перлів. Може, таки ви порозумнішаєте, знегеростратієте хоча б перед цинізмом нинішньої лжеукраїнської влади...

Нариси та спогади В. П'янова відкривають багато невідомих фактів із життя й творчості українських письменників, вводять ці факти в контекст вітчизняного літературознавства. Талановите слово багатого на життєвий досвід критика і публіциста по-молодечому пристрасно закликає нас до священної національної пам'яті: "Читаймо, думаймо і осягаймо атмосферу, в якій доводилося жити і працювати нашим попередникам під комуністичним режимом".

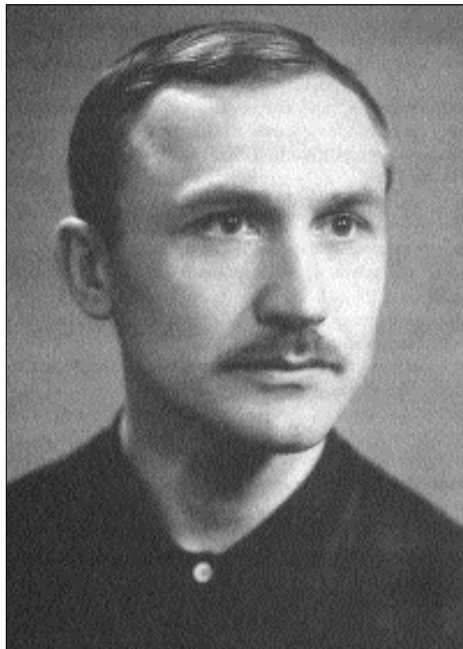
Тож будьмо мудрими, не топчимо самі й не дозволяймо свиням топтати перли, щедро розкидані перед нами нашими яблуновоцвітними...

● **Василь ЗАХАРЧЕНКО,**
м. Черкаси

Орися СОКУЛЬСЬКА: «ВІНЧАТИСЯ НАС ВЕЗЛИ НА БІЛИХ КОНЯХ...»

Закінчення. Початок на

“Я ВІДПОВІМ ЇМ СОБОЮ”

— **Постать Івана Сокульського з роками, я б сказала, набирає міці, інтерес громадськості до нього не спадає, а навпаки, наростає. У значній мірі це викликано виходом його поетичної та епістолярної спадщини, яка стала доступною для школярів і студентів, відвідувачів бібліотек і всіх, хто небайдужий до історії краю та одухотвореного поетичного слова.**

— Читає тільки-но починає відкривати Іванову поезію. Він жив серед людей, займався громадською роботою, але через свою скромність чи через брак часу не робив творчих зустрічей з читачами. Він мав лише один-єдиний творчий вечір у Будинку вчених, у 1990-му році, який організував для нього тодішній голова Дніпропетровської організації СПУ Валентин Чермерис. А потім ще в органічному залі проходив вечір духовної поезії у 1992-му році, в якому він узяв участь серед інших поетів. Це був другий і останній його вечір. Бо то він Рух організував, то УРП, то мітинги проводив. Тоді була ця ейфорія, підйом... Його захопила стихія горбачовської перебудови і процес національного відродження.

— **Причиною незгасного інтересу до постаті Івана Сокульського є, безсумнівно, й історія навколо виходу у 1968 році знаменитого “Листа творчої молоді” на захист української мови та роману О.Гончара “Собор”. І в цім питанні є одна найголовніша інтрига, навколо якої так багато, сказати б, не шуму, а якогось негасимого неспокою, гри пристрастей та амбіцій. І загалом хочеться знати, хто ж був насправді автором цього антиросетського крамольного “Листа”. В окремих джерелах ми можемо прочитати різні версії про авторство “Листа творчої молоді”. Що Іван Григорович говорить Вам як найближчий людині на цю тему?**

— Ви знаєте, мене тоді ще тут не було, отже, я сама не була свідком того, що відбувалося. А з Іваном у нас, на жаль, якось не трапилося тієї розмови про Лист. Ми з ним про це не говорили. Що ж до названих книжок, нехай вони залишаються на совісті їх авторів. Я не хочу і не збираюся вступати в дискусію на цю тему. Аби був Іван живий, він би відповів. На те, щоб зрозуміти, хто був Іван, є його книги. А на випадок різних авторів я відповім ще виданням Іванових щоденників і наступних його книжок. Нехай вони їх читають!

Відступ другий. Роздум: А чи то так уже й важливо, хто диктував, а хто писав, коли саме Іван — один за всіх! — узяв на допомогу КДБ усю “провину” й відповідальність на себе і сам пішов у табори, де йому вже назавжди було підірвано здоров’я. Менше за все цей чоловік думав про славу, він залишив побиватися за нею своїх товаришів, що живуть сьогодні, бо поділився з ними роками свого короткого життя. Як пророче звучать його рядки із далекого 1977-го року:

Планований — тут —
у цій круговерті —
Не віком чужим, не добою —
Я відповім — життям чи смертю...

Я відповім їм — собою...

ДРЕСИРУВАЛЬНИК ЗВІРІВ

— **Пані Орино! Як відреагувала Ваша мала дитина на звістку, що батько “в’їжджав” у тюрму? Як Ви оберігали її від почуття скривдженості серед інших дітей?**

— Як не дивно, Марієчка сприйняла ту новину спокійно. Може, тому, що вона навчалась у тій самій школі, де я працювала вчителькою. Мене поважали, хоча й були “попереджені” про нашу ситуацію, ставилися дещо насторожено, але цювання як такого проти нас відверто не чинили. А я трималася зі своїм оточенням навіть з викликом, якщо можна так сказати, ніби нічого такого й не відбувалося. Я завжди пам’ятала, що за нами слідкує не одна пара очей. Ми з Марієчкою завжди були гарно вбрані, веселі, ходили в кіно, в парк, у цирк. Ми завжди говорили з Марієчкою про батька так, неначе він з нами, а тільки ненадовго кудись відлучився. Раз на тиждень ми надсилали йому листи, я — свого, а вона, постаршавши, вже й свого. І Марієчка неодмінно вкладала до конверта один-два своїх малюнки.

Я все робила для розвитку її малювальних здібностей, у дитини були кольорові олівчики, фарби. Удома був ляльковий театр. Ми не віддали дитину в садочок, вона виховувалася вдома, в родині. Іван давав мені поради в листах щодо Марієчки, але вони були відірвані од реального життя. А я знала, яке воно жорстоке, і як педагог готувала дитину до звістки, яка з якогось боку може до неї надійти.

— **Марієчка розповідала мені про свої дитячі міркування: “Мій рідний вуйко Ярослав “сидів”, Зеник Красівський, друг батьків, “сидів”, і якщо татусь, такий добрий і ласкавий, “сидить”, я подумала, що щось тут не так, з тими таборами”. Геніально сказано, як для малої дитини! Мудра дівчинка у Вас зростала. Розкажіть, будь ласка, як Ви їздили з нею в Чистопіль Татарської АССР до Івана? Чи почувалися Ви українською декабристкою?**

— Марієчка, побачивши батька, вигукнула: “Мамо, а чому татка тримають як звіра у клітці!” А я їй пояснювала, що зовсім маленькій, що тато працює тут дресирувальником диких звірів... Ми їздили раз-два на рік, коли давали 2-годинні побачення. Так були за п’ять років разів 7-8. Я мала єдине особисте (це коли виділено окрему кімнатку й наглядачі не дихають тобі у потилицю, а стоять надворі) побачення у 1986 році, ми були з Марієчкою і мамою 2 доби. Того разу мені вдалося винести з табору Лист Івана Сокульського про стан політ’язнів, де йшлося про те, що, незважаючи на перебудову, умови стали ще жорсткішими, що вбивають людей. Він писав про загибель Василя Стуса, Юрія Литвина. По дорозі помер Валерій Марченко та інші. Мені вдалося в Москві передати цього Листа на радіо БібіСі. І західні радіостанції вже через добу дали цю інформацію в ефір. Відкрито говорилося, що це Лист Івана Сокульського. За мною з’явився “хвіст”, я відчула його по дорозі з Москви до Дніпропетровська. По дорозі почали уже тиск і шантаж. Мене заарештували у вагоні, вели допит, залякували, що не доїду додому, якщо не зізнаюся. Кинули в люк. Як наслідок, заборонили нам побачення з Іваном, але я добивалася побачень. Останнє послаблення відбулося завдяки приїзду Рейгана до Москви — навесні 1988 року.

— **Відомо, що Іван Сокульський найдовше залишався у таборах, один із найостанніших. Розкажіть, будь ласка, про ланцюгову голодовку дружин політ’язнів улітку 1988 року, яку ініціював був Комітет захисту політ’язнів. І там же була ця відома історія в гангстерському стилі, як вас ловили. Розкажіть, будь ласка, про це з подробицями.**

— Рейган вимагав звільнення всіх політ’язнів. Хлопці в таборах тримали голодовку. Ще лишалися сидіти, окрім Івана, М. Кандиба, В. Овсієнко, інші хлопці. Комітет приймає рішення провести голодовку за звільнення. Маніфестація мусила збиратися біля головноштамту в Києві. Мали читати вірші, нести плакати. За кілька годин до початку нас усіх по одному переловили і розвезли кого куди. Спецслужбами на кожного з учасників було виділено по автомобілю “Волга”. І на вулицях нас вилловлювали. Я

йшла з Павлом Скачком, його окремо схопили, мене окремо. Моя сумка навіть лишилася в нього. Усе відбулося блискавично, я не встигла отямитися, як дужі руки молодиків у цивільному підхопили мене й запхали у машину. Я вже сиджу і мене везуть, невідомо куди. Ідемо — за вікнами Біла Церква, Фастів. Вивозять у степ...

— **Які думки володіли Вами під час цієї подорожі? Як Ви трималися? Чи не боялися, що Вас можуть просто вбити?**

— Ні, час був уже інший, і я була не голка в сіні. Убити вони мене не могли. Я їм по дорозі кажу: давайте я вам прочитаю вірші, які я збиралася читати на мітингу! І читаю Іванові: “Святує нація, яку віки топтали...”, а ще “Без України ми — раби останні...”. Я з ними трималася, як з гебістами. Кажу їм: “Чи ви хоч знаєте, кого везете? І хто мій чоловік? Він ніякий не злочинець. Ви ж українці, як вам не соромно брати участь у такій ганьбі? Чи ви не можете інакше собі на хліб заробити?” Вони мене слухали мовчки, тільки жовна під шкірою ходили. А тоді один і каже: “Раз така умная, везем дальше.” І от машина стала, десь на околиці Рокитнянського району Київської області. Виходимо. Вони сідають на обочині. Я стою в білій шовковій блузці, в елегантній спідниці, на високих підборах і кажу їм, усміхаючись: “Що далі?” Вони пошепталася, сіли в машину й поїхали. Тільки курява здійнялася. Стою одна, сонечко заходить. Коли їде колгоспна машина з людьми. Я без грошей і без сумки, зупиняю ту вантажівку. Одна жінка питається: “Що ви тут робите, у степу, сама?” Я їм усе чисто розповіла, як є. Водій каже: “До траси тут півгодини йти пішки. Я відвезу людей і приїду вас заберу”. Люди почали лаяти гебістів і співчувати мені. Водій вийшов з машини, показав мені дорогу, на піску малював. Я дійшла до траси й зупинила “Запорожця”. Розказую мою історію і прошу довести мене до електрички. Люди мені трапилися прекрасні. Довезли мене до Білої Церкви, купили квиток на електричку. І о першій годині ночі я була в Києві.

— **Як Ви зустрілися наразі зі своїми товаришами?**

— Добрий чужий чоловік дав мені

дві копійки, і я зателефонувала на квартиру до Славка Чорновола. Так було задумано, що він на маніфестацію з нами не виходив, а був зв’язковим і координував подальші дії. На той нічний час він уже зробив заяву у КДБ, в міліцію, на радіо “Свобода”, “Голос Америки”, вже інформація про події всюди пішла. За мене дуже переживали, бо я повернулася до Києва найпізніше з усіх. На мене чекала вже вечір — пам’ятаю, Олесь Шевченко зварив макарони по-флотськи, з м’ясом (сміється).

Наступного дня ми пішли з хлопцями на пляж, і тут до мене підійшов чоловік у цивільному, показав документ майора (чи підполковника) КДБ на прізвище Гончар і сказав таке: “Аріна Васильєвна, не делайте глупостей. Возвращайтесь дамой, Ваш муж скоро будет дома...”. Я їм не вірила, але поїхала до Дніпропетровська. А через кілька днів Іван і справді приїхав додому.

ІВАНОВІ СКАРБИ

— **Ваші листи в табори — то були Іванові скарби...**

— Можна так сказати, що для нього то бу-

ли скарби, бо листування, за його власним зізнанням, стало для нього в таборах не тільки засобом комунікації, а й сенсом життя.

— **Іван Сокульський одразу ж бреться видавати культурологічний самвидавний часопис “Пороги”. Він радіє з цієї “гласності”, свободи слова, якої ніколи не мав. Як це виглядало, де це відбувалося?**

— У нас вдома, от на цьому самому його письмовому столі. Це було робоче місце, тут відбувалися засідання редколегії, усе “варилось” в нашій хаті. Приходили хлопці — художник Сергій Ковика-Алієв, мистецтвознавець Лідія Яценко, поет Раїса Лиша та її чоловік Юрій Бівташ, Петро Розумний. З Донецька приїздив Ярослав Гомса.

— **Як ви святкували проголошення незалежності в серпні 1991 року?**

— В Івана не було великої ейфорії. Він був скоріше розгублений, приголомшений. Це було для нього після таборів занадто швидко й занадто несподовано. Бачив, що відразу все пішло якось не так, як хотілося, не так, як мріялося.

— **Яке сокровенне слово пишиє Вам, окрім віршів, Іван Сокульський, який безперечно передчував свою смерть, аж написав такі останні рядки: “Душа повільно відлітає У тишу, простір, небеса...”?**

— Чогось такого, на зразок заповіту, Іван мені не залишав. Звісно, він розумів, що вмирає. Я — теж. Але ми грали обоє і про смерть не говорили. Я втішала його: “Ти видужаєш, усе буде гаразд, вийде твоя збірка поезій”. Йому за три місяці до смерті приснився сон: сніги, дерева в іншій, такі блискучі. Хатка українська, віконця світяться на сонці. “Я їду, — каже, — а краса неземна. І голос з неба: “Пора тобі вже, сину, додому.” Звичайно, я зрозуміла, що той сон означав, що чого він був. Але не показувала виду. Я його заспокоювала: “Ти — поет, тому тобі й такі сни сняться. Мені таке не приснилося.” Іван усміхнувся трохи сумно на мої слова і нічого не відповів. Мабуть, подумав, що я не зрозуміла того сну. А я просто боялася говорити про те, що невідворотно наближалася. До лікарні він потрапив, маючи вже три інфаркти в таборах. Вони тоді не фіксувалися, а коли збільнився, отримав меддоповідку, і лише з неї він довідався про свої діагнози.

Четвертий інфаркт стався, коли його побили в Дніпропетровську біля стенда газети “Українське слово” під час маніфестації, у травні 1990 року.

Відступ третій, прощальний:

Ось як писала про Івана Сокульського його дружина, поетеса Раїса Лиша: “Тоталітаризм виконав свій відкладений присуд, уразивши поетове серце. 13 років таборів і в’язниць та 73 доби карцеру не минули безслідно... В люмпенізованому суспільстві, де слово “інтелігент” є майже лайкою, він був інтелігентом у всьому й до кінця. За часів, коли все продається й купується, вперто, стоїчно нічим не торгував. Його м’які, делікатні манери й гордий консерватизм нагадували давню Україну. ...Дон Кіхот і Син Божий в одній особі...”

— **Пані Орино, спасибі Вам за те, що Ви врятували як сам будинок, де жив Іван Сокульський, так і зберегли весь його інтер’єр з того чорного дня непорушним, без змін. Серед книг і речей, що оточували його, Вам світліше усмішкою Ваш Іван з портрета Панаса Заливахи. Чи впізнаєте на ньому свого Друга?**

— Іван не вважав портрет подібним, але поважав Панасове художнє “бачення”, дуже любив його як друга. Мені ж не потрібно дивитися на портрет, щоб згадати чоловіка. Не треба зусиль, щоб відтворити його образ, який я ніколи не забувала.

— **Яку з поезій Івана Сокульського Ви б хотіли прочитати сьогодні читачам на прощання?**

— Нині осінь, час, який Іван дуже любив. Тому я привітаю читачів таким його віршем:

Осінь, осінь — чистий образ Божий!
До небес — дерев іконостас...
Перед серце — щедро та вельможно

— Лаврою оздобною звалась.

ДРУЖИНА ПОЕТА

— Пані Орино, дозвольте насамперед привітати Вас із виходом книги *“Листи на світанку”* і уклінно подякувати Вам за Ваші упорядницькі та видавницькі клопоти, завдяки яким український читач за останні десять років отримав, крім названого двотомника, ще й збірки віршів *“Владар каменю”* (*“Український письменник”*, 1993), *“Означення волі”* (*“Січ”*, 1997) та *“Листи до Марієчки”* (*“Січ”*, 2000 та *“Смолоскіп”*, 2000). Усі вони вийшли посмертно, і це просто подвиг, що Ви практично вирвали ім'я поета Івана Сокульського із забуття.

— Дякую за вітання! Але в наш час це все дуже непросте справа, особливо з матеріального боку. Тому я принагідно хочу подякувати добродіям-спонсорам, завдяки жертвам яких ці книги побачили світ. Це — Віктор Ющенко, дніпропетровські підприємці брати Віктор і Михайло Карпенки, голова Дніпропетровського обласного управління культури Валентина Тальян, Осип Зінкевич, Микола Кульчинський, “подільник”, який йшов по справі з Іваном. Спасибі й тим кільком спонсорам, які допомогли і просили їх не називати.

— Пані Орино, люди з приємністю відзначають Вашу ошатність, енергійну вдачу. Дасться це Вам (імідж сучасної жінки, в якій все гаразд), мабуть, нелегко: багато працюєте, поєднуючи роботу вчителя у середній школі-інтернаті з видавницькою діяльністю. Та ще й очолюєте обласну організацію Союзу Українок. Що надає Вам, удові, сили жити, втративши чоловіка, брата Ярослава Лесіва, батька?

— Я б не стала вживати слово “вдова”, а краще “дружина”, до того ж Іван, помираючи, благословив мене влаштувати своє особисте життя, не жити самотою. Але менше з тим. Якщо говорити про сили, то це, по-перше, незабутня пам'ять про мого чоловіка, а по-друге, я розглядаю видрук Іванових книжок як свій перед ним моральний і людський обов'язок.

— Поезії та епістолярія Івана Григоровича розкривають перед читачем духовний світ поета. Поговоримо про його земну, сповнену мук, путь. Яким був Іван Григорович?

— Іванова мама розповідала, що Іван ще дитиною був неподібний до інших. Залюблений у степ, любив бути на самоті. Любив вечірнє небо. Був диваком. У побуті і в житті це був шляхетний інтелігентний чоловік. Ніжний, добрий. З вуст його я не чула грубого слова. А людина найкраще пізнається саме в побуті. Він був тонкоко ліричною людиною. Сказати по-людському, я була з ним насправді щаслива. Людяний, романтичний, міг свято влаштувати серед буднів. Наприклад, я прокидалася, а на мене чекала паруюча кава і букет свіжих духмяних ромашок, нарваних ним щойно в степу. Не кожен день, звичайно. Але бували свята. Був несподіваний. Накопичаться в нас якісь справи, а він каже: “Орисю, кидаймо все і йдемо у степ! Йдемо до Дніпра”. Любив товаристо, в нашій хаті постійно хтось був, когось запрошували, це було нормою життя. Постійно були люди, я б сказала, це був маленький поетичний клуб, до якого належали наші найближчі друзі — Юрій Вівташ та Раїса Ліша.

О 5-й ранку Іван міг розбудити мене і сказати: “Орисю, вставай, сонечко сходить. Співає соловейко. Пішли у степ, знаєш, яка роса випала. Ти не уявляєш, як гарно надворі”. І я вставала і йшла з ним милуватися природою. Але не завжди. Бо це була для мене мука, і я інколи говорила йому: “Іване, мені ж треба на роботу о 8-й”.

— З листів ми дізнаємося, що Іван Григорович почувався у таборах не як в'язень, а скоріше як схимник у скиті, де, як він писав, “розквітла моя квітка молитви до Бога”...

— Івановою настільною книгою була Біблія. Нею він починав день і нею закінчував. У Мордовії, в таборах Іван познайомився був з лєнінградським католицьким священником — Борисом Заливако, і той вплинув на нього, на посилення його релігійності, але не в сенсі зміни конфесії, бо Іван стояв і залишився на позиціях православ'я. Іван прагнув ідеалу не тільки у віршах, але і в житті.

— Тобто, він був органічний: у житті такий же, як і в поезії? Це рідкісний дар — цілісність натури. Небагато митців можуть цим похизуватися. Скажіть, ви вінчалися?

— Звичайно! Хоча це тоді й було заборонено. Мої батьки благословили нас, у 1974 році ми вінчалися у старенькій сільській церкві в стилі бароко, у карпатському селі. Він-

Орися СОКУЛЬСЬКА: «ВІНЧАТИСЯ НАС ВЕЗЛИ

Від редакції. Минає десять літ, як на землі не стало чудової людини, поета, правозахисника, політв'язня совєцького ГУЛАГу Івана Григоровича Сокульського. Цього літа в Дніпропетровську та Києві відбулася презентація двотомника епістолярії поета, а також судових документів під назвою *“Листи на світанку”*, що вийшли нещодавно друком у Дніпропетровському видавництві “Січ”. У червні в Київському будинку письменника відбувся Вечір пам'яті, на який прийшли письменники, політики, політв'язні-побратими Івана, творча інтелігенція столиці. В обговоренні книги взяли участь Євген Сєверстюк, Микола Кульчинський, Василь Овсієнко, Раїса Ліша, Михайлина Коцюбинська, Степан Хмара, Юрій Вівташ, Алена Пашко, Петро Осадчук, Микола Семенюк, Сергій Архипчук, Леонід Череватенко, Анатолій Погрібний, Осип Зінкевич. Перед гостями виступили дружина Івана, упорядник і видавець названого видання, Орина Сокульська, редактор книги Тамара Завгородня та художник, що оформлював ці видання, автор козацького хреста-пам'ятника — Сергій Ковика-Алієв. Присутні згадували Івана Сокульського в розмові небуденній, теплій, по-доброму родинній. Вечір вела поетеса й публіцист, землячка Івана Лєся Степовичка. Саме її редакція “Слова Просвіти” замовила інтерв'ю із вдовою поета Ориною Сокульською.

чав нас монах, було витримано всі бойківські традиції. Вінчатися нас везли на білих конях.

— Ви зараз сказали, та й усі, хто знав Івана Григоровича, зазначають, що він був, що називається, поетом до мозку кісток, тобто людиною не від світу цього. Ви — вчитель математики, жінка прагматичної вдачі, маєте справу з рядками чисел... А були поруч з поетом, заміряним, що літає у високостях небесних і личив хіба що зорі над своєю головою. Ваш із ним союз — це той випадок, коли протилежності притягуються й доповнюють одне одного чи бувало і якимось інакше?

— Справа в тому, що я математиком стала через необхідність. А взагалі-то мріяла про гуманітарний фак, але гуманітарієм мені бути не судилося через родинні обставини. А саме: мій рідний брат о. Ярослав Лєсів, коли я закінчувала школу, був засуджений разом із Зєновієм Красівським за створення підпільної організації “Національний фронт” і випуск самвидавного журналу “Воля і батьківщина”. Я себе готувала до вступу на філфак. Або історичний. За рік мені довелося поміняти свою професійну орієнтацію, адже з такою біографією філфак мені “не світив”. Але я не жалкую про таку переорієнтацію, бо математика нічого від мене мого не забрала, а тільки додала мені нових рис — практичності, прагматичності, точнос-

ті, організованості.

— Як говорять французи, з двох залюблених кохас все ж завжди хтось один, а другий лише дозволяє себе кохати. Хто був, так би мовити, “головним” у Вашому соборному шлюбі?

— Іван закохався в мене, та і я була зачарована ним якимось з першої хвилини нашого знайомства, ним і його добротою, лагідністю. У шлюбі моє почуття стало дужим, бо Іван дуже добре до мене ставився. Він був також прекрасним батьком Марічці, а коли бачиш таке ставлення, то відповідаєш взаємністю. Життя жорстоке і щодня нас випробовувало, увесь час, і це нас гартувало, а не розлучало...

Знаєте, Іван дуже мене любив, і ніхто не зможе мені його замінити, іншого такого чоловіка я у житті не зустріну. Ніколи ні разу він не прохопився лайкою, ніколи ми не посварилися. Любив мене й Марічку і коли ми були разом, і в розлуці.

ВЛАДАР КАМЕНЮ

— Іван Григорович у своїх листах не дуже добрим словом згадує місто Дніпропетровськ, як те, що “рикає”. От, наприклад, у листі 1980 року він пише Вам: “Мене не дивує, любя, що Марієчка після канікул в Карпатах і чути не хоче про Дніпропетровськ. Паскудне місто, я її розумію, тільки назвою його вже можна ля-

кати маленьких дітей. Два “р” в однім слові — це вже забагато”.

— Ми познайомилися з Іваном у Карпатах, коли він приїхав до нас на гостину на запрошення свого однокласника, мого брата Ярослава. Я тоді закінчила інститут і вчителювала у сільській школі неподалік. Іван закохався в мене і запропонував стати його дружиною. У Дніпропетровську, як не дивно комусь це може здатися, я завжди почувалася й почувуюся сьогодні добре. Цей край став мені другою батьківщиною, Дніпро і степи стали мені рідними. А східняки мають у своїм характері ті риси, яких, може, не вистачає галичанам — якусь таку широту, ширість, простоту в спілкуванні. А КДБ я не боялася, чого було боятися, адже я зробила вже свій вибір, пов'язавши свою долю з Іваном. Я до цієї долі була готова через досвід з братом. Я виховувалася у такій родині — християнській, національно свідомій, мій батько був у загонах карпатських партизан, ОУН — УПА, тому мій вибір був свідомий.

— Період між двома арештами (1974–1980) в житті Івана Сокульського позначений поневіряннями в пошуках роботи, частію зміною робочого місця. Скрутно, напевно, було жити великою родиною, з мамою, бабусяю на крихітні ті заробітки?

— З роботами йому, зрозуміло, не таланило. Позаяк з університету його було ще в кінці 60-их виключено, працювати за фахом філолога чи вчителювати він не міг. Попрацював кілька місяців слюсарем-монтажником — звільняють “по погодженню сторін”. Пішов в управління будівельних робіт робітником — через три місяці звільняють. Був він і сигнальником паливно-транспортного цеху Придніпровської ДРЕС, і виконавцем художніх робіт у художньому комбінаті, і машиністом сцени в театрі ляльок, і реалізатором туристичних путівок в міському бюро екскурсій, і двірником-сторожем ЖКВ, і прибиральником навчального комбінату. І все звільняють “по собственному желанию”. Звісно, що скрутно було, але якимось викручувалися. У мене було півтори ставки у школі, його мама допомагала. Був свій приватний будинок, присадибна ділянка. Ну і знаєте, ми були тоді такі молоді...

Відступ перший, літературознавський:

Пізнаючи поезію Івана Сокульського, ми розуміємо, що перед нами один із представників літературного дисидентського андеграунду, що, на мою думку, не обмежується тільки 60-ми роками, бо є актуальним і для 70-их, 80-их та початку 90-их років, доки не скінчилася ера самвидаву і наша література не вийшла з підпілля.

Три улюблені образи панують у його поезіях — Дніпро, Пороги, Степ. Ці три стихії супроводжували Івана, за його власним зізнанням, і в глибоких камерах тринадцятилітньої неволі по далеких чужинах. “Дніпро, Пороги, Степ, — стали своєрідними трьома містами мого життя”, — зазначає поет у своїй біографії.

Знаковим і визначальним для музи Івана Сокульського є, безперечно, образ каменю. Він у його поезіях багатовимірний і символізує у своїй амбівалентності такі неперепутні істини, як твердість, незламність козацького духу, як незнищенність, вічність українських духових первнів, постає джерелом поетичної наснаги.

Камінь в Іванових поезіях не тільки росте, він кричить, він “плаче”, камінь “дзвенить копитами”, камінь “шумить хвилями”. Камінь для Івана — детермінанта його буття в часі (“люте врем'я”) і просторі (“тут мелють камінь”), ще й орієнтир, щоб не загубити духом в “пустелі всіх, самотній Україні”, де “свята неділя стала вихідним”.

— У будинку Івана на підвіконнях ми бачимо колекцію білих камінців з берегів Дніпра. Що Ви можете розповісти про його особливе ставлення до каменю, як до чогось більшого, ніж просто красивої речі?

— Для Івана камінь був важливим образом. Він годинами міг стояти біля історичного музею і споглядати камінних половецьких баб. Перша книжка, як Ви знаєте, яка вийшла посмертно, але він її сам підготував і назвав, — називалася “Владар каменю”. Не власник, а владар! Камінь для нього був уособленням дніпрових порогів, він вважав, що по каменю можна читати нашу історію. Він говорив мені: “Уяви, скільки цей камінь бачив, пережив...”

Він любив пороги і не вірив, що їх немає. Казав, що варто лише придивитися до води і прислухатися, як “пороги гудуть ніби дзвони.”

Закінчення на с.